

NUOLI

VIISAUTTA JA VÄLITTÄMISTÄ

*Liikunta-alan ammattieettinen koodisto ja
näkökulmia eettisiin kysymyksiin*

MIKKO SALASUO JA MINNA RAUAS (TOIM.)

NUOLI

VIISAUTTA JA VÄLITTÄMISTÄ

*Liikunta-alan ammattieettinen koodisto ja
näkökulmia eettisiin kysymyksiin*

Mikko Salasuo & Minna Rauas (toim.)

Mikko Salasuo & Minna Rauas (toim.)

**Viisautta ja välittämistä. Liikunta-alan ammattieettinen koodisto
ja näkökulmia eettisiin kysymyksiin.**

ISBN 978-952-69826-4-9 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-952-69826-5-6 (PDF)

Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat, julkaisuja 3

ISSN 2737-2170 (painettu)

ISSN 2737-2227 (verkkojulkaisu)

Copyright © Tekijät, Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat 2025
Helsinki

TAITTO

Joni Sivonen

KANNEN KUVA

Jussi Eskola

PAINOPAIKKA

Laine Direct Oy, Rauma 2025

SISÄLLYS

<i>Petteri Piirainen</i> <i>Julkaisijan esipuhe</i>	6
<i>Liikunta-alan ammattieettinen koodisto</i>	10
<i>Mikko Salasuo & Minna Rauas</i> <i>Viisautta ja välittämistä – Johdatus liikunta-alan ammattieettiseen pohdintaan</i>	14
NÄKÖKULMIA EETTISIIN KYSYMYKSIIN	27
<i>Mika Hämäläinen</i> <i>Meistä on eettisiin pohdintoihin</i>	29
<i>Elina Laine</i> <i>Ammattilainen huomioi liikkumisen, liikunnan ja urheilun erilaiset lähtökohdat ja tavoitteet</i>	37
<i>Aija Saari</i> <i>Osallistumisen esteiden purkaminen lähtee niiden ymmärtämisestä</i>	43
<i>Niko Vuorinen</i> <i>Liikunta, terveys, kukoistaminen ja liikunta-alan ammattilainen</i>	53
<i>Tuomas Zacheus</i> <i>Jokaisella on yhdenvertainen oikeus liikkumiseen</i>	61

Marko Kananen <i>Avoimuudella ja yhteistyöllä kohti turvallista toimintaympäristöä</i>	71
Kati Lehtonen <i>Valta ja vallankäyttö osana liikunta-alan ammattieettistä koodistoa</i>	77
Tomi Kiilakoski <i>Jokaisen osallisuus</i>	83
Virve Toivonen <i>Liikunta-alan ammattieettinen koodisto ja lasten oikeus erityiseen suojeluun</i>	91
Jouko Kokkonen <i>Tieto antaa ammatillista varmuutta</i>	99
Sanna Erdoğan <i>#ParempaaTyöelämääValmentajille</i>	105
Toni Piispanen <i>Valtion liikuntahallinnon vahva perusta liikunnan ja urheilun eettisyydelle</i>	113
<i>Kirjoittajat</i>	119

JULKAISIJAN ESIPUHE

Käsissäsi oleva teos on valmistunut osana kaksivuotista LEO-hanketta (2023–2024). Teoksessa esitellään liikunta-alan ammattieettinen koodisto ja kerrotaan sen valmistelusta. Lisäksi teoksessa on 12 näkökulmatekstiä, joissa asiantuntijat pohtivat liikunta-alaa koskevia eettisiä kysymyksiä.

Liikunta-alan ammattieettisen koodiston julkaisevat Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat NUOLI ry., Suomen Ammattivalmentajat SAVAL ja Suomen Liikunnan Ammattilaiset SLA ry. Hankkeen yhteistyötahoja ovat Liikuntatie-teellinen Seura, Suomen urheilun eettinen keskus (SUEK), Jyväskylän yliopisto, Suomen Icehearts ry., Kajaanin ammattikorkeakoulu ja Urheiluopistot ry. Kajaanin ammattikorkeakoulu edustaa LEO-hankkeessa liikunnan koulutusta tarjoavia ammattikorkeakouluja ja Urheiluopistot ry. toisen asteen liikunnan kouluttajia.

Hanke sai alkunsa syksyllä 2022, kun pohdimme lounaalla silloisen puheenjohtajamme Harri Liikalan ja Suomen Ammattivalmentajien toiminnanjohtaja Raino Niemisen kanssa yhteistyömahdollisuuksia. Liitossamme oli jo pidemmän aikaa keskusteltu tarpeesta saada liikunnan toimialalle ammattieettiset ohjeet. Olimme aiemmin tuottaneet yhteistyössä nuorisotalon kattojärjestö Allianssin kanssa vastaavat ohjeet nuorisotyöhön.

Päätimme kutsua liikunta-alan ammattieettisten ohjeiden valmisteluun mukaan myös Suomen liikunnan ammattilaiset ry:n. Kolmen järjestön yhteenlaskettu jäsenistö kattoi sellaisen määrän liikunta-alan ammattilaisia, että ammattieettistä ohjeistusta kannatti lähteä edistämään.

Hanketta oli hieman valmisteltu ennakkoon. Erja Anttonen¹ teki Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat ry:n toimeksiannosta Kajaanin ammattikorkeakouluun opinnäytetyön *Ettinen osaaminen liikunta-alalla. Suunnitelma Delfoi-paneelin toteuttamiseksi Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat ry:lle*.

Osaamis pohjaa laajennettiin kutsumalla hankkeen ohjausryhmään liikunta-alaa tuntevia ja eettistä osaamista omaavia asiantuntijatahoja. Liikuntatie-teellinen Seura lupautui mukaan heti alkuvaiheessa. Lisäksi ohjausryhmään kutsuttiin asiantuntijajäseniksi liikunnan oppilaitosten, Suomen urheilueettisen keskuksen ja Suomen Icehearts ry:n edustajat.

1 2022.

Liikunnan toimiala on verrattain pieni. Esimerkiksi valtionapua saavissa valtakunnallisissa liikunnan ja urheilun järjestöissä ja aluejärjestöissä on noin 1300 työntekijää. Kunnissa puolestaan työskentelee liikuntapalveluiden hallinnossa, terveys- ja kuntoliikunnan ohjauksessa, liikuntakasvatuksen parissa sekä olosuhdepuolella noin 2100 kokoaikaista kuukausipalkkaista liikunnan työntekijää².

Paikallisen urheiluseuratoiminnan ja yksityisen sektorin osalta liikunnan ammattilaisten tilastointi on tulkinnallista, sillä toimialaluokituksessa saattaa olla myös muiden ammattiryhmien edustajia. Esimerkiksi hiihto- ja laskettelukeskusten palveluksessa työskentelee hiihdon- ja laskettelunopettajien lisäksi matkailu- ja ravitsemuspalveluiden työntekijöitä sekä työntekijöitä välinevuokrauksen puolella.

Nyt valmistuneessa liikunta-alan (ammattilaisten) ammattieettisessä koodistossa liikunnan ammattilaisilla tarkoitetaan esimerkiksi ohjaajia, valmentajia, uinninvalvojia, kentänhoitajia, liikuntapaikkamestareita sekä liikunnan hallinnossa erilaisilla tehtävänimikkeillä toimivia henkilöitä.

Mitä liikunnan ammattietiikalla tai liikunnan ammattilaisten ammattietiikalla tarkoitetaan?

Ammattietiikalla tarkoitetaan ammattialan tai ammattikunnan yhteistä näkemystä siitä, millainen ammatillinen toiminta on oikeaa ja hyvää, mikä väärää ja epäsopivaa. Jaettu näkemys kiteytetään ammattieettisissä ohjeissa, joihin on kirjattu ammattikunnan yhdessä sopimat eettiset ohjeet ja toiminnan periaatteet.

Ammattieettisissä ohjeissa tai koodistossa ammattikunta muistuttaa ja ohjeistaa itseään siitä, miten työtä tehdään eettisesti kestävästi. Kyse on siis ammattikunnan itsereflektoinnista, oman työn eettisen laadun valvonnasta ja ammattikunnan reagoinnista tässä ajassa oleviin ilmiöihin.

Koska kunkin toimialan ammattilaiset muodostavat ihmisjoukon, jolla ei ole oikeudellista asemaa, on ammattieettisen koodiston laatiminen käytännössä ammattikuntaa edustavan järjestön tai järjestöjen vastuulla. Järjestö tai järjestöt vahvistavat eettisen koodiston yhdistyksen kaikille jäsenille avoimissa yhdistyksen kokouksissa. Näin jäsenet päättävät itse sitoutumisestaan ammattialan edustajien laatimiin eettisiin periaatteisiin.

Näin toimitaan myös liikunta-alan ammattieettisen koodiston osalta. Nuorisojä Liikunta-alan asiantuntijat ry., Suomen Ammattivalmentajat SAVAL ry. ja

2 Kuntatilastot 2022.

Suomen Liikunnan Ammattilaiset ry. vahvistavat eettisen koodiston muodollisesti yhdistysten kokouksissa.

Useilla pidemmälle professionalisoituneilla ammattialoilla on ammattikuntaa edustavilla järjestöillä erillinen toimielin, kuten ammattieettinen lautakunta tai neuvosto, jossa käsitellään ammattialaa koskevia eettisiä kysymyksiä. Toimielin käsittelee eettisiä kysymyksiä ja ongelmia, ottaa niihin kantaa ja esittää julkisia kannanottoja. Toimielimen tekemät päätökset, ratkaisut ja kannanotot ovat toimialan ammattieettisiä linjauksia.

Yhdistysoikeudellisesti ammattieettinen koodisto sitoo ainoastaan ammattikuntaa edustavien järjestöjen jäsenkuntaa. Niiden noudattamiseen voivat kuitenkin sitoutua sopimusoikeudellisesti, erillisen sitoumuksen allekirjoittamalla, myös muut ammattialalla toimivat järjestöt, säätiöt, julkisyhteisöt ja yritykset (ml. oppilaitokset). Käytännössä tämä tarkoittaa työnantajan sitoutumista siihen, että työyhteisössä noudatetaan toimialan ammattieettistä koodistoa. Mikäli toimialalla on oma ammattieettinen toimielin, noudatetaan sen tekemiä linjauksia ja suosituksia.

Kiitokset

Liikunnan ammattieettinen koodisto ja LEO-hanke on toteutettu kokonaisuudessaan hankkeen yhteistyökumppanien omilla resursseilla. Hankkeeseen ei ole saatu ulkopuolista rahoitusta. Tämä on tarkoittanut mukana olevilta tahoilta ajan, ajatusten ja ideoiden varaamista hankkeeseen. Lämmin kiitos yhteistyökumppaneille – olette mahdollistaneet sen, että koodisto ja käsillä oleva kirjajulkaisu näkevät nyt päivänvalon!

Erikseen haluan kiittää toiminnanjohtaja Raino Niemistä ja Suomen Ammattivalmentajia sekä pääsihteerin Johanna Mannista ja Suomen Liikunnan Ammattilaiset ry:tä (SLA). Kolmen liikunnan toimialan ammattilaisia edustavan järjestön voimin saimme riittävän edustavuuden, jotta hanke voitiin aloittaa.

Suomen liikuntatieteellisen seuran pääsihteerin Jari Kanervan tuki ja laajat verkostot ovat olleet ensiarvoisen tärkeitä liikunnan, terveyden ja hyvinvoinnin asiantuntijoiden löytämiseksi ohjausryhmään ja Delfoi-paneeliin.

Jyväskylän yliopiston lehtori Mikko Simula sekä Suomen urheilun eettisen keskuksen (SUEK) tutkimusjohtaja Marko Kananen ovat tuoneet ohjausryhmän keskusteluun osaamista ja arvokkaita näkökulmia.

Ohjausryhmän keskustelussa liikunnan ammattilaisia kouluttavien urheilupistojen ja ammattikorkeakoulujen näkökulmia toivat esiin Urheilupuistot ry:n pääsihteerin Eerika Laalo-Häikiö ja Kajaanin ammattikorkeakoulun koulutus- ja tutkimuspäällikkö Kari Partanen. He myös ovat luvanneet edesauttaa koodiston ja kirjan hyödyntämistä osana liikunnan toimialan opetusta.

Erityiskiitokset Suomen Icehearts ry:lle, joka on ystävällisesti antanut erityisasiantuntijansa dosentti Mikko Salasuon käyttää työaikaansa ohjausryhmätyökentelyyn ja tämän julkaisun toimittamiseen.

Lämpimät kiitokset myös tämän liikunnan ammattieettistä koodistoa käsittelevän teoksen toimittajille Mikko Salasuolle ja Minna Rauakselle. Mikko Salasuo on ollut päävastuussa teoksen toimittamisesta. Projektitutkija Minna Rauas on tehnyt väsymätöntä työtä eettisen koodiston valmistelussa. Delfoi-paneelin vastausten, lausuntojen ja ohjausryhmän keskustelujen pohjalta Minna on kerta toisensa jälkeen muokannut uusia ja parannettuja versioita eettisistä koodeista. Hänen uurastuksensa ansiosta koodisto on nyt valmis.

Viimeisenä, mutta ei vähäisimpänä, lämmin kiitos liittomme nykyiselle puheenjohtajalle Katariina Varjoselle ja hallituksen jäsenelle Lasse Räisäselle, joiden tuella yhteistyöhankkeeseen saatiin merkittävä taloudellinen resurssi.

Tämä kirjajulkaisu kertoo liikunnan toimialan yhteisestä ponnistuksesta ja esittää sen lopputuloksen. Toivomme eettisen koodiston ja tämän julkaisun erinomaisine näkökulmateksteineen löytävän tiensä osaksi liikunta-alan perusopetusta.

Tuusulassa 15.11.2024,

Petteri Piirainen

Toiminnanjohtaja

Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat

LIIKUNTA-ALAN AMMATTIEETTINEN KODISTO

VIISAUTTA JA VÄLITTÄMISTÄ

Mikä on ammattieettisen koodiston tarkoitus ja kenelle se on tarkoitettu?

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto on tarkoitettu liikunta-alan toimijoille ja liikunta-alan tehtävissä toimiville ammattilaisille, jotka työskentelevät julkisella, yksityisellä tai kolmannella sektorilla. Koodistoa voidaan soveltaa myös liikkumisen, liikunnan ja urheilun parissa tehtävässä vapaaehtoisuudessa ja kansalaistoiminnassa.

Koodisto rakentaa yhteistä ammattieettistä perustaa liikunta-alalle. Se tarjoaa jaetun perustan pohdinnalle oikeasta ja väärästä. Koodisto sanallistaa työn eettisiä periaatteita ja ammatillista asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön.

1

LIIKUNTA-ALALLA EDISTETÄÄN LIKKUMISTA, LIKUNNAN HARRASTAMISTA JA URHEILUA

Liikunta-alalla tunnustetaan liikuntaan ja urheiluun liittyvät erilaiset mieltymykset, merkitykset, tarpeet, lähtökohdat sekä tavoitteet. Liikunta-alan ammattilainen ymmärtää liikunnan ja urheilun tavoitteiden moninaisuuden, joka pitää sisällään niin osallistumisen, itsensä voittamisen kuin myös urheilullisten päämäärien tavoittelun. Pettymykset ja epäonnistumiset nähdään osana oppimista.

Ammattilainen mahdollistaa liikkumista, liikuntaa ja urheilua eri tasoilla ja erilaisin tavoittein ammattinsa ja tehtäväkuvansa mukaan. Hän osaa mukauttaa toiminnan osallistujien toimintakykyyn, kiinnostukseen ja tavoitteisiin sekä mahdollistaa onnistumisen kokemuksia. Yhteisöllisyydellä tuetaan sekä yksilön että ryhmän tavoitteiden saavuttamista.

2

LIIKUNNAN TULEE OLLA SAAVUTETTAVAA JA ESTEETÖNTÄ

Liikunta-alan ammattilainen edistää toimintojen saavutettavuutta ja toimintaympäristöjen esteettömyyttä sekä madaltaa osallistumisen kynnystä. Ammattilainen tukee kaikkien mahdollisuuksia osallistua liikuntaan ja urheiluun. Hän ymmärtää paikalliset erityispiirteet ja edistää liikkumisen monimuotoisuutta. Toiminnassa, toimintaympäristöissä ja viestinnässä huomioidaan toimintarajoitteiset henkilöt, erilaiset väestöryhmät ja vähemmistöt.

Saavutettavuudessa tulee huomioida sen eri ulottuvuudet kuten maantieteelliset, sosiaaliset, mentaaliset ja taloudelliset. Saavutettavuutta vahvistetaan ja liikkumisen esteitä puretaan yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Ammattilaiset huolehtivat myös liikuntatilojen turvallisuudesta käyttäjille ja työntekijöille.

3

LIIKUNTA-ALAN AMMATTILAINEN TUO ESIIN LIKKUMISEN ERI VAIHTOEHTOJA JA NIIDEN VAIKUTUKSIA

Liikunta-alan ammattilainen keskustelelee osallistujien kanssa liikunnan yhteydestä hyvinvointiin. Hän tuo esille liikunnan positiivisia vaikutuksia ja mahdollisia riskejä. Ammattilainen kannustaa ihmisiä löytämään itselleen sopivan tavan liikkua ja pysymään aktiivisena läpi koko elämän. Hän toimii liikunnallisen elämäntavan puolestapuhujana ja huomioi osallistujien mahdollisuudet, toimintakyvyn, tarpeet ja taustat.

4

AMMATTILAINEN EDISTÄÄ OIKEUDENMUKAISUUTTA, TASA-ARVOA JA YHDENVERTAISUUTTA

Liikunta-alan toimijat tuntevat turvallisen toimintaympäristön kriteerit, tunnistavat epäasiallisen kohtelun ja osaavat puuttua siihen. Jokaisella on yhdenvertainen oikeus osallistumiseen. Liikunnassa ja urheilussa ei hyväksytä kiusaamista, häirintää, syrjintää tai muuta epäasiallista käytöstä. Ammattilainen pyrkii estämään ja korjaamaan epäoikeudenmukaisia käytäntöjä ja haitallisia valtasuhteita. Hän osallistuu liikunta-alan eettiseen pohdintaan.

5

LIIKUNTA-ALALLA VAHVISTETAAN OSALLISUUTTA

Liikunta-alan ammattilainen vahvistaa osallisuutta vuorovaikutteisella viestinnällä, avoimuudella ja luotettavuudella. Hän huomioi jokaisen osallistujan osallisena, rakentaa dialogia ja kunnioittaa erilaisia näkemyksiä. Tavoitteet määrittää mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä osallistujien kanssa.

Ammattilainen tunnistaa merkityksensä positiivisen ilmapiirin rakentajana. Hän tuo sensitiivisesti esiin myös kriittisiä näkökulmia, käyttää kunnioittavaa kieltä ja osaa sanallistaa hankalia-kin asioita ymmärrettävästi. Ammattilainen edistää positiivista ja kannustavaa toimintakulttuuria sekä osallistujien, tuomareiden, vapaaehtoisten ja vastustajien kunnioittamista.

6

LIIKUNTA-ALALLA KUNNIOITETAAN IHMISARVOA, ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTTA, ELÄMÄÄ JA YMPÄRISTÖÄ

Liikunta-alan ammattilainen toimii luotettavasti ja rehellisesti, kunnioittaen osallistujan yksityisyyttä, henkilökohtaista tilaa ja koskemattomuutta sekä itsemääräämisoikeutta.

Ammattilainen toimii moniarvoisen liikuntakulttuurin puolesta ja tukee kestäväää kehitystä. Hän ottaa huomioon toiminnan haitalliset vaikutukset ympäristöön ja pyrkii vähentämään niitä. Lajeissa, joissa eläimet ovat mukana, kunnioitetaan eläinten oikeuksia ja hyvinvointia.

Ammattilainen tiedostaa työnsä arvopohjan, edistää liikunnan arvoista käytävää keskustelua ja tarkastelee rahoituksia ja kumppanuuksia eettisestä näkökulmasta. Hän tunnistaa eettisesti kestävät toimintatavat ja kehityksen sekä tuo niitä esiin.

7

EETTISET NÄKÖKULMAT KOROSTUVAT LASTEN JA NUORTEN TOIMINNASSA

Lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa korostuvat myönteiset kokemukset, positiivisen suhteen rakentaminen liikkumiseen ja kokonaisvaltainen hyvinvointi. Toiminta tukee lapsen kasvua, kehitystä ja toimintakykyä. Ammattilainen huomioi lapsen edun ja kuulee lapsia iän sekä kehitystason mukaisesti. Ammattilainen ottaa yhdenvertaisesti huomioon jokaisen lapsen ja nuoren, myös ne, joilla on haasteita liikuntasuhteen löytämisessä.

Lasten ja nuorten toiminnassa ehkäistään liikunnan polarisaatiota ja harrastamisen kapeutusta. Liikunta-alalla luodaan rakenteita, jotka tukevat lasten ja nuorten erilaisia tavoitteita ja tarpeita, kunnioittavat lasten ja nuorten näkemyksiä ja huomioivat liikkujan lähipiirin.

8

AMMATTILAISEN OSAAMINEN PERUSTUU AJANKOHTAISEEN TIETOO JA ASIANTUNTIJUUTEEN

Liikunta-alan ammattilainen toimii tietoperusteisesti. Hän välittää liikuntaan ja urheiluun liittyvää tietoa monipuolisesti, selkeästi ja motivoivasti. Ammattilainen hallitsee alan substanssin, menetelmät ja välineet. Hän päivittää osaamistaan ja osaa hyödyntää kouluttautumista ja verkostoja toimintansa tukena.

Ammattilainen osaa tarkastella asioita erilaisista näkökulmista ja ajatella kriittisesti. Hän tunnistaa myös osaamisensa rajat ja tarvittaessa kääntyy tai ohjaa muiden asiantuntijoiden puoleen. Ammattilainen ymmärtää tutkimustyön periaatteet ja kunnioittaa tutkijoiden vapautta. Liikunta-alan periaatteisiin kuuluu tiedon avoimuus, hyvien käytäntöjen jakaminen ja jatkuva oppiminen.

9

LIIKUNTA-ALALLA HUOLEHDITAAAN TYÖHYVINVOINNISTA

Työntekijän fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi sekä turvallisuus ovat keskeisiä asioita työhyvinvoinnissa. Liikunta-alalla ymmärretään toimialaan liittyvien poikkeavien työympäristöjen, työaikojen ja työskentelytilojen vaikutukset työhyvinvointiin. Työntekijän ja työnantajan oikeudet ja velvollisuudet tunnetaan ja niitä kunnioitetaan.

Liikunta-alan ammattilainen tunnistaa voimavaroja ja osaamisensa sekä pitää huolta omasta jaksamisestaan. Hän kykenee erottamaan työn ja vapaa-ajan toisistaan sekä osaa ammatillisesti rajata työnsä ja pyytää tarvittaessa tukea.

10

LIIKUNTA-ALALLA EDISTETÄÄN YHTEISÖLLISYYTTÄ JA YHTEISTYÖTÄ

Liikunta-alan ammattilainen rakentaa työtään avoimuuden, luottamuksen ja ammattimaisuuden pohjalta. Liikunta-alalla toimitaan läpinäkyvästi, hyvän hallintotavan mukaisesti ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Ammattilainen tuntee työhönsä liittyvät vastuut, velvollisuudet ja oikeudet sekä niihin liittyvän lainsäädännön ja ilmoitusvelvollisuuden. Liikunta-alan ammattilainen edistää toimialan yhteisöllisyyden rakentamista, arvostaa muita toimijoita sekä tekee näkyväksi liikunta-alaa ja sen osaamista.

VIISAUTTA JA VÄLITTÄMISTÄ – JOHDATUS LIIKUNTA- ALAN AMMATTIEETTISEEN POHDINTAAN

Mikko Salasuo & Minna Rauas

Etiikka on viisautta ja välittämistä³.

Lääkäriksi valmistuvat vannovat Hippokrateen valaan ja Geneven julkistukseen pohjautuvan lääkärinvalan. Siinä he sitoutuvat noudattamaan lääkärin eettisiä sääntöjä. Lääkärit vakuuttavat pyrkivänsä palvelemaan lähimmäisiään ihmisyyttä ja elämää kunnioittaen, ylläpitämään ja edistämään terveyttä, ehkäisemään sairauksia, parantamaan ja lievittämään kärsimystä. Lääkärin valalla on pitkät perinteet. Sen juuret ovat antiikin Kreikassa.⁴

Lääkärit eivät ole ainoa ammattikunta, jonka työtä ja toimintaa ohjaavat ammattieettiset säännöt. Samankaltaisia ammattieettisiä sääntöjä, ohjeita tai periaatteita on muillakin profesioilla. Myös lukuisilla ammattialoilla on työtä ja toimintaa ohjaavat ammattieettiset periaatteet tai säännöt. Esimerkiksi nuorisotyössä, sosiaalialalla, terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa, opetustyössä, journalismissa, tutkimuksessa ja sielunhoidossa noudatetaan alan ammattieettisiä periaatteita. Niissä määritellään ammattialan työssä tavoiteltavia arvoja, normeja ja hyveitä sekä ohjeistetaan hyväksyttävistä ja toivottavista toimintatavoista. Kuten eettisillä säännöillä yleensäkin, pyritään ammattieettisellä ohjeistuksella viestimään siitä, mikä on oikein ja mikä väärin⁵.

Ammattieettiset säännöt tai periaatteet koskevat tyypillisesti tiettyä ammattikuntaa tai -alaa – usein molempia. Esimerkiksi *opettajan työn arvot ja eettiset periaatteet* sisältyvät *opetustyön eettisiin periaatteisiin*⁶. Ammattialojen sisällä on

3 Lindqvist 2000, 1677–1678.

4 Lääkärinvala.

5 Esim. Räikkä ym. 1995; Hämäläinen tässä teoksessa.

6 OAJ 2024.

usein erilaisia ammattiryhmiä, joilla on koko alaa koskevien ammattieettisten periaatteiden lisäksi omaa ammattikuntaa koskevat eettiset sääntönsä. Tällöin koko alaa koskevat ammattieettiset säännöt kertovat yhteisistä ja yleisistä periaatteista. Niitä tarkennetaan ja täsmennetään sekä niiden soveltamista ohjataan ammattikuntakohtaisilla eettisillä säännöillä.

Liikunta-alalla ei ole ollut ennen vuotta 2025 kirjattuna yhteisiä ammattieettisiä koodeja tai periaatteita. Sen sijaan erilaisia liikuntaa ja urheilua koskevia sekä liikunta-alaan liittyviä eettisiä suuntaviivoja löytyy useista eri lähteistä. Niitä on kirjattu muun muassa liikuntalakiin⁷, jonka yhtenä tavoitteena on ”edistää liikunnan ja huippu-urheilun rehellisyyttä ja eettisiä periaatteita.” Liikunta-alaa koskevia eettisiä suuntaviivoja löytyy muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön ja Suomen urheilueettisen keskuksen verkkosivuilta ja julkaisuista sekä lajiliittojen, kansallisten liikuntajärjestöjen ja seurojen säännöistä ja ohjeista, liikunta-alan oppimateriaaleista sekä liikunta-alan yritysten verkkosivuilta⁸. Eettinen ja ammattieettinen näkökulma on siis läsnä liikunta-alalla monin tavoin, mutta yhteiset ammattialan toimintaa ohjaavat ja normittavat periaatteet ovat puuttuneet.

Olemassa olevat liikunta-alan ammattieettiset suuntaviivat ja ohjeet ovat monipuolisia, mutta vaihtelevia ja pirstaleisia. Yhdessä paikassa eettisyydessä painotetaan antidopingsäännöstöä ja kilpailumanipulaatiota, kun taas toisaalla korostetaan yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä käyttäytymisnormeja. Jaetun eettisen ymmärryksen ja näkemyksen muodostumista hankaloittaa myös se, että eettiset ohjeistukset on usein suunnattu ainoastaan organisoidun liikunnan ja urheilun areenoille. Kun yhteinen ja jaettu käsitys eettisistä ja ammattieettisistä kysymyksistä puuttuu, vaihtelevat tulkinnat oikeasta ja väärästä.⁹

Liikunnassa ja urheilussa eettisyys ja ammattieettisyys yhdistetään usein kuvitteelliseen sisäänrakennettuun ”reiluuteen”¹⁰. Usein myös kuulee puheenparren, jonka mukaan liikunta ja urheilu edistävät itseisarvoisesti hyveellisiä arvoja, asenteita ja käytäntöjä¹¹. Tällaiset liikunnan, urheilun ja liikunta-alan taianomaisesta eettisyydestä kertovat puhutavat juontavat 1900-luvulla rakentuneesta ”hyvän kertomuksesta”, jolla haluttiin kertoa liikunnan ja urheilun kansanliikkeen merkityksestä ja erityisyydestä.¹² Sitä ei tarkoitettu eikä siitä ole eettiseksi tai ammattieettiseksi ohjeistukseksi, sillä mikään toiminta ei ole itseisar-

7 2015.

8 Mm. Anttonen 2022.

9 Ks. Oja 2024a.

10 Mm. Pyykönen 2016.

11 Mm. Mikkonen & Oja 2024.

12 Mm. Itkonen 1997; Ripatti 2002; Salasuo 2021; Oja 2024b.

voisesti eettistä. Kuviteltu ja kirjaamaton eettisyys on pikemminkin subjektiivista, ristiriitaista, mielivaltaista ja tulkinnanvaraista. Pyrkimys ”reiluuteen” voi olla toimintaa myönteisesti sävyttävä eetos, mutta siitä ei ole laajan ja heterogeenisen ammattialan eettiseksi kompassiksi.

Liikunta-alan yhteisen eettisen näkymän puuttuminen tuli esiin Samuli Ojan ja Kati Lehtosen *Liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet* -tutkimushankkeessa. Tutkijat kirjoittavat raportissaan¹³, että erilaiset tulkinnat eettisyydestä hankaloittavat liikunta-alan eettisyyden arviointia ja tulkintaa. Liikunta-alalla pohditaan paljon eettisyyteen liittyviä kysymyksiä, mutta yhteisen ymmärryksen puuttuminen tekee eettisestä pohdinnasta subjektiivista eikä johda konkretiaan. Pirstaleisuus hankaloittaa ja hidastaa liikunta-alan eettisen ajattelun kypsymistä, kehittymistä ja ajassa kiinni pysymistä. Samassa tutkimusraportissa Mikkonen ja Oja¹⁴ tunnistivat liikuntahallinnon asiakirjoista, että liikunnan ja urheilun eettisyyden määrittelyt ovat säilyneet jokseenkin muuttumattomina 1990-luvulta nykypäivään. Samalla ajanjaksolla eettinen ajattelu ja pohdinta on muualla yhteiskunnassa ottanut suuria loikkia eteenpäin.

Liikunta-alan ammattieettisen koodiston tarve

*Demokratia, reiluus, avoimuus tai yhdenvertaisuus eivät ole myötäsyntyisiä ominaisuuksia, joita ihmiset tuovat mukanaan liikunta-alalle (...) Toiminta on eettisesti kestävä, kun toimintaa ohjaavat periaatteet ovat yhteisesti sovittuja ja kun niitä pyritään noudattamaan.*¹⁵

Tässä teoksessa esiteltävä liikunta-alan ammattieettinen koodisto tulee tarpeeseen. Se vastaa liikunta-alan yhteisen eettisen näkymän ja pohdinnan puuttumiseen. Eettinen koodisto sanoittaa abstraktin ”reiluuden” konkreettisiksi ammatillisiksi periaatteiksi. Tästähän etiikassa on kyse: kertoa minkälaiset tavat ovat hyviä ja oikeita¹⁶.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto koskee suoraan ja välillisesti suurta joukkoa ihmisiä. Liikunta-alalla järjestöissä, julkishallinnossa ja yrityksissä työskentelee tuhansia ihmisiä¹⁷. Ei myöskään sovi unohtaa alalle opiskelevia tai tuhansia liikunnan ja urheilun parissa toimivia vapaaehtoisia. Liikunta-alalla

13 Oja & Lehtonen 2024.

14 2024.

15 Anttonen 2022.

16 Ks. Räikkä ym. 1995.

17 Anttonen 2022.

toimivat ja työskentelevät henkilöt ovat työssään ja toiminnassaan tekemisissä satojen tuhansien suomalaisten kanssa. Liikunta-alan eettisyys koskeekin suoraan ja välillisesti merkittävää osaa Suomen kansalaisista. Lisäksi liikunta-alan ammattilaiset toimivat usein lasten ja nuorten kanssa, mikä vaatii erityistä eettistä herkkyyttä ja harkintaa. Koodistossa onkin erillinen kohta liittyen lasten ja nuorten kanssa työskentelyn ja toiminnan eettisyyteen.

Yhteisen ammattieettisen koodiston laatiminen heterogeeniselle liikunta-alalle ja liikunta-alan ammattilaisille on haastavaa. Ammattilaisten ja muiden toiminnassa mukana olevien ihmisten koulutustaustat ja ammatillinen osaaminen vaihtelevat. Myös käsitys eettisyydestä, siitä mikä on oikein ja väärin, saattaa olla hyvinkin erilaista. Omat jännitteensä aiheuttavat liikunnan ja urheilun erilaisista tavoitteista ja erilaisuudesta johtuvat ristiriidat. Ylipääntään suhtautuminen eettisiin ja ammattieettisiin kysymyksiin vaihtelee liikunta-alan sisällä. Yhtäällä on jo pitkään peräänkuulutettu yhteisiä eettisiä ohjeita ja toisaalla yhteisiin eettisiin periaatteisiin on suhtauduttu varauksellisesti.

Nyt julkaistava eettinen koodisto on kiinni ajassa. Se vastaa sekä pysyvempiin että ajankohtaisiin eettisiin kysymyksiin ja pohdintoihin. Koodiston tekemiseen on osallistunut suoraan ja välillisesti suuri joukko liikunta-alan ammattilaisia ja asiantuntijoita. Koodisto pohjautuu ajantasaiseen kansalliseen lainsäädäntöön, kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja Euroopan neuvoston suosituksiin sekä liikunta-alan sisäisiin tarpeisiin ja yhteiskunnassa yleisemmin vallitseviin eettisiin arvostuksiin.¹⁸

Ammattietiikka on aina osa ihmisten parissa tehtävää työtä. Se kuuluu kaikkeen työelämään ja ammatilliseen toimintaan. Ammattietiikkaa haastaa jatkuva tiedontuotanto ja muuttuva työelämä sekä ammattialan moninaisuus ja siihen kohdistuvat paineet. Liikunta-alan ammattieettinen koodisto tekee näkyväksi arvojen, oikeuksien ja velvollisuuksien olemassaolon sekä edistää eettisesti kestäväää toimintaa. Ammattieettinen koodisto sanoittaa ammatillista asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön. Ammattietiikka on viisautta ja välittämistä.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto on laadittu yleisluonteiseksi, jotta se koskettaa erilaisissa tehtävissä ja rooleissa toimivia työntekijöitä ja toimijoita. Koodisto luo liikunta-alalle yhteisen eettisen perustan ja toimii kompassina eettisessä pohdinnassa.

18 Ks. myös Piispanen tässä teoksessa.

Liikunta-alan eettinen käänne

Eettisyys – liikuntakulttuurin epäselvin selvä asia¹⁹.

Yhteiskunta on muuttunut paljon 2000-luvulla. Eettiset ja ammattieettiset kysymykset ovat nostaneet päätään useilla elämänalueilla. Sukupuolten tasa-arvossa on otettu edistysaskeleita, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat parantuneet, lapsen oikeudet ovat vahvistuneet ja ylipäätään yhdenvertaisuuskysymysten merkitys on kasvanut. Monet piilossa olleet ja vaietut epäkohdat ovat tulleet näkyviksi, jolloin on paljastunut eettisiä ongelmia. Esimerkiksi 2010-luvulla käynnistyneen Metoo -liikkeen myötä nousi esiin vakavia eettisiä ongelmia. Eettiset kysymykset ovatkin vahvasti läsnä useissa 2000-luvun yhteiskunnallisissa kehityskuluissa ja läpäisevät vääjäämättä vaikutuksillaan kaikki ammattialat ja -kunnat – myös liikunnan ja urheilun²⁰.

Julkishallinnossa ja lainsäädännössä on tehty 2000-luvulla paljon toimia, jotka liittyvät eettisiin kysymyksiin ja heijastuvat liikunta-alalle. Kansallisen Lapsistrategian²¹ myötä lasten oikeudet ovat vahvistuneet ja Suomen vuonna 1991 ratifioiman YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen merkitys on korostunut. Vuonna 2014 Suomessa voimaan tullessa yhdenvertaisuuslaissa ja vuonna 2015 uudistetussa liikuntalaissa annetaan eettisiä suuntaviivoja. Liikuntalakiin kirjattuja arvolähtökohtia ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys.

Liikunta-alan ”eettinen käänne” on näkynyt myös akateemisessa tutkimuksessa. Aiemmin liikuntatutkimuksessa varsin vähälle huomiolle jääneet eettiset ja eettisiä kysymyksiä sivuavat näkökulmat yleistyivät 2010-luvulla. Muun muassa tutkimuksissa liikunnassa ja urheilussa koetusta kiusaamisesta ja epäasiallisesta kohtelusta, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vähemmistöjen asemasta, hallinnon läpinäkyvyydestä, vallan käytöstä ja monista muista aiheista nousi esiin kysymyksiä liikunta-alan toimintatapojen eettisyydestä ja eettisistä ongelmista²². Tutkimusten tulokset herättivät laajempaa yhteiskunnallista kiinnostusta, huolta ja keskustelua²³. Ne myös osoittivat, että liikunta-alalla on akuutti tarve yhteisille eettisille periaatteille.

Kun eettiset kysymykset 2010-luvulla työntyivät liikunta-alalle, otti moni ”eettisen käänteen” avosylin vastaan. Eettisten kysymysten korostuminen

19 Oja 2024c.

20 Mm. Oja & Lehtonen 2024.

21 2021.

22 Esim. Fagerström ym. 2014; Berg & Kokkonen 2016; Hakanen ym. 2019; Kokkonen & Kauravaara 2020.

23 Esim. NTV 2020; Lehtonen ym. 2020.

herätti myös muutosvastarintaa, sillä osalle liikunta-alan toimijoista eettinen pohdinta oli uutta ja vierasta. Eettisten kysymysten esiinnousu haastoi liikunnan ja urheilun vallankäytön ja valtarakenteet, sillä totutut toimintatavat eivät kaikkialla vastanneet muualla yhteiskunnassa vallitsevia eettisiä normeja ja periaatteita²⁴. Liikunta-alan ”eettinen käänne” saikin monet ammattilaiset pohtimaan kysymyksiä, jotka olivat aiemmin jääneet vähemmälle huomiolle tai joita oli pidetty itsestäänselvyyksinä.

Julkishallinnossa valtion liikuntaneuvosto otti suunnannäyttäjän roolin liikunta-alan eettisessä pohdinnassa. Sen aloitteesta tehtiin lukuisia tutkimuksia ja selvityksiä, joissa käsitellään tai sivutaan eettisiä kysymyksiä liikunta-alalla. Eettinen näkökulma oli mukana niin tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, osallisuutta, saavutettavuutta kuin monia muitakin teemoja käsittelevissä tutkimuksissa ja selvityksissä. Myös useissa valtion liikuntaneuvoston lausunnoissa käsiteltiin tai sivuttiin eettisiä kysymyksiä²⁵. Eettisten kysymysten pohdinta sai valtionhallinnossa lisää painoarvoa vuonna 2015 perustetun Urheilun eettisten asioiden neuvottelukunnan myötä. Vuonna 2016 perustetun Suomen urheilueettisen keskuksen tehtäväksi tuli muun muassa ”vahvistaa yhdessä muiden toimijoiden kanssa eettisesti kestävää urheilukulttuuria”²⁶.

Myös liikunnan ja urheilun kansalaisjärjestöt aktivoituivat 2010-luvulla eettiseen pohdintaan. Useat järjestöt käynnistivät liikunta-alalle suunnattuja vastuullisuushankkeita ja -kampanjoita. Työntöapua liikunta-alan eettinen pohdinta sai muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriöstä, joka kirjasi valtionavustusten ehtoihin muun muassa vaatimuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmasta sekä vastuullisuudesta. Ei liene liioiteltua sanoa, että 2010-luvulla liikunta-alalla havahduttiin eettisiin kysymyksiin ja haasteisiin. Samalla käynnistyi useita eettisyyteen liittyviä prosesseja, joista yksi on tässä julkaisussa esiteltävä liikunta-alan ammattieettinen koodisto.

Liikunta-alan ammattieettisen koodiston laatiminen

Ammattietiikka nostaa esiin kysymykset yksilöllisen ja ammatillisen etiikan välisistä yhteyksistä, ammattilaisen vallasta, vastuusta ja velvollisuuksista, ammatillisesta yhteenkuuluvuudesta sekä ammattietiikan suhteesta ympäröivään yhteiskuntaan²⁷.

24 Mm. Lehtonen ja Zacheus tässä teoksessa.

25 Esim. VLN 2017; 2020.

26 SUEK.fi.

27 Friman 2004, 58.

Liikunta-alan ammattieettisen koodiston laatimisesta vastasi hankkeen ohjausryhmä, johon kuuluivat pj. Raino Nieminen (Saval), Marko Kananen (Suek), Jari Kanerva (LTS), Eerika Laalo-Häikiö (Urheiluopistot), Johanna Manninen (SLA), Kari Partanen (Kamk), Petteri Piirainen/Katariina Varjonen (Nuoli), Lasse Räisänen (Nuoli), Mikko Salasuo (HY/Icehearts) ja Mikko Simula (JYU). Minna Rauas vastasi koodiston kirjoittamisesta ja osallistui asiantuntijan roolissa ohjausryhmän työskentelyyn.

Ohjausryhmän asiantuntemuksen lisäksi koodiston luomisessa hyödynnettiin aihetta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta, ihmisoikeussopimuksia, lainsäädäntöä, kansainvälisiä liikuntaa ja urheilua koskevia sopimuksia sekä asiantuntijoilta kerättyä tietämystä.

Työn tukena oli myös Erja Anttosen²⁸ tekemä suunnitelma Delfoi-paneelin hyödyntämisestä liikunta-alan ammattieettisen koodiston laatimisessa sekä Minna Rauaksen kokemus Nuorisotyön ammattieettisen ohjeen laatimisesta²⁹.

Prosessin aktiivisempi vaihe alkoi syksyllä 2023 Delfoi-menetelmällä toteutetulla aineiston keruulla, jota varten koottiin asiantuntijapaneeli. Työssä hyödynnettiin asiantuntijamatriisia, joka auttoi valitsemaan Delfoi-paneeliin monipuolisen ja erilaisista näkökulmista eettisiä kysymyksiä tarkastelevan asiantuntijajoukon³⁰. Paneeliin kutsuttiin kaikkiaan 23 liikunnan ja urheilun sekä terveyden ja hyvinvoinnin asiantuntijaa.

Aineiston keruu toteutettiin siten, että paneelin jäsenet kommentoivat verkkoalustalla kahteen otteeseen liikunta-alaa koskevia eettisiä kysymyksiä ja väittämiä. Kommentointi tehtiin anonymisti eDelphi-verkkosovelluksessa, jolloin panelistien asema tai taustayhteisö ei tullut ilmi vastauksen yhteydessä. Tällä menetelmällä paneelilta saatiin monipuolista tietoa ja erilaisia näkökulmia liikunta-alan eettisiin kysymyksiin³¹.

Delfoi-menetelmällä kerätyn aineiston rinnalla hyödynnettiin liikuntalakia ja yhdenvertaisuuslakia, YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, Punta del Esten julistusta liikuntakasvatuksesta ja urheilusta sekä Liikuntakasvatuksen ja urheilun kansainvälistä peruskirjaa. Sopimusten ja asiakirjojen lisäksi analyysin tausta-aineistona hyödynnettiin muiden ammattialojen ammattieettisiä ohjeistuksia. Delfoi-aineiston jäsentämisen ja tiivistämisen apuna käytettiin ChatGP tekoälyä. Tekoäly helpotti aineiston käsittelyä ja tekstin muokkaamista.

Ensimmäisellä Delfoi-kierroksella selvitettiin panelistien näkemyksiä liikunta-alan ammattietiikan nykytilasta sekä ammattieettistä toimintaa ohjaavista

28 2022.

29 Ks. 2014; 2020.

30 Ks. Stubin, Tikkanen & Linturi 2020.

31 Ks. Linturi & Kauppi 2021.

ja edistävästä tekijöistä. Paneelilta saadut vastaukset koottiin ja analysoitiin. Analyysin pohjalta toiselle kommenttikierrokselle tehtiin uusi 12 väittämän patteristo. Toisella kierroksella panelistit arvioivat väitteiden ja niitä selittävien tekstien merkitystä. Paneelikierrokset toteutettiin siten, että ensin panelistit kommentoivat väittämiä ja vastasivat kysymyksiin itsenäisesti, minkä jälkeen he kommentoivat anonyymisti toistensa vastauksia.

Panelistien näkemykset liikunnan arvoista ja tarkoituksesta olivat pääosin samansuuntaisia. Vastauksissa korostui liikunnan ja urheilun positiivisuus, hyvinvointivaikutukset ja liikunnan yksilölliset tavoitteet. Erilaisia, osin ristiriitaisia, näkemyksiä oli liikunnan ja urheilun suhteesta. Haasteina pidettiin muun muassa erityisryhmien tavoittamista, toimintojen saavutettavuutta ja ammattikuntahomogeenisyyttä. Analyysissa rakentui perusta eettiselle koodistolle, jonka tarkempi ja yksityiskohtaisempi sanallistaminen tehtiin hankkeen ohjausryhmässä.

Panelistit saivat vielä elokuussa 2024 kommentoida ohjausryhmän laatimaa koodistoa. Kommenttien perusteella koodistoon tehtiin tarkennuksia. Sen jälkeen koodisto lähetettiin laajalle lausuntokierrokselle liikunta-alan toimijoille. Lausuntokierroksen palautteen perusteella koodistoa vielä muokattiin, minkä jälkeen marraskuussa 2024 ohjausryhmä päätti koodiston lopullisen sisällön.

Ammattieettisen koodiston tarkoitus

Korkeatasoinen ammattietiikka edellyttää muutakin kuin pelkkiä hyviä aikeita. Se pitää sisällään tietoa eettisesti korkealaatuisesta toiminnasta sekä sitä ohjaavista laeista ja eettisistä ohjeista (...) Ennen kaikkea asennetta ja halua toimia eettisesti korkeatasoisella ja moraalisesti hyväksyttävällä tavalla.³²

Ammattieettinen koodisto on ideaalikuvaus ammattialan toiminnan tarkoituksesta ja tavoitteista sekä työntekijän roolista. Se heijastelee oman aikansa eettistä ajattelua sekä huomioi kansalliset ja kansainväliset sopimukset sekä kansallisen lainsäädännön. Koodisto ei sisällä määräyksiä eikä siinä anneta valmiita toimintaohjeita. Koodisto kertoo siitä, millaisiin arvoihin ja velvoitteisiin toiminta liikunta-alalla ja liikunta-alan ammattilaisena perustuu. Ammattieettinen koodisto tukee ammattialan vahvistumista ja yhteisöllisyyttä.

Koodisto on apuväline, ammattieettinen kompassi, joka auttaa ammattilaista tarkastelemaan työssään kohtaamia asioita, tilanteita ja kysymyksiä. Se auttaa tunnistamaan hyviä, oikeita, vastuullisia ja suositeltavia toimintatapoja, mutta

32 Hublin ym. 2019.

myös havaitsemaan epäkohtia, huonoja käytäntöjä ja vääryyksiä. Ammattieettinen koodisto tarjoaa jaetun perustan liikunta-alalla toimivien ihmisten ja yhteisöjen eettiselle ajattelulle sekä sitouttaa yksilöitä, yhteisöjä ja organisaatioita liikunta-alan ammatillisuuteen ja alan yhteisiin arvoihin.

Jaettu eettinen ymmärrys vahvistaa ammattialan koheesiota ja luottamusta alaa kohtaan. Ammattieettinen koodisto viestii ammattialan kyvystä reflektoida työn ja toiminnan tarkoitusta, lähtökohtia, periaatteita ja vaikutuksia. Se viestii myös ammattialan ulkopuolelle, että toiminta liikunta-alalla on eettistä ja alan olemassaolo on perusteltua. Ammattieettisellä koodistolla on useita erilaisia funktioita, jotka vaikuttavat koko ammattialaan, siellä toimiviin yksilöihin ja yhteisöihin sekä viestivät ulospäin toiminnan vastuullisuudesta ja yhteiskunnallisesta legitimaatiosta.³³

Ammattieettisen koodiston hyödyntäminen vaatii reflektointia ja vuoropuhelua koodiston kanssa. Eettinen osaaminen ja asiantuntemus ei ole sisäsyntyistä, vaan se kehittyy samalla tavalla kasautuvasti kuin muukin osaaminen ja asiantuntemus. Ammattietiikassa täytyy tunnistaa päätöksenteon haasteet ja vaikeus. Jos oikea ja väärä on helposti määriteltävissä, ei eettistä pohdintaa tarvita. Ihmisten toiminta ja ihmisten kanssa toimiminen on kuitenkin usein monisäikeistä, eikä oikea tai väärä toimintatapa ole aina helposti tai selkeästi määriteltävissä. Ammattieettinen koodisto auttaa suuntaamaan käytännön toimintaa. Se on riittävän yleisluonteinen ja väljä, jotta koodistoa voidaan hyödyntää erilaisiin tilanteisiin. Aktiivisesti hyödynnettynä koodisto edistää ja tukee eettisesti kestäväen toiminnan rakentumista ja ammattialan eettisten käytäntöjen kehittymistä.

Ammattieettistä koodistoa ei ole tarkoitettu vaatimukseksi liikunta-alan ammattilaisille ja toimijoille, vaan sen tarkoitus on voimaannuttaa ja tuoda turvaa muiden ammattialojen keskellä. Koodiston tarkoituksena on myös auttaa liikunta-alan ammattilaista näkemään itsensä tehtävänsä kokoisena sekä vahvistaa uskoa oman työnsä merkitykseen ja mahdollisuuksiin.³⁴

Liikunta-alan organisaatioissa, järjestöissä, seuroissa, työyhteisöissä ja oppilaitoksissa kannattaa keskustella, mitä koodisto meidän kohdallamme ja omassa työssämme tarkoittaa: miten me toteutamme ja hyödynnämme eettistä pohdintaa. Koodisto on hyödyllinen liikunta-alan työhön perehdytyksessä ja ammattietiikan opinnoissa. Ammattieettinen koodisto on väline ammatillisuuden pohdintaan, mutta se on sovellettavissa myös vapaaehtoistyöhön ja kansalaistoimintaan.

33 Ks. Räikkä ym. 1995.

34 Ks. Rauas 2020.

Ammattieettisen koodiston tulisi olla aktiivisessa käytössä. Koodisto ei toimi eikä siitä ole hyötyä, jos sitä säilytetään pöytälaatikossa. Eettinen pohdinta on tarpeen jokapäiväisessä toiminnassa. Kysymyksen ”mitä nyt pitäisi tehdä?” sijaan voi kysyä ”mikä olisi tässä tilanteessa oikein?” Eettisten kysymysten pohdiskelu helpottaa päätöksentekoa sekä auttaa perustelemaan erilaisia valintoja ja ratkaisuja. Tavoite toimia oikein ei ole millekään toiminnalle huono lähtökohta.³⁵

Asiantuntijatekstit virittävät eettistä pohdintaa

*Tee se, mikä on oikein – ei sitä, mikä on helppoa tai tavallista*³⁶.

Millaista pohdintaa liikunta-alan ammattieettinen koodisto herättää asiantuntijoiden keskuudessa? Pyysimme 12 liikuntaa ja urheilua tuntevaa asiantuntijaa kirjoittamaan yleistajuisen näkökulmatekstin koodistosta ja sen teemoista. Kirjoittajiksi pyydettiin valtakunnallinen luottamushenkilö Sanna Erdoğan (SAVAL), tutkija Mikä Hämäläinen (TY), tutkimuspäällikkö Marko Kananen (SUEK), toimituspäällikkö Jouko Kokkonen (LTS), dosentti Tomi Kiilakoski (NTS), vastuullisuuspäällikkö Elina Laine (OK), dosentti Kati Lehtonen (Jamk), pääsihteeri Toni Piispanen (VLN), tutkimuspäällikkö Aija Saari (Paralympiakomitea), dosentti Virve Toivonen (HY), tutkija Niko Vuorinen (Norwegian School of Sport Sciences & KU Leuven) ja dosentti Tuomas Zacheus (HY).

Kirjoittajakutsussa jokaiselta asiantuntijalta pyydettiin 3–5 liuskan tekstiä, jossa käsitellään etiikan ja eettisen pohdinnan merkitystä liikunta-alalla. Itse koodistossa on kaikkiaan kymmenen kohtaa ja kuhunkin teemaan kutsuttiin kirjoittaja hänen asiantuntemuksensa mukaan. Urheilufilosofiaa ja urheilun etiikkaa tutkivalta Mika Hämäläiseltä pyydettiin yleisemmin etiikkaa käsittelevä teksti.

Asiantuntijatekstit tarjoavat pohdittuja ja valistuneita näkökulmia eettisiin kysymyksiin. Mika Hämäläinen kirjoittaa etiikasta ja moraalista. Hänen tekstinsä virittää käytännön eettisiä pohdintoja liikunnan ja urheilun aloilla sekä elämässä yleensä. Elina Laine puolestaan pohtii tekstissään urheilun ja liikunnan suhdetta toisiinsa. Vaikka liikunnan ja urheilun tavoitteet ovat erilaisia, molempia ohjaavat samanlaiset eettiset periaatteet.

Aija Saari käsittelee tekstissään esteettömyyttä ja saavutettavuutta, jotka mahdollistavat aidon inklusion toteutumisen liikunnassa ja urheilussa. Niko Vuorinen puolestaan kirjoittaa kehosta yhtenä inhimillisen kukoistuksen

35 Rauas 2014.

36 Bennett 2016.

peruspilareista. Liikunta-alan ammattilaisen jalo tehtävä on edistää liikkujan kykenevyyttä ja liikunnan itseisarvon syntymistä.

Tuomas Zacheus kirjoittaa liikunnassa ja urheilussa esiintyvistä epäkohdista. Hän peräänkuuluttaa etenkin urheilujohtajilta ja isoilta organisaatioilta eettisyyttä ja eettistä vastuunkantoa. Marko Kananen tuo tekstissään esiin haasteita ja ongelmia eettisten kysymysten ja epäkohtien esiin nostamisessa. Hän katsoo, että yhteistyöllä ja avoimuudella liikunnassa ja urheilussa päästään turvallisempaan toimintaympäristöön.

Kati Lehtonen avaa tekstissään vallan problematiikkaa ja eettisiä ulottuvuuksia. Hän muistuttaa, että kaikilla liikunta-alan ammattilaisilla on velvollisuus puuttua epäterveeseen vallankäyttöön. Tomi Kiilakoski puolestaan tarkastelee osallistumisen ja osallisuuden eroja. Hän toteaa yksilön hyvinvoinnin olevan sidoksissa siihen, että muut aidosti tunnistavat hänen arvonsa ryhmälle tai yhteisölle. Tämän arvon osoittaminen sanoilla ja teoilla on yksi eettisesti toimivan ammattilaisen keskeisiä vastuita.

Virve Toivonen kirjoittaa lasten ja nuorten erityisasemasta. Lapsilla ja nuorilla on oikeus eettisesti kestävään ja turvalliseen liikunta- ja urheiluympäristöön, joka tukee kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Jouko Kokkonen puolestaan kirjoittaa tiedosta ja sen hyödyntämisestä liikunta-alalla. Tieto ja tietämys edistävät eettistä pohdintaa ja avaavat uusia näkökulmia.

Sanna Erdoğan lähestyy tekstissään liikunta-alan ammattilaisen työhyvinvointia ammattivalmentajien näkökulmasta. Hän peräänkuuluttaa työrauhaa. Toni Piispanen puolestaan tuo kirjoituksessaan esiin eettisyyden läpileikkaavuuden. Hänen tekstinsä alleviivaa sitä, että eettisen toiminnan edistämiseksi liikunnassa ja urheilussa on vahvat yhteiskunnalliset perusteet.

Asiantuntijoiden kirjoittamat tekstit osoittavat, että eettisiä kysymyksiä ja ongelmia voi lähestyä erilaisista kiinnostavista ja relevanteista näkökulmista. Tekstit auttavat ymmärtämään eettisen koodiston merkityksen ja tunnistamaan sen käyttömahdollisuuksia. Asiantuntijoiden tekstit myös auttavat oivaltamaan eettisten kysymysten vaikeuden ja yksinkertaisuuden välisen jännitteen. Oikean ja väärän tunnistaminen on samanaikaisesti hyvin yksinkertaista ja äärimmäisen monimutkaista.

Lähteet

- Anttonen, Erja (2022) *Eettinen osaaminen liikunta-alalla. Suunnitelma Delfoi-paneelin toteuttamiseksi Nuoriso- ja Liikunta-alan asiantuntijat ry:lle.* <https://www.theseus.fi/handle/10024/751016>
- Bennett, Roy T. (2020) *The Light of the Heart*. US: Roy Bennett.
- Berg, Päivi & Kokkonen, Marja (2016) *Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Helsinki. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Fagerström, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) *Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013*. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Friman, Mervi (2004) *Ammatillisen asiantuntijan etiikka ammattikorkeakoulutuksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hakanen, Tiina & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (2019) *Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018*. Helsinki. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto.
- Hublin, Linda & Eckardt, Margit & Virtanen, Heli (2019) Vahvaa ammattietiikkaa rakentamassa. *Dialogi*. <https://dialogi.diak.fi/2019/06/25/vahvaa-ammattietiikkaa-rakentamassa>. (Viitattu 1.11.2024).
- Itkonen, Hannu (1997) Tuskin etanaa elävämpi – urheilu sosiaalisena kontrollina. Teoksessa Vesa Vares (toim.) *Urheilu ja historia*. Turku: Turun Historiallinen Arkisto 51.
- Kansallinen lapsistrategia (2021) *Kansallinen lapsistrategia*. Komiteamietintö. Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8.
- Kokkonen, Jouko & Kauravaara, Kati (2020) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa ja urheilussa*. Helsinki: LTS.
- Lehtonen, Kati & Berg, Päivi & Salasuo, Mikko (toim.) (2020) ”Siitä on pikemminkin vaiettu.” *Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjäytymisestä ja epäasiallisesta kohtelusta liikunnassa ja urheilussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Lindqvist, Martti (2000) *Etiikka on viisautta ja välittämistä*. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 116:16, 1677–1678.
- Linturi, Hannu & Kauppi, Antti (2021) Miten tutkimme tulevaisuuksia Delfoi-menetelmällä? Teoksessa Merja Kylmäkoski & Päivi Rainò (toim.) *Delfoilla tulevaisuuteen*. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja 120, 13–44. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2021/03/delfoilla-tulevaisuuteen-humak-2021.pdf>.
- Mikkonen, Marjukka & Oja, Samuli (2024) Eettisyyden käsite kansallisissa liikuntapolitiikkadokumenteissa. Teoksessa Samuli Oja & Kati Lehtonen (toim.) *Konkreettista, arkista ja subjektiivista Liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet -hankkeen loppuraportti*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- NTV (2020) *Asiantuntijoilla syvä huoli lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa kokemasta epäasiallisesta kohtelusta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

<https://nuorisotutkimus.fi/asiantuntijoilla-syva-huoli-lasten-ja-nuorten-liikunnassa-ja-urheilussa-kokemasta-epaasiallisesta-kohtelusta>. (Viitattu 10.10.2024).

OAJ (2024) *Opetustyön eettiset periaatteet*. OAJ: <https://www.oaj.fi/tyoelamaopas/opetustyon-eettiset-periaatteet2>. (Viitattu 10.11.2024).

Oja, Samuli (2024a) Eettisyys ja sen edistäminen lajiliitoissa ja seuroissa. Teoksessa Samuli Oja & Kati Lehtonen (toim.) *Konkreettista, arkista ja subjektiivista Liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet -hankkeen loppuraportti*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Oja, Samuli (2024b) Urheilun uusi hyvän kertomus? Eettiset diskurssit valtion liikuntapolitiittisissa ja liikuntajärjestöjen asiakirjoissa. *Liikunta ja tiede* 61:4, 93–102.

Oja, Samuli (2024c) Eettisyys – liikuntakulttuurin epäselvin selvä asia. Jamk Arena. <https://arena.jamk.fi/fi/arena-pro/eettisyys-liikuntakulttuurin-epaselvin-selva-asia>. (Viitattu 1.11.2024).

Oja, Samuli & Kati Lehtonen (2024) Eettisesti kestäväää liikuntaa ja urheilua. Teoksessa Samuli Oja & Kati Lehtonen (toim.) *Konkreettista, arkista ja subjektiivista Liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet -hankkeen loppuraportti*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Pyykönen, Teijo (2016) *Yhdenvertaisuus ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa – taustaselvitys valtion liikuntaneuvostolle ja sen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvojaostolle*. Helsinki: Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.

Rauas, Minna (toim.) (2014) *Pieniä tekoja, suuria asioita. Nuorisotyön eettinen näkökulma*. 1. painos. Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja, projektiraportit ja selvitykset 30.

Rauas, Minna (toim.) (2020) *Pieniä tekoja, suuria asioita. Nuorisotyön eettinen näkökulma*. 2. painos. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 99.

Ripatti, Kimmo (2002) Urheilun hyvä kertomus suomalaisessa urheiluromaanissa. Teoksessa: Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen (toim.) *Lajien synty. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2001–2002*. Jyväskylä: Atena Kustannus, 35–51.

Räikkä, Juha & Kotkavirta, Jussi & Sajama, Seppo (1995) *Hyvä ammattilainen. Johdatus ammattietiikkaan*. Helsinki: Painatuskeskus.

Salasuo, Mikko (2021) Edellinen ”Suomen malli”: neuvottelua lasten ja nuorten vapaa-ajan harrastamisen yhteiskunnallisesta perustelusta sotien jälkeen. Teoksessa Mikko Salasuo (toim.) *Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.

Stubin, Toni & Linturi, Hannu (2024) *Delfoi-manageri*. <https://metodix.fi/2020/12/16/5-delfoi-manageri>.

VLN (2017) *Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat keskeisiä lähtökohtia liikunnassa ja urheilussa*. Lausunto 3.3.2017. <https://www.liikuntaneuvosto.fi/lausunnot-ja-julkaisut/vln-yhdenvertaisuus-ja-tasa-arvo-ovat-keskeisia-lahtokohtia-liikunnassa-ja-urheilussa>. (Viitattu 1.11.2024).

VLN (2020) *Valtion liikuntaneuvoston kannanotto syrjintään, häirintään ja epäasialliseen käytökseen liikunnassa ja urheilussa*. Lausunto 30.1.2020. <https://www.liikuntaneuvosto.fi/lausunnot-ja-julkaisut/valtion-liikuntaneuvoston-kannanotto-syrjintaan-hairintaan-ja-epaasialliseen-kaytokseen-liikunnassa-ja-urheilussa>. (Viitattu 1.11.2024).

***NÄKÖKULMIA
EETTISIIN
KYSYMYKSIIN***

**” Koodisto
rakentaa yhteistä
ammattieettistä
perustaa liikunta-
alalle. Se tarjoaa
jaetun perustan
pohdinnalle oikeasta
ja väärästä.**

*Liikunta-alan ammattieettinen koodisto:
johdanto*

MEISTÄ ON EETTISIIN POHDINTOIHIN

Mika Hämäläinen

Sofia on treenaamassa maastavetoa kuntosalilla. Salin toisella puolella mies yrittää penkkipunnertaa isoja painoja. Miehen punnerrusliike hidastuu puolivälissä suoritusta. Tanko kallistuu oudosti. Sofia huomaa tilanteen ja harppoo rivakasti kohti penkkiä. Hän ehtii juuri avuksi, kun tanko alkaa vajota kohti miehen kaulaa. Sofia saa kannateltua painoja sen verran, että irvistävä ja puhiseva mies pääsee hivuttautumaan pois painojen alta. Sofia luultavasti pelasti miehen loukkaantumiselta.

Sofian teko havainnollistaa eettisesti ja moraalisesti oikeaa tekoa. Oli oikein, että hän auttoi hädässä olevaa miestä. Tai vähintään olisi ollut väärin, jos hän olisi jäänyt vain kuvaamaan puhelimella, kuinka mies rimpuilee painojen alla. Etiikka ja moraalit ovat merkitykseltään lähellä toisiaan, ja käsitellessäni niitä synonyymeinä kirjoituksessani. Tiivistetysti etiikka ja moraalit liittyvät oikeaan ja väärään sekä hyvään elämään.

Kirjoitukseni johdattaa lukijoita tarkastelemaan etiikkaa ja moraalit. Päämääränä on tukea käytännön eettisiä pohdintoja liikunnan ja urheilun aloilla sekä elämässä yleensä. Yritän lähestyä aihetta siten, että lukijan olisi helppo seurata tekstiä, vaikka tämä olisi ensimmäinen etiikkaa käsittelevä kirjoitus, johon hän tutustuu. Puolestaan etiikkaan jo perehtyneet lukijat saattavat löytää sopivan haasteen sen tutkimisesta, miten kirjoitukseni sanoittaa samoja ajatuksia, joita esiintyy muissa etiikkaa käsittelevissä johdantoteksteissä.

Esittelen kirjoituksessani käsitteitä, joiden tarkoituksena on auttaa jäsentämään eettisiä pohdintoja. Kaksi keskeisintä käsitettä ovat eettinen esiymmärrys ja eettinen harkinta. Käsitteet kuvaavat ideoita ja ajatuksia. Ne koskevat yleistä tasoa, ja niitä on yleensä helpompi ymmärtää esimerkkien avulla. Suurin osa esimerkeistäni liittyy penkkipunnertajan pelastaneeseen Sofiaan. Sofia on liikunta-alalla työskentelevä kuvitteellinen henkilö. Hänen kauttaan yritän tuoda kirjoitukseni eettiset käsitteet lähemmäs lukijoiden omaa elämää.

Eettinen esiymmärrys

Moni ei osaa välttämättä suoraan selittää tai kertoa, mitä etiikka tai moraalit tarkoittaa. Lähes kaikilla meistä on silti esiymmärrys etiikasta ja moraalista.

Usein tämä esiymmärrys ilmenee kykynä luokitella tekoja niiden moraalisen aseman perusteella. Tunnistamme esimerkiksi, että teko voi olla moraalisesti oikein tai väärin. Esiymmärrystämme voisi siis kutsua myös eettiseksi tunnustuskyvyksi tai erottelukyvvyksi.

Ensimmäisen esimerkin eettisestä erottelukyvystä saimme, kun Sofia pelasti penkkipunnertajan. Sofia tunnisti, että hädässä olevan penkkipunnertajan auttaminen on oikein. Havainnollistan lisää eettistä erottelukyvyyämme kuvailemalla tilanteita, joita Sofia kohtaa erään päivän aikana.

Sofia on kävelemässä töihin aamulla. Häntä vastaan tulee isä, joka työntää lastenrattaita. Rattaissa istuu lapsi, ja lapselta tippuu pehmonalle kadulle, mutta isä ei huomaa nallen putoamista. Sofia nostaa nallen ja antaa sen takaisin lapselle. Sofia tunsi, että lelun palauttaminen oli oikein. Lounastauolla Sofia näkee uutisista, että auto on ajanut väkijoukkoon läheisessä kaupungissa. Yksi ihminen on kuollut ja useita haavoittunut. Uutisista selviää, että kuljettaja oli halunnut vahingoittaa kadulla olleita ihmisiä. Sofia on järkyttynyt. Hän pitää kuljettajan tekoa hirveänä: se oli väärin.

Joskus tekoihin ei liity lainkaan välitöntä moraalista ulottuvuutta. Illalla Sofia paahtaa kaksi leivänsiivua leivänpaahtimessa. Tällaisessa teossa ei ole tavallisesti suoraa moraalista sisältöä.

Eettinen esiymmärrys muistuttaa havaitsemista

Eettinen esiymmärrys toimii monissa tilanteissa ikään kuin havaitseminen. Näen, että edessäni on valkoinen tietokoneen hiiri. Samoin Sofia tunnisti suoraan, että kuljettaja toimi väärin, kun tämä ajoi autolla päin ihmisiä. Havaitseminen ja eettinen esiymmärrys tuottavat kuitenkin osittain erilaisen lopputuloksen. Havainnon tehtävänä on tyypillisesti kuvata, miten asiat ovat maailmassa. Näköhavaintoni mukaan edessäni on tietokoneen hiiri, joka on valkoinen. Eettinen esiymmärrys taas tuottaa tavallisesti arvion teon moraalista asemasta. Arviossa on mukana tietynlainen tunnesuhde tai lataus, mikä erottaa sen pelkästä kuvauksesta. Sofialle syntyi tunne, että kuljettajan toiminta oli väärin. Kutsun tätä eettisen esiymmärryksen synnyttämää reaktiota eettiseksi arvioksi.

Havaintovertaus alleviivaa, että eettinen esiymmärrys näyttää toimivan usein itsenäisesti ja pakottamatta. Kun yksilö kohtaa jonkin teon ympäristössään tai mielessään, eettinen esiymmärrys voi tuottaa arvion teon eettisestä asemasta. Eettinen esiymmärrys mahdollistaa näin eettisen toiminnan. Jos Sofialta puuttuisi eettinen esiymmärrys, hän olisi kuntosalilla kenties vain jatkanut treeniään, ja penkkipunnertaja olisi jäänyt korahtelemaan painojen alle.

Eettinen esiymmärrys saattaa johtaa meitä joskus harhaan. Eettinen esiymmärrys muistuttaa myös tässä suhteessa havaitsemista. Kun ajan autoa ja katson

taustapeiliin, takana oleva auto näyttää olevan tietyn etäisyyden päässä, esimerkiksi kymmenen metrin päässä. Tyypillisesti auton taustapeili on kuitenkin suurentava, ja todellisuudessa takana oleva auto on kauempana. Taustapeilin kautta saamani näköhavainto ei siis kerro suoraan autojen etäisyyttä.

Eettisen erottelukyvyn virheet ovat mahdollisia esimerkiksi silloin, kun meillä on rajallinen näkökulma tapahtumiin: Sofia kuulee työvuoronsa aikana kovaa huutoa liikuntasalista. Hän rientää katsomaan saliin ja näkee, kuinka teini-ikäinen tyttö pitää vastustelevaa miestä kuristusotteessa. Nuoria kiljuu kahden ihmisen ympärillä. Sofian ensimmäinen ajatus on se, että hänen pitää saada kuristaja lopettamaan väkivalta. Tytön teko on väärin. Päästessään lähemmäs Sofialle selviää, että tyttö onkin estänyt veitsihyökkäyksen ja pitää vaarallista hyökkääjää aloillaan. Sofian käsitys tilanteesta muuttuu. Nyt hän ajattelee, että tyttö teki oikein.

Tapahtuma liikuntasalissa havainnollistaa, että eettinen esiymmärrys ei välttämättä tuota suoraan oikeanlaista eettistä arviota. Toisin sanoen kohtaamme tilanteita, joissa olisi hyödyllistä päästä tarkastelemaan tapahtumia eettisen esiymmärryksen ulkopuolelta tai yläpuolelta. Eettinen harkinta tarjoaa tähän mahdollisuuden.

Eettinen harkinta

Eettinen esiymmärrys muodostaa pohjan, jolle eettinen harkinta rakentuu. Eettinen harkinta on tietoista pohdintaa, jossa yksilö käsittelee eettisen esiymmärryksen tuottamia eettisiä arvioita. Yllä kuvailin, että eettisen esiymmärryksen tuottamat arviot ovat kuin havaintoja. Eettinen harkinta muistuttaa puolestaan päättelyä, joka pyrkii saamaan selvää eettisistä arvioista ja muodostamaan kokonaiskuvan. Eettinen harkinta voi olla muun muassa jäsentelyä, vertailua, puntarointia, perusteluiden tutkimista ja erilaisten näkökulmien huomioon ottamista.

Eettinen harkinta tarjoaa yksilölle keinon ylittää välittömät eettiset arviot, joita eettinen esiymmärrys tuottaa. Yksilö voi eettisen harkinnan avulla irrottautua ympäristöstään ja esimerkiksi jäsenellä sekä kyseenalaistaa omaa eettistä toimintaansa tai muiden toimintaa.

Liikuntasalitapahtumien tarkastelu edustaa tiivistettyä eettistä harkintaa. Saamme toisen lyhyen esimerkin eettisestä harkinnasta, kun palaamme tilanteeseen, jossa Sofia pelasti penkkipunnertajan. Samana iltana Sofia miettii tapahtumia: Olisiko hänen pitänyt toimia aikaisemmin ja mennä kysymään, tarvitseeko mies varmistajaa suoritukselleen? Vai toimiko mies väärin, kun tämä liikkui kykynsä ylärajoilla, mutta ei käyttänyt turvarautoja tai pyytänyt ketään varmistamaan?

Eettinen esiyymmärryksen tuottama arvio ei automaattisesti laukaise eettistä harkintaa. Nallen tippuminen kadulle synnytti Sofiassa eettisen arvion, että on oikein nostaa nalle ja palauttaa se lapselle. Sofia ei kuitenkaan jälkeinpäin miettinyt tai pohdiskellut tapahtumaa, eli hän ei ryhtynyt eettiseen harkintaan.

Moraaliset ristiriidat

Moraaliset ristiriidat käynnistävät toisinaan eettisen harkinnan. Moraalinen ristiriita on kiperä tilanne. Se sisältää rajallisen määrän toimintavaihtoehtoja, ja yksilön eettinen esiyymmärrys luokittelee ne kaikki jollakin lailla moraalisesti vääriksi. Eettisen esiyymmärryksen mukaan yksilöllä ei siis näyttäisi olevan yhtään moraalisesti oikeaa toimintavaihtoehtoa tilanteen ratkaisemiseksi.

Sofian työtehtäviin kuuluu liikuntahallin varausten koordinointi. Hän on varannut hallin liikunnallista syntymäpäiväjuhlaa varten, ja ajankohtana on lauantai-iltapäivä hiljaisena lomakautena. Sofia auttaa näin hyvää ystäväänsä järjestämään tämän lapsen syntymäpäiväjuhlat. Kun Sofia saapuu lauantaina hallille, siellä on iso turnaus käynnissä. Kentillä vilisee innokkaita pelaajia. Sofialle selviää, että järjestelmävirheen vuoksi hänen varauksensa on peruuntunut ja turnauksen järjestäjä on varannut hallin suoraan hänen esihenkilöltään. Ensimmäiset lapsiperheet alkavat saapua syntymäpäiväjuhliin.

Turnausta ja syntymäpäiväjuhlia ei voi molempia järjestää liikuntahallilla samaan aikaan. Sofian eettisen esiyymmärryksen mukaan on väärin perua syntymäpäiväjuhlat ja käännäyttää lapsiperheet pois. Hänen eettinen esiyymmärryksensä sanoo myös, että on väärin keskeyttää turnaus ja komentaa pelaajat pois kentältä. Miten Sofiaa lähtee harjoittamaan eettistä harkintaa löytääkseen ratkaisun?

Etiikan johdantoteoksissa esitellään etiikan teorioita tai näkemyksiä, jotka tarjoavat erilaisia lähestymistapoja eettiseen harkintaan. Esittelen lyhyesti ja pelkistetysti kolme teoriaa, jotka tulevat ehkä yleisimmin vastaa etiikan johdantoteoksissa. Ne ovat seurausetiikka, velvollisuusetiikka ja hyve-etiikka.

Seurausetiikka

Seurausetiikassa tekoja arvioidaan niiden seurausten perusteella. Seuraukset määrittelevät, onko teko oikein vai väärin. Päämääränä on maksimoida hyvinvoinnin kokonaismäärä ihmiskunnassa. Perustapauksessa eettisesti oikea teko on se, joka kasvattaa hyvinvoinnin kokonaismäärää enemmän kuin muut tarjolla olevat vaihtoehdot. Seurausetiikka vaatii siis seurausten arviointia ja odotettavissa olevan hyvinvoinnin laskemista.

Seurausetiikan soveltaminen Sofian tilanteessa tarkoittaisi tiivistetysti sitä, että hän tarkastelisi lastenjuhlien perumisen seurauksia ja turnauksen keskeyt-

tämisen seurauksia. Sofian tulisi arvioida ja laskea, kumman teon seuraukset maksimoivat kokonaishyvinnin.

Yhdeksi seurausetiikan ongelmaksi mainitaan usein, että hyvinvoinnin maksimoiva teko saattaa aiheuttaa harmia tai kärsimystä pienellä määrällä ihmisiä. Kuvitellaan, että Sofia on säästänyt rahaa uutta kameraa varten ja on menossa kameraostoksille. Ennen kameraliikettä hän poikkeaa vielä ravintolaan. Ravintolassa toinen asiakas kuulee, että hän aikoo ostaa kohta uuden kameran. Asiakas ehdottaa Sofialle, että Sofia maksaisi kaikkien asiakkaiden ruoat eikä ostaisi kameraa. Jos ruokien tarjoaminen kasvattaisi yhteenlaskettua hyvinvointia enemmän kuin kameran ostaminen, niin silloin seurausetiikan mukaan olisi moraalisesti oikein, että Sofia tarjoaisi muille asiakkaille illallisen. Toisin sanoen Sofia toimisi moraalisesti väärin, jos hän ostaisi kameran.

Velvollisuusetiikka

Velvollisuusetiikka korostaa velvollisuuksien täyttämistä. Teko on eettisesti oikein, jos se noudattaa yleispäteviä moraalisiä sääntöjä. Teon seurauksilla ei ole merkitystä. Yleispätevien sääntöjen on tarkoitus turvata ihmisten arvoa itsenäisinä olentoina. Ihmisiä ei saa koskaan kohdella pelkästään välineinä, kuten saksalainen filosofi Immanuel Kant³⁷ painotti 1700-luvulla. Velvollisuusetiikka siis tuskin määritteli, että Sofian velvollisuutena olisi käyttää kamerarahat toisten asiakkaiden illallisiin.

Liikuntahallitapauksessa velvollisuusetiikka ohjaisi Sofiaa pohtimaan, mikä vaihtoehdoista olisi yleispätevän moraalisäännön mukainen. Eräs mahdollisuus olisi tarkastella, miten tahattomasti peruuntunut varaus ja voimassa oleva varaus suhtautuvat toisiinsa. Sofian tulisi tutkia, kummalla varauksella olisi yleispätevän moraalisäännön mukainen tuki.

Velvollisuusetiikkaa on kritisoitu seurausten sivuuttamisesta kokonaan. Velvollisuusetiikan mukaan olisi väärin, jos epätoivoinen tutkija varastaisi Sofian kamerarahat ja käyttäisi ne syöpälääkkeen kehittämiseen. Vaikka varastettu rahasumma auttaisi tutkijaa lopulta pelastamaan miljoonia ihmisiä, niin tutkijan teko olisi velvollisuusetiikan mukaan silti väärin.

Hyve-etiikka

Hyve-etiikka painottaa teon tekijän luonnetta ja motiiveja. Hyveet ovat tärkeässä asemassa, ja ne ohjaavat ihmisiä oikeisiin tekoihin. Hyveiksi on laskettu esimerkiksi rohkeus tai kohtuullisuus. Teko on oikein, jos se ilmentää hyvettä, eli kumpuaa oikeanlaisesta luonteesta tai oikeanlaisesta motiivista. Jos teon

37 1990.

taustalla on mädäntynyt motiivi, niin teko on väärin, vaikka teon seuraukset olisivat hyvät.

Hyve-etiikan mukaan liikuntahallitapauksessa oikea teko perustuisi hyveelliseen ihmisen toimintaan. Sofian tulisi elää hyveiden mukaista elämää ja tehdä niiden ohjaamia tekoja. Olennaista ei ole siis yhden tilanteen ratkaisu liikuntahallilla, vaan kokonaisvaltaisempi suhtautuminen elämään.

Hyve-etiikkaa on arvosteltu siitä, että sen soveltaminen voi olla hankalaa. Kuvitellaan, että hyveiden mukaan elävä ihminen päätyy yhden kerran etuilemaan jonossa. Sen sijaan samassa jonossa itsekäs ja epärehellinen ihminen jonottaakin tällä kerralla sääntillisesti. Ei ole täysin selvää, kumpi toimii hyve-etiikan mukaan oikein.

Etiikan teorian valinta

Parhaan etiikan teorian valinta ei vaikuta helpolta. Kaikki kolme teoriaa kohtaavat ongelmia, eikä mikään teorioista näytä nousevan kiistattomasti ylitse muiden.

Ensimmäinen ratkaisuvaihtoehto olisi paneutua tarkemmin esittelemiini teorioihin. Lyhyt yleisesittelyni antoi jokaisesta teoriasta vain karkean, suurpiirteisen kuvan. Esimerkiksi seurausetiikasta on olemassa erilaisia versioita. Ehkä tarkempi tarkastelu voisi paljastaa version, joka kestäisi kriittisen tarkastelun muita versioita paremmin.

Toisena vaihtoehtona olisi sopivan teorian etsiminen seurausetiikan, velvollisuusetiikan ja hyve-etiikan ulkopuolelta. Etiikan johdantoteokset esittelevät useita teorioita tai näkemyksiä kolmen yleisimmän teorian lisäksi. Yksi mahdollisuus voisi olla feministinen etiikka, joka kiinnittää huomiota naisten kohtaamaan syrjintään ja sortoon yhteiskunnassa. Feministisen etiikan mukaan eettisesti oikea teko puolustaa sorrettuja, vähentää eriarvoisuutta tai kumoaa sukupuolittuneita ennakkoluuloja.

Kolmas ratkaisu olisi eri teorioiden soveltaminen eri tilanteissa. Yksilö voisi käyttää esimerkiksi seurausetiikan periaatteita tietyissä tilanteissa ja seurata velvollisuusetiikan opinkappaleita toisissa.

Olen lopulta päätyneet tilanteeseen, jossa tarvittaisiin lisää pohdintaa eettisistä teorioista. Tällainen jatkuvuus ja uusille tasoille siirtyminen on usein tyypillistä eettisille pohdinnoille.

Kehys eettisiä pohdintoja varten

Lähdin liikkeelle Sofian sankarillisesta teosta kuntosalilla ja päädyin eettisten teorioiden etsintään. Tilanne kuvastaa hyvin eettisiä pohdintoja, jotka voivat liikkua yksinkertaisesta monimutkaiseen. Samoin liikunta-alan käytännön eettiset pohdinnat saattavat ilmetä etiikan eri tasoilla.

Kirjoituksessani olen yrittänyt hahmotella käsitteellisen kehyksen tai raamin, joka auttaisi ymmärtämään liikunta-alan eri tasoilla liikkuvia eettisiä pohdintoja. Kehyksen runko koostuu kahdesta käsitteestä, jotka ovat eettinen esiymmärrys ja eettinen harkinta. Kehystä kannattaa kuitenkin vahvistaa ja laajentaa. Liikunta-alan ammattieettinen koodisto ja koodistoa tukevat näkökulmatekstit tarjoavat tähän työhön oivallista materiaalia.

Lähteet

Kant, Immanuel (1990) Tapojen metafysiikan perustus. Teoksessa *Siveysopilliset pääteokset* [1931]. Suomentanut J. E. Salomaa. Porvoo: WSOY.

” Liikunta-alan ammattilainen ymmärtää liikunnan ja urheilun tavoitteiden moninaisuuden, joka pitää sisällään niin osallistumisen, itsensä voittamisen kuin myös urheilullisten päämäärien tavoittelun.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

AMMATTILAINEN HUOMIOI LIKKUMISEN, LIKUNNAN JA URHEILUN ERILAISET LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

Elina Laine

Suomessa on perinteisesti ajateltu niin, että liikunta tarkoittaa ei-kilpailullista fyysistä aktiivisuutta ja urheilu taas tavoitteellista toimintaa, johon kuuluu kilpailullisuus ja voiton tavoittelu. Eri kielissä asiasta on erilaisia versioita. Käytössä voi olla useampia sanoja tai vain yksi käsite kuvaamassa koko laajaa kenttää. Yhtä kaikki, molempien näkökulmien huomioiminen on tärkeää ja kumpaakin on syytä edistää.

Liikunnan ammattilaisten on tärkeä tunnistaa sekä liikunnan että urheilun tärkeys ja mahdollistaa niiden toteutumista eri tasoilla ja erilaisin tavoittein. Liikkuminen on tärkeää läpi elämän vauvasta vanhukseen. Liikunnallista elämäntapaa on aivan olennaista tukea nykypäivän istuvassa yhteiskunnassa. Kaikenlainen liikkuminen on arvokasta ja liikkumisen tulisi olla luonnollinen osa ihmisten arkea.

Myös tavoitteellisen harrastamisen yhteydessä kannattaa hyödyntää liikkumisen mahdollisuudet päivittäisen liikkumispotin kasvattajana: esimerkiksi kulkea pyöräillen treeneihin ja valita portaat hissien sijaan. Ne, jotka tuntevat paloa urheiluun, ansaitsevat nauttia siitä täysillä ja saada mahdollisuuksia edetä kohti tavoitteitaan. Urheilijan polkua tulee tukea laadukkaasti ja huippu-urheiluun tähtäämiseen tulee olla riittävät tukipalvelut.

Huomionarvoista on, että liikunnan ammattilaisen tehtävänä on mukauttaa toiminta osallistujien tarpeisiin ja intresseihin niin, että turvallisuus, terveys ja mielekkyys ovat etusijalla. Toimintaa ei voida toteuttaa hinnalla millä hyvänsä, vaan vastuullisuuden tulee olla huomioituna joka askelmalla – niin liikunnassa kuin urheilussa, jokaisella ikätasolla.

Turvallinen valinta kaikille

Turvallisella toimintaympäristöllä tarkoitetaan myönteistä ja kannustavaa ilmapiiriä, jossa osallistuja tuntee olonsa turvalliseksi niin fyysisesti, henkisesti kuin sosiaalisesti. Tiivistettynä: liikunnan ja urheilun tulee olla kaikin tavoin turvallinen valinta kaikille siihen osallistuville. Emme halua järjestää toimintaa keinoja kaihtamatta, vaan nimenomaan sellaisilla keinoilla, että kaikki voivat hyvin. Voiton tavoittelu ei voi mennä turvallisuuden edelle.

Yksi tärkeä näkökulma on se, että meidän tulee pitää kaikki turvassa kiusaamiselta, häirinnältä, rasismilta ja epäasialliselta käytökseltä. Valitettavasti liikunnan ja urheilun parissa on kaltoinkohtelua, jonka torjumiseksi on joka päivä töitä tehtävänä. Meidän kaikkien toimijoiden tulee panostaa tähän enemmän.

Työsarkaa riittää esimerkiksi siinä, että kaikki ovat luoneet kirjalliset toimintamallit tapauksiin puuttumiseen ja nimenneet yhdyshenkilön asioiden käsittelyyn. Ennaltaehkäisy on kaiken lähtökohta, ja esimerkiksi ”Et ole yksin” -palvelun tarjoamiin ennaltaehkäisyn portaisiin on kaikkien urheiluyhteisössä tärkeä tutustua. Meillä jokaisella on roolimme turvallisen ilmapiirin luomisessa, niin liikunnan ammattilaisilla, urheilijoilla, vapaaehtoisilla, vanhemmilla ja muilla toimijoilla.

Epäasiallinen käytös on eri asia kuin tavoitteellinen urheiluvalmennus, jossa voidaan tiukastikin, yhdessä sovitusti, vaatia ääri rajoille ponnistelua. ”Vaatiminen on välittämistä”, voidaan sanoa.

Kilpaurheilussa on erityisiä vaatimuksia, jotka on tärkeä tunnistaa. Epäasiallinen käytös ja epäeettisten metodien käyttö, joista urheilijalle tulee epämukava tunne ja huono olo, eivät ole koskaan hyväksyttäviä. Huippuja hiotaan niin, että ihmisten oikeuksia ja ihmisarvoa kunnioitetaan. Valmentajalla on mahtava mahdollisuus tukea urheilijan ihmisenä kasvua. Ihmislähtöisyys, positiivinen vuorovaikutus ja ihmisten kohtaaminen ovat avainasemassa. Kun ympäristö on turvallinen ja kannustava, urheilija uskaltaa ylittää itsensä.

Luonnollisesti myös liikunnan ja urheilun ammattilaisilla on oikeus turvalliseen tilaan ja ammatin harjoittamiseen mielekkäässä ympäristössä. Yhteiset pelisäännöt koskevat kaikkia. Yhteiset turvallisen toimintaympäristön tukipalvelut on tarkoitettu myös esimerkiksi valmentajien hyödyksi.

Onneksi olemassa on jo paljon hyviä esimerkkejä siitä, miten turvallisen toimintaympäristön rakentamisessa on menty askel askeleelta eteenpäin. Esimerkiksi lajiliitot, seuratoimijat ja valmentajat ovat tehneet lukuisia konkreettisia toimenpiteitä turvallisen toimintaympäristön edistämiseksi. Tämä kaikki on kovin arvokasta. Työtä on tärkeä vaalia.

Terveys etusijalla – myös mielenterveys

Liikunnan ja urheilun tulee olla fyysistä ja henkistä terveyttä ja hyvinvointia edistävä sekä kannustaa terveellisiin elämäntapoihin. Emme halua suosia järjestelmiä, jossa terveydelliset näkökulmat ohitetaan.

Esimerkiksi valmennuksessa on tärkeä toteuttaa käytäntöjä, jotka ehkäisevät liikuntavammoja. Seuratoiminta on hieno mahdollisuus tukea päihteettömyyttä ja edistää terveellisiä toimintamalleja.

Terveysnäkökulmat eivät koske vain huippu-urheilua, vaan huomioitavana ovat myös liikunnan ja kuntoilun vastuullisuusnäkökulmat. Esimerkiksi kunto-doping on huolestuttava ilmiö, jota on syytä kitkeä. Niin liikkujat kuin urheilijat voivat kokea monenlaisia paineita, esimerkiksi ulkonäköpaineita ja muita sosiaalisen median luomia odotuksia.

Kokonaisvaltainen valmennus huomioi myös mielen hyvinvoinnin. Mielen-terveyteen liittyvät asiat ovat olleet valitettavasti urheilussa tietynlainen tabu, mutta onneksi kehitystä parempaan on viime vuosina tapahtunut. Urheiluym-päristöt tarjoavat parhaimmillaan erinomaiset puitteet kasvulle ja kehitykselle. Turvallisessa toimintaympäristössä urheilija hyväksytään omana itsenään, voi näyttää tunteitaan, kertoo ajatuksistaan sekä saa epäonnistua, oppia virheistä ja yrittää uudelleen. Monia asioita on helppo mitata mittanauhalla, sekuntikellolla tai osumatarkkuudella, pistekeskiarvoilla tai maaleilla. Pää johtaa kuitenkin urheilijan kroppaa. Mielen hyvinvoinnin huomioiminen ja edistäminen ovatkin oleellinen osa urheilijan kasvua ja kehitystä, jota liikunnan ammattilaisten tulee tukea.

Yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat erittäin tärkeitä näkökulmia, kun puhutaan urheilun ja liikunnan vastuullisesta toteuttamisesta. Jokaisen tulee saada olla mukana omana itsenään, taustasta riippumatta. Yhdenvertaisia ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia osallistua ja tavoitella omaa parastaan eri tasoilla tulee tukea.

Joskus kuulee virheellisesti todettavan, että huippu-urheilu ja yhdenvertaisuus eivät kuulu yhteen, sillä huippu-urheilussa tavoitellaan voittoa ja asetetaan kilpailijat paremmuusjärjestykseen – siis päinvastoin kuin tasapäistäminen. Voiton tavoittelu ja paremmuuden mittaaminen kuuluvat urheiluun. Ne eivät liity yhdenvertaisuuteen. Sen sijaan yhdenvertaisuuteen liittyy esimerkiksi se, että tuemme ja arvostamme monimuotoisuutta, huomioimme erityistarpeita, avaamme ovia, emme käytä loukkaavaa puhetta tai toimi epäasiallisesti esimerkiksi vähemmistöjä kohtaan.

Turvalliseen toimintaympäristöön, yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyviin asioihin on runsaasti tukea tarjolla, ja asiantuntijoiden osaamista kannattaa

hyödyntää. Et ole asian kanssa yksin! Kaikki tuki on tarkoitettu hyödynnettäväksi ja yhteiseen käyttöön. Esimerkiksi Väestöliiton ”Et ole yksin” -palvelu, Mieli ry:n hyvät verkkokoulutukset ja Ihmisoikeusliiton ”Älä riko urheilua” tukevat osaamisen kehittämistä. SUEKin ILMO-palvelun kautta voi ilmoittaa vakavista eettisistä epäkohdista. Olympiakomitea tarjoaa erilaisia tukimateriaaleja, koulutuksia ja esimerkiksi HelpDesk-palvelun urheiluseuroille.

Liikunnan ilo

Kaikkea liikuntaa, urheilua ja huippu-urheilua kannattaisi lähestyä ilon ja yhteisöllisyyden kautta. Tsemppihenki ja myönteisyys kantavat pitkälle, ja tukevat turvallista toimintaympäristöä. Lasten ja nuorten liikunnassa se on erityisen tärkeää ja ehto.

Myönteisyyden ja mielekkyyden tulee jatkua, kun siirrytään tavoitteellisen urheilun puolelle. On vastuullista ja eettistä, että huippua tavoitellaan mielekkäästi. Vaikka olemmekin välillä ”tuhansien murheellisten laulujen maa”, on tärkeä ymmärtää, että ilon kautta maailmaa lähestyttäessä saavutetaan parempia tuloksia. Positiivisemmasta asenneilmastosta voimme ottaa oppia myös kansainvälisesti.

Kilpailullisuutta kaivataan jopa lisää

Olympiakomitean tarjoamien seuratoiminnan palautekyselyjen koonnin³⁸ mukaan lapset kaipaavat harrastuksissaan jopa nykyistä enemmän kilpailua. Palautekyselyihin vastasi kaiken kaikkiaan 2610 lasta ja 2889 nuorta. Vastanneiden lasten ikähaarukka oli 7–13 vuotta. Nuorten kyselyn nuorimmat vastaajat olivat 11 vuotta ja vanhimmat yli 16 vuotta. Pääosin harjoitusten ja kilpailujen määriin oltiin tyytyväisiä, mutta jopa neljännes vastanneista halusi näitä lisää. Vain hyvin pieni prosentti lapsista ja nuorista koki harjoituksia ja kilpailuja olevan liikaa. Kilpailu on monille kivaa ja tärkeää. ”Todelliset voittajat ei kilpaile” on oiva teesi joihinkin tilanteisiin, mutta urheilussa sanonta ei päde. Toisaalta sille prosenttiosuudelle, joka ei kilpailuista innostu, tulee tarjota omannäköistä, mielekästä toimintaa ilman painetta kilpailullisuudesta.

Koska urheiluun kuuluu voittamisen tavoittelu, vastapuolella toimintaan kuuluvat valitettavasti myös pettymykset ja häviäminen. Häviäminen ja epäonnistuminen voivat luonnollisesti aiheuttaa ikäviä tunnetiloja. On kuitenkin hyvä muistaa, että urheilu on loistava paikka kohdata ja harjoitella näitä tuntemuksia turvallisessa ympäristössä. Tavoitteista on hyvä keskustella nuoren kanssa yhdessä. Tavoitteiden painopiste kannattaa asettaa osaamiseen ja onnistumi-

seen sekä välttää kovien tulostavoitteiden asettamista liian aikaisin. Nuorten on myös hyvä tietää kenen puoleen kääntyä epäonnistumisten äärellä. Valmentajan tuki erityisesti haastavina hetkinä on äärimmäisen tärkeää. Virheet ovat erinomainen oppimismahdollisuus.

Lasten kilpaurheilun kohdalla on erittäin tärkeä huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta. Urheilun kilpatavoitteet eivät voi ohittaa lapsen etua, vaan myös urheilun tulee edistää lasten hyvinvointia. Lapsella on oikeus valita, haluaako hän urheilla, millä tavalla ja kuinka usein.

Vastuullisuusohjelma työn tukena

Liikunta- ja urheiluyhteisöllä on yhteinen ja yhdessä rakennettu vastuullisuusohjelma. Ohjelma antaa konkreettista tukea vastuullisuusasioiden edistämiseen käytännössä. Osa-alueita ohjelmassa ovat ympäristö ja ilmasto, turvallinen toimintaympäristö, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, hyvä hallinto sekä reilu kilpailu.

Kun tarkastelee ammattieettistä koodistoa, huomaa suoran yhteyden urheiluyhteisön vastuullisuusohjelmaan. Vastuullisuusohjelmassa käsitellään laajasti ammattieettisen koodiston sisältöjä. Erityisenä yhteisenä tarttumapintana on turvalliseen toimintaympäristöön liittyvät asiat. Vastuullisuusohjelman käytännön keinoja kannattaa hyödyntää omassa työssään ja tukemaan ammattieettistä koodistoa. Vastuullisuusohjelman perustana on Reilu peli – urheiluyhteisön eettiset periaatteet. Myös se pohja kannattaa pitää mielessä, kun toimintaa suunnittelee ja organisoii.

Liikunta- ja urheiluyhteisö on herännyt vastuullisuuskysymyksiin valitettavasti jälkijunassa ja osittain kriisien kautta, mutta nyt kun herääminen on tapahtunut, asiat ovat edenneet vauhdikkaasti ja tosielellä. Esimerkiksi vastuullisuusohjelma ei ole ollut nettisivuille unohtunut tiedosto, vaan sitä on integroitu lajiliittojen strategioihin ja toimintasuunnitelmiin. Konkreettisia vastuullisuustekoja on alkanut syntyä.

Töitä on kuitenkin vielä runsaasti tehtävänä ja tilanne ei anna aihetta laakereilla lepäilyyn. Päin vastoin, vauhtia tulee lisätä ja kunnianhimon tasoa nostaa. Niin sanottu juridinen minimi toiminnassa ei riitä, eikä ole millään lailla onnistumisen mittari, vaan meillä tulee olla korkea rima laadukkaalle vastuullisuustyölle. On upeaa, jos Suomi olisi esikuva liikunnan ja urheilun vastuullisuuden saralla myös kansainvälisesti. Työhön tarvitaan meitä kaikkia.

Eettisen työn ja vastuullisuuden onnistuminen mitataan arjessa. Miten teesit, koodistot, suunnitelmat ja ohjelmat toimivat käytännössä? Miten juuri sinä edistät eettisen koodiston asioita päivittäisessä elämässä? Miten siirrytään sanoista tekoihin? Mitä tukea työhösi tarvitset? Teemmekö eri tahojen kanssa yhteistyötä ja edistämme asioita yhdessä, yhteiseen maaliin? Tavoitteena on hyvä ja laadukas arki, jossa kaikilla liikkujilla, urheilijoilla ja toimijoilla on hyvä olla.

” Liikunta-alan ammattilainen edistää toimintojen saavutettavuutta, toimintaympäristöjen esteettömyyttä ja madaltaa osallistumisen kynnystä.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

OSALLISTUMISEN ESTEIDEN PURKAMINEN LÄHTEE NIIDEN YMMÄRTÄMISESTÄ

Aija Saari

Tarkastelen saavutettavuutta, esteettömyyttä ja inklusiota. Näitä kolmea toisiinsa kietoutuvaa käsitettä yhdistää niiden vastakohta esteellisyys. Saavutettavuudesta ja esteettömyydestä puhutaan usein synonyymeinä, koska molempien alkuperä on englanninkielisessä sanassa ”accessibility”. Artikkelin tavoitteena on lisätä ymmärrystä liikuntaan ja urheiluun osallistumisen esteistä. Osallistumisen esteiden tunnistaminen on edellytys sille, että niitä päästään purkamaan.

Tarkastelukulmiani liikuntakulttuuriin ovat soveltava liikunta, paraurheilu ja toimintarajoitteisten henkilöiden osallistumismahdollisuudet. Vammaisia henkilöitä arvioidaan olevan noin 15 % väestöstä. Suomen ikääntyminen alleviivaa tarkastelun ajankohtaisuutta. Erilaiset toiminnan rajoitteet yleensä lisääntyvät väestön ikääntyessä. Varsin moni meistä tulee kuulumaan ryhmään, joka tarvitsee saavutettavia liikuntapalveluja ja esteettömiä liikkumisympäristöjä.

Inklusioon, saavutettavuuteen ja esteettömyyteen meitä ohjaavat perustuslaki, liikuntalaki ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), jossa listataan kiellettyjä syrjintäperusteita, kuten ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, terveydentila, vammaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen. Lisäksi vammaisten henkilöiden osalta Suomea velvoittaa Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (26/2016), jossa painotetaan esteettömyyttä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla ja palveluissa. Kulttuuria ja liikuntaa koskeva artikla 30 ohjaa kehittämään rinnakkain erillisiä ja yleisiä liikuntapalveluja, jotta vammaiset ihmiset voivat tehdä liikunnallisia valintoja omista lähtökohdistaan.

Kielen ja puhetapojen muutos on osa laajempaa yhteiskunnallista inklusioprosessia. Esimerkiksi sana esteetön on korvannut ”inva”-etuliitteen tilojen nimissä, kuten esteetön autopaikka tai esteetön wc-tila. Erityisliikunnan ja vammaisurheilun sijaan nykyisin puhutaan soveltavasta liikunnasta ja paraurheilusta ja vammaisuuden rinnalla käytetään sanaa toimintarajoitteisuus.

Kielen ja käsitteiden muutoksessa mukana pysymistä helpottaa Soveltavan liikunnan ja paraurheilun sanasto³⁹.

Saavutettavuuden ulottuvuudet

Saavutettavuudella tarkoitetaan, että liikuntamahdollisuudet ovat kaikkien ulottuvilla riippumatta yksilön taustasta, kyvyistä tai resursseista. YLLI-hankkeessa laadittu saavutettavuuden ulottuvuuksien malli⁴⁰ auttaa hahmottamaan erilaisia liikunnan ja liikkumisen esteitä. Mallin fyysisteknologinen osa-alue on hyvin lähellä sitä, mihin yleensä viitataan esteettömyydellä. Mallin muita saavutettavuuden osa-alueita ovat maantieteellinen, ajallinen, tiedon, taloudellinen, hallinnollinen, kulttuurisamenteellinen, taidollinen, mentaalinen ja sosiaalinen.

Maantieteelliset esteet voivat tarkoittaa esimerkiksi liikuntapaikkojen etäisyyttä, joka voi vaikeuttaa erityisesti haja-asutusalueilla asuvien osallistumista liikuntaan. Ratkaisuina tähän voivat olla esimerkiksi liikkuvat liikuntapalvelut tai liikuntapaikkojen saavutettavuuden parantaminen julkisella liikenteellä.

Sosiaaliset esteet voivat liittyä esimerkiksi kulttuuriin normeihin tai yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka estävät tiettyjä ryhmiä osallistumasta liikuntaan. Liikunta-alan ammattilaiset voivat madaltaa näitä esteitä huomioimalla kulttuuriset erot ja luomalla monimuotoisia, turvallisia liikuntaympäristöjä.

Asenteelliset esteet voivat liittyä yksilön itseluottamukseen tai uskomuksiin omasta kyvystään osallistua liikuntaan. Liikunta-alan ammattilaiset voivat tukea näiden esteiden poistamista kannustamalla ja tarjoamalla erilaisia liikuntamuotoja, jotka sopivat kaikille toimintakyvystä tai kuntotasosta riippumatta.

Taloudelliset esteet taas voivat estää esimerkiksi vähävaraisia perheitä tai yksilöitä osallistumasta liikuntaan. Edullisten tai maksuttomien liikuntapalveluiden tarjoaminen voi olla yksi tapa tukea kaikkien mahdollisuuksia liikkuu.

Tiedon saavutettavuus edellyttää selkeää kieltä (kuten selkokieli), viestinnän saatavuutta eri aistein, verkkosivujen käyttämistä eri apuvälineiden avulla, mahdollisuutta käyttää omaa äidinkieltä sekä viittomien, symbolien ja kuvien käyttöä viestinnän tukena. Valitulla viestintäkanavalla on merkittävä rooli siinä, miten eri ryhmät saavat tietoa liikuntamahdollisuuksista ja kokevat ne itselleen sopiviksi.

Digitaalisella saavutettavuudella tarkoitetaan, että kaikki käyttäjät voivat vammoistaan ja toimintarajoitteistaan riippumatta käyttää julkisia verkko- ja mobiilipalveluja. Vuonna 2019 voimaan tulleessa laissa digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) säädetään, että julkisten liikuntapalvelujen verkkosi-

39 2023.

40 Muukkonen ym. 2022.

vujen ja mobiilipalvelujen tulee olla saavutettavia. Laki koskee myös sellaisia organisaatioita, jotka saavat yli puolet rahoituksestaan julkisilta tahoilta.

Esteettömyys ja liikuntapaikkarakentaminen

Esteellisyys luo tilanteen, jossa tietyt ihmisryhmät eivät voi päästä osallisiksi palveluista, tiloista tai toiminnoista, koska heitä rajoittavat fyysiset, asenteelliset, taloudelliset tai sosiaaliset esteet. Esteiden kasautuminen voi tehostaa liikuntapalveluista syrjäytymistä. Esimerkiksi suomen kieltä heikosti hallitseva ulkomaalaistaustainen nainen, jolla on jokin vamma tai toimintarajoite, voi kokea vaikeaksi löytää itselleen soveltuvaa liikunnan harrastamisen paikkaa tai saada tietoa siitä.

YLLI-hankkeen⁴¹ tavoin tulkitsemme esteettömyyden saavutettavuuden alakäsitteeksi. Kun rakentamisen ohjeistuksissa puhutaan esteettömyydestä, tarkoitetaan fyysistä ympäristöä. Kaikki hyötyvät esteettömyydestä, mutta osalle vammaisista henkilöistä fyysinen esteettömyys on osallistumisen edellytys. Esimerkiksi uima- ja liikuntahallien sulkeminen pandemia-aikana vähensi merkittävästi sellaisten vaikeimmin toimintarajoitteisten henkilöiden fyysistä aktiivisuutta, jotka tarvitsevat esteettömiä liikkumisen olosuhteita⁴².

Rakennetun ympäristön esteettömyys ei koske vain apuvälineillä liikkuvia. Ei riitä, että toimintarajoitteinen henkilö pääsee sisään. Hänen on myös pystyttävä toimimaan. Esteettömyys tarkoittaa, että ympäristössä on huomioitu erilaiset liikkumisen, näkemisen, kuulemisen sekä ymmärtämisen rajoitteet⁴³. Esimerkiksi esteettömässä aistiympäristössä kiinnitetään huomiota valaistukseen, tummuuskontrasteihin ja akustiikkaan. Liikkumisympäristön esteettömyydellä tarkoitetaan muun muassa toimivaa mitoitus- ja tasoerojen ratkaisemista myös apuvälineillä liikkuville sopivalla tavalla. Ymmärtämisen esteettömyydellä tarkoitetaan tilojen helppoa hahmotettavuutta ja selkeyttä esimerkiksi opasteissa.

Tilojen esteettömyys liikkumisen, näkemisen, kuulemisen ja ymmärtämisen näkökulmista parantaa niiden saavutettavuutta ja käytettävyyttä. Esteettömät liikuntatilat helpottavat liikkujien, kuntoilijoiden, urheilijoiden, vapaaehtoisten, yleisön ja esimerkiksi lapsia harrastuksiin kuljettavien asiointia. Lisäksi niistä hyötyvät myös muu henkilökunta ja kiinteistön huoltajat. Myös liikunnan ammattilaisella tai ohjaajalla voi olla vamma tai toimintarajoite. Kynnyksetömyys helpottaa siivoojien työtä. Selkeästi hahmotettavat opasteet lisäävät kaikkien tilan käyttäjien turvallisuutta.

41 Muukkonen ym. 2022.

42 Saari 2021, 32–33.

43 Kilpelä 2019.

Esteettömyys selvitys, -kartoitus ja -kuvailu käyttöön

Liikunnan ammattilaista kuullaan yleensä asiantuntijana tai hän voi toimia tilaajan edustajana liikuntatilojen rakentamis- tai peruskorjaushankkeissa. Tilaajan vastuu esteettömästä lopputuloksesta alkaa jo tilaus- ja suunnittelu- vaiheessa. Tilaajan on ensiksikin tilattava esteetöntä ja lisäksi esteettömyyden toteutumista on seurattava. Jälkikäteen tehtävät muutokset ovat työläitä ja kalliita, eikä niitä ehkä enää pystytä toteuttamaan. Erilaiset katselmukset, asiakasraadit ja kuulemiset ovat hyvä tapa tiedottaa hankkeesta, markkinoida tulevaa kohdetta käyttäjille ja mahdollistaa suunnittelijoiden ja asiakkaiden dialogi. Ne lisäävät asiakkaiden osallisuutta ja niissä voidaan saada arvokasta tietoa käyttäjien tarpeista.

Julkishallinto (opetus- ja kulttuuriministeriö, aluehallintovirasto) edellyttää, että liikuntapaikkarakentamisen avustuksia haettaessa asiakirjojen liitteenä on selvitys hankkeen vaikutuksista kunnan liikuntaolosuhteiden tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä esteettömyyteen ja saavutettavuuteen⁴⁴. Mikä siis on esteettömyys selvitys ja miten esteettömyyskartoitus liittyy selvitykseen?

Esteettömyys selvitys on kohteen suunnittelijan tai hankkeen ulkopuolisen asiantuntijan kirjoittama lausunto esteettömyyden toteutumisesta kohteen suunnitelma-asiakirjoissa. Se voi olla rakennuslupa-asiakirjojen tai rahoitushakemuksen liite.

Esteettömyyskartoitus puolestaan on olemassa olevan kohteen toimivuuden tarkastelua esteettömyyden näkökulmasta mittaamalla, havainnoimalla ja arvioimalla. Vertaamalla saatuja tietoja esteettömyysmääräyksiin ja ohjeisiin saadaan käsitys kohteen esteettömyydestä, ongelmakohdista ja kehittämistarpeista. Esteettömyyskartoituksen tekeminen edellyttää koulutusta ja kartoittajan tulee olla perehtynyt esteettömyyteen hyvin, jotta kaikki osa-alueet tulee huomioiduiksi. Liikuntatilojen kartoittaminen edellyttää kartoittajilta myös paraurheilun lajien erityistarpeiden tuntemusta.⁴⁵

Olemassa olevien tilojen saavutettavuuden parantamiseksi voidaan laatia esteettömyyskuvailu, josta esimerkiksi kulttuuripalveluissa puhutaan myös saavutettavuuskuvailuna. Esteettömyyskuvailu voi olla esimerkiksi palveluntarjoajan verkkosivuilta löytyvä ohje tilaan tai tapahtumaan saapuvalle asiakkaalle. Esteettömyyskuvailu parantaa käyttäjien mahdollisuuksia ratkoa mahdollisia ongelmatilanteita jo etukäteen.

Esteettömyyskuvailun etuna on, että se tekee mahdolliset ongelmapaikat näkyviksi. Luontoretkeä suunnitteleva voi verkkosivuilta löytyvän esteettö-

44 Valtion liikuntaneuvosto 2023, 9.

45 Suomen Paralympiakomitea 2024a.

myyskuvailun avulla arvioida soveltuuko retkikohde hänelle, ja miten retkelle tai reitille kannattaa varautua. Apuvälineellä liikkuva ja avustajaa satunnaisesti arjessaan tarvitseva henkilö voi etukäteen pohtia millaisella apuvälineellä hän kohteessa pystyy toimimaan tai missä tilanteissa hän voi tarvita avustajaa. Vastaavasti viittomakielinen henkilö näkee, löytyykö kohteesta viitottuja opasteita ja näkövammaisen henkilö, onko kohokarttoja tai ääniopasteita. Esteettömyyskuvailun saavutettavuutta voi parantaa julkaisemalla sama teksti äänitiedostona, selkokielineen tiivistelmä, lisäämällä kohteesta alt-tekstein varustettuja valokuvia sekä julkaisemalla kohdetta kuvaavia videotiedostoja.⁴⁶

Esteettömyystietoa voi koota asiakkaiden käyttöön myös erilaisten esteettömyyssovellusten avulla. Helsingin kaupungin kokoamassa esteettömyyssovelluksessa pääkaupunkiseudun toimipisteiden esteettömyyden arvioimiseksi ja esteettömyystiedon kuvaamiseksi tieto tallentuu avoimen rajapinnan kautta palvelukartta.hel.fi -verkkopalveluun⁴⁷.

On myös tärkeää muistaa liikuntatilojen monikäyttöisyys. Liikuntatiloja käytetään kulttuurin, koulutuksen, nuorisotoimen ja vapaa-ajan tapahtumissa, joten esteelliset liikuntatilat kaventavat ihmisten mahdollisuuksia osallistua yhdenvertaisesti myös muille yhteiskunnan eri osa-alueille.

Osallistumisen esteiden poistamisen tavoitteena on inklusio

Esteiden poistamisella tavoitellaan inklusiivista liikuntakulttuuria, jossa jokaisella on mahdollisuus osallistua omien tarpeidensa ja tavoitteidensa mukaisesti, päästä mukaan, kokea osallisuutta ja tulleensa kuulluksi. Paraurheilussa näistä inklusioon tähtäävistä hankkeista ja ohjelmista puhutaan myös lajiliittointegraationa tai paraurheiluvastuun siirtymisenä⁴⁸.

Inklusio (tai *sosiaalinen inklusio*; myös *sosiaalinen osallisuus*) on sosiaalipolitiikan sateenvarjokäsite järjestelmän ulkopuolelle jääneille, kuten syrjäytyneille, köyhille ja vammaisille henkilöille⁴⁹. Sosiaalinen inklusio on sukua sellaisille kestäväen kehityksen kokonaisuuteen kuuluville käsitteille kuin yhdenvertaisuus, tasa-arvo, esteettömyys ja saavutettavuus, rasismien torjuminen, syrjinnän ehkäisy, väkivallan ehkäisy ja ihmisoikeudet⁵⁰. Liikuntajärjestöissä tästä kokonaisuudesta puhutaan yleensä vastuullisuustyönä ja toimenpiteet kootaan vastuullisuussuunnitelmiin.

46 Reitit ja rakenteet 2024.

47 Karinharju ym. 2023.

48 Remahl ym. 2024.

49 Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015.

50 Roiha, Järvelin & Haila 2022.

Inklusion edistäminen edellyttää toimenpiteiden kohteena olevan vähemmistön aktiivista mukana oloa ja heidän toiveiden ja tarpeiden kuulemista. Kehittäjän tulee olla valmis sitoutumaan pitkäjänteiseen kehittämistyöhön. Kyseessä on prosessi, jossa ei olla koskaan valmiita. Hyviä käytännöllisiä työkaluja ovat soveltavan liikunnan perusteiden opiskelu, paraurheilun välineiden ja lajien kokeilut ja käytännössä oppiminen, kuten paraurheilun tapahtumat ja ohjelmat, joissa opiskelijat palvelumuotoilun keinoin ratkovat osallistumiseen liittyviä ongelmia. Esimerkiksi Valtti-ohjelmassa opiskelijat toimivat tukea tarvitsevien lasten ja nuorten harrastuksiin saattajina oppien samalla ymmärtämään toimintarajoitteisten harrastajien arkea. Urheiluseurojen inklusiotyön tukena toimivat Avoimet ovet -verkkosivut⁵¹.

Inklusio on hyvä tavoite, mutta siihen liittyy myös ongelmia. Se voi olla vaikeaa muuntaa käytännön työksi ja toimenpiteiksi, jota seurataan ja arvioidaan. Inklusiopuhe muuttuu helposti epäselväksi ylätason retoriikaksi, josta seuraa, että puheet eivät konkretisoidu teoiksi. Lisäksi tiettyyn vähemmistöön keskittyminen voi jättää huomaamatta limittäiset ja osin päällekkäiset tuen tarpeet, identiteetit tai vähemmistöstatukset (intersektionaalisuus). Toisaalta niputtamalla vähemmistöt yhteen voi unohtua, että kokemus ulosjäämisestä (eksklusio) on erilainen eri ihmisille eri tilanteissa.

Inklusio on jo itsessään paradoksi, koska kun se toteutuu, se muuttuu näkymättömäksi. Liikunnan ammattilainen joutuu etsimään uusia keinoja tukea jatkuvasti muuntuvaan muutostyötä. Esimerkiksi kuinka toimia, jos toiminta on muuten saavutettavaa, mutta jokin osa puuttuu. Onko se inklusiota, kun seuran toiminnasta viestitään saavutettavasti, siellä harrastavat naapuruston lapset erilaisista taustoista riippumatta, seuran koko johto on sitoutunut yhdenvertaisuuteen suunnitelmissa ja teoissa, mutta osa toiminnasta joudutaan tilojen puutteen vuoksi järjestämään hankalasti saavutettavissa tiloissa. Inklusion edistämiseen tarvitaan työkaluja laskea, seurata ja todentaa hyvä ja tunnistaa kehitettävä.

Saavutettavuuden ja inklusion käsitteisiin liittyvän sumean retoriikan ongelmia voi taklata hyvällä suunnittelulla. Yhdenvertaisuussuunnitelma on työkalu liikuntaorganisaatioiden oman toiminnan tueksi ja kehittämiseksi. Liikuntajärjestöjen yhdenvertaisuussuunnitelmatyön⁵² laatiminen kannattaa käynnistää nykytilan selvityksellä. Tässä vai käyttää apuna esimerkiksi kyselyä, joka osoitetaan avainhenkilöille, jäsenistölle tai asiakkaille. Nykytilan selvityksestä edetään toimenpiteisiin listaamalla selkeät tavoitteet ja toimenpiteet aikatauluineen ja vastuuhenkilöineen sekä seurannan aikataulu. Tavoitteita ja

51 Suomen Paralympiakomitea 2024b.

52 ks. Saari & Sipilä 2018.

toimenpiteitä kuvattaessa on tärkeää muistaa sekä työnantajanäkökulma ja että palvelut toiminnan eri tasoilla mahdollisia luottamushenkilöitä unohtamatta.

Varsinaiseen yhdenvertaisuussuunnitelmaan kootaan organisaation ja sen yhdenvertaisuustyön painopisteiden esittely, mukaan lukien käsitteet, joilla asioista puhutaan. Siinä kannattaa kuvata suunnitteluprosessi, tekijät, aikataulu ja dokumentin yhteydet muihin suunnitelmiin, esimerkiksi jos työnantajavelvoitteet tai häirintäohjeistus on kirjattu johonkin toiseen dokumenttiin sekä nykytilaselvityksen tulokset.

Valmis dokumentti kannattaa käsitellä henkilöstön ja päättäjien kanssa ja lopuksi julkaista. Julkaiseminen osoittaa, että organisaatio on aidosti asian takana. On hyvä muistaa, että yhdenvertaisuussuunnitelma tehdään ”meille itsellemme” ohjaamaan ja suuntaamaan toimintaa, ei siis pelkästään rahoittajalle täyttämään rahoituksen edellytykset. Se myös kannattaa päivittää aina toimintasuunnitelman laatimisen yhteydessä, 2–3 vuoden välein tai olosuhteiden muuttuessa.⁵³

Esteettömyys ja saavutettavuus muodostavat perustan sille, että inkluusio toteutuu. Liikunnan tulee olla jokaisen saavutettavissa, ja velvoitteet esteiden poistamiseksi ovat osa laajempaa yhteiskunnan pyrkimystä yhdenvertaisuuteen ja oikeudenmukaisempaan yhteiskuntaan.

53 Saari & Sipilä 2018.

Lähteet

- Karinharju, Kati & Kuusiluoma, Reetta-Kaisa & Heikkinen, Mirjam & Niemi, Henna & Tupala, Riikka (2023) Sovellus kerää tietoa liikuntapaikkojen esteettömyydestä. Teoksessa Riikka Roitto & Aija Saari (toim.) *Kaikille avoin liikunta kunnissa*. Helsinki: Liikuntatieteellisen Seuran Tutkimuksia ja selvityksiä nro 24, 69–72.
- Kilpelä, Niina (toim.) ja Ympäristöministeriö (2019) *Esteetön rakennus ja ympäristö. Suunnitteluopas*. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190306>. (Viitattu 13.10.2024).
- Leemann, Lars & Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta-Maija (2015) *Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke* (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla www.thl.fi/sokra. (Viitattu 13.10.2024).
- Muukkonen, Petteri & Ehnström, Emil & Hasanen, Elina & Hintsanen, Laura & Laakso, Tapani & Nurmi, Marisofia & Pyykönen, Janne & Salmi, Lotta & Salmikangas, Anna-Katriina & Simula, Mikko & Virmasalo, Ilkka & Vanttinen, Liisa (2022) *Matkalla kohti liikunnan yhdenvertaisuutta – työkaluja monialaiseen liikuntasuunnitteluun*. Helsingin yliopisto: Department of Geosciences and Geography C22.
- Reitit ja rakenteet. Ohjeet esteettömyyskartoituksiin ja esteettömyyden kuvailuun* (2024) Suomen Paralympiakomitea. https://www.paralympia.fi/uploaded/attachments/reitit_ja_rakenteet_web.pdf. (Viitattu 13.10.2024).
- Remahl, Virpi & Wennman, Heini & Kuorikoski, Kirsi & Kuutamo, Osku & Kuorikoski, Tero (2024) *Mistä teitä paraurheilijoita aina pulpahtelee? – Paraurheilun organisoituminen ja tila Suomessa 2024*. Helsinki: Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2024:3.
- Roiha, Ulla & Järvelin, Anne-Mari & Haila, Katri (2022) *Kestävä kehitys valtion liikuntaa ja urheilua edistävissä toimenpiteissä*. Helsinki: Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2022:1.
- Saari, Aija & Sipilä, Vilja (2018) *Vammaisuus, terveydentila ja toimintakyky liikuntajärjestöjen yhdenvertaisuussuunnitelmissa*. https://www.paralympia.fi/uploaded/section_files/Materiaalit/Tutkimusraportit/yhdenvertaisuusraportti-1.pdf. (Viitattu 13.10.2024).
- Saari, Aija (toim.) (2021) *Liikuttaako? Toimintarajoitteisille henkilöille suunnatun Liikkujakyselyn ja Seurakyselyn raportti*. Suomen Paralympiakomitea ry https://www.paralympia.fi/uploaded/section_files/Materiaalit/Tutkimusraportit/liikuttaako_raportti-1.pdf. (Viitattu 13.10.2024).
- Soveltavan liikunnan ja paraurheilun sanasto (2023) Liikuntatieteellinen seura & Sanastokeskus. <https://www.lts.fi/tutkittua-sovellettua/soveltava-liikunta/soveltavan-liikunnan-ja-paraurheilun-sanasto.html>. (Viitattu 13.10.2024).
- Suomen Paralympiakomitea (2024a) <https://www.paralympia.fi/palvelut/esteettomyys>. (Viitattu 13.10.2024).

Suomen Paralympiakomitea (2024b) Avoimet ovet infopankki seuroille
<https://www.paralympia.fi/avoimet-ovet>. (Viitattu 13.10.2024).

Valtion liikuntaneuvosto (2023) Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja. Helsinki:
Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:19.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>.
(Viitattu 13.10.2024).

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016.
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2.
(Viitattu 13.10.2024).

**” Ammattilainen
kannustaa ihmisiä
löytämään itselleen
sopivan tavan
liikkua ja pysymään
aktiivisena läpi koko
elämän.**

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

LIIKUNTA, TERVEYS, KUKOISTAMINEN JA LIIKUNTA-ALAN AMMATTILAINEN

Niko Vuorinen

Tämän kirjoituksen ydinteesi on seuraava: toimiva keho on yksi inhimillisen kukoistuksen mahdollistavista peruspilareista, ja liikunta on keino rakentaa ja vahvistaa tätä pilaria. Liikunta-alan ammattilaisella on edeltävän suhteen tärkeä tukirooli.

Ihminen on lähtökohtaisesti ja kaikenläpäisevästi kehollinen olento – osallistumme maailmaan kehojemme ja aistiemme kautta. Olemassaolomme on itsen ja ympäristön vuorovaikutuksen jatkumo, jossa keho on välttämätön välikappale. On suorastaan mahdotonta ajatella tilannetta, jossa ajatuksenjuoksumme ja toiminnalliset kykymme eivät olisi kehollisuutemme rajaamia. Jokainen tietää, miten raskaalta ja hankalalta työskentely esimerkiksi väsyneenä tai sairaana tuntuu, tai miten selkäsärky pilaa parhaankin päivän.

Ihminen on myös tavoitteleva toimija – takaraivoissamme kummittelee jatkuvasti enemmän tai vähemmän tietoinen pyrkimys tavoitella arvokkaaksi kokemiamme asioita. Toimimme, koska haluamme, oli kyse sitten esimerkiksi urasta, opiskelupaikasta tai sosiaalisista suhteista.

Aristoteleen kirjoittaa Nikomakhoksen etiikassa⁵⁴ sekä Fysiikassa⁵⁵ kaikella olevalla, myös teoilla, olevan päämäärä, *telos*, ja tekojen päämäärä on jokin hyvä – välineellinen, itseisarvoinen tai korkein hyvä. Välineellisiä hyviä tavoitellaan muiden asioiden vuoksi, kun taas itseisarvoisia hyviä tavoitellaan niiden itsensä vuoksi. Korkeimman hyvän voi ymmärtää onnellisuutena tai kukoistuksena. Se on päämäärä, johon kaikkien tekojen tulisi tähdätä. Kukoistaessaan ihminen elää hyvää elämää. Hyvän elämän määrittäminen on filosofinen

54 1094a.

55 194b23–195a39.

urotyö, jonka jätän tämän tekstin puitteissa tekemättä ja luotan siihen, että jokaisella on vähintäänkin yleisen tason intuitio siitä, mitä se sisältää.

On turhauttavaa, ahdistavaa ja suorastaan masentavaa, mikäli kyky tavoitella hyvää häiriintyy tai häviää kokonaan. Tähän voi johtaa moni asia, esimerkiksi taloudelliset puutteet tai hankala perhetilanne, joihin vaikuttaminen saattaa olla hyvinkin hankalaa. Oma keho tavoittelun mahdollistajana sen sijaan on pitkälti ihmisen itsensä armoilla. Edeltävä ei tietenkään tarkoita sitä, että ihminen välttämättä hallitsisi omaa itsensä armoilla oloaan.

Tilastot puhuvatkin hallinnan puutteen puolesta: edellisvuotisen Terve Suomi -tutkimuksen mukaan Suomen aikuisväestöstä 1,2 miljoonaa on lihavaksi luokiteltavia, joka toisella aikuisella on verenpainelääkitys tai kohonnut verenpaine ja yli kolme miljoonaa sairastaa rasva-aineenvaihdunnan häiriötä⁵⁶. Edeltävät seikat ovat yhteydessä lisääntyneeseen liikkumattomuuteen, josta on puhuttu jo pidempään pandemiana⁵⁷. Liikunta-alan ammattilaisilla on liikkumattomuuden torjunnassa erityinen rooli – erityisesti sen suhteen, mitä tulee liikkujan kykyyn hallita omaa armoilla olemistaan.

Terveys vai kukoistus liikunnan päämääränä?

On selvää, että aiemmat madonluvut ovat luonteeltaan pitkälti lääketieteellisiä – niillä mitataan ja määritellään ihmisen terveyttä erinäisten lääketieteellisten ominaisuuksien kautta. Lopputuloksena on sijoittuminen jonnekin akselilla terve–sairas. Terveys on toisaalta selkeä, yleinen arvo – yksi tärkeimmistä suomalaisille⁵⁸ – mutta myös häilyvä yläkäsite, joka käytännön tasolla tarkasteltuna osoittautuu joukoksi erilaisia mitattavia ominaisuuksia.

Mutta kuinka moni oikeastaan haluaa olla terve terveyden itsensä vuoksi? Syömmehän mielellämme pikaruokaa, käytämme alkoholia ja liikumme aivan liian vähän – edeltävät eivät edistä niitä ominaisuuksia, joiden kautta terveyttä mitataan. Mikäli terveys todella olisi se, mitä tavoittelemme itseisarvoisesti, niin uskallan väittää, että edellä mainitut seikat eivät olisi osa arkeamme. Harva toisaalta haluaa olla esimerkiksi verenpainetautinen. Terveys on epäkonkreettinen, häilyvä tila – välinearvo, joka tosiasiaassa määrittyy sen puutteen, eikä läsnäolon kautta. Ainakin lääketieteellisessä, diagnostisessa mielessä: terveys on sairauden välttelemistä.

Palataan Aristoteleen ajatukseen kukoistuksesta ihmisen korkeimpana hyvänä ja päämääränä. Mikäli ihmisen kehon tila vaikuttaa heikentävästi tämän kykyyn kukoistaa, pyrkiä kohti arvokkaiksi katsomiaan asioita, ei tätä toisaalta

56 THL 2023.

57 Helajärvi ym. 2015.

58 Löytömäki 2024.

voitane pitää ainakaan riittävän terveenä suhteessa siihen, mitä tavoitellaan. Huonokuntoisuus ei esimerkiksi itsessään ole sairaus, mutta se voi olla este arjessa jaksamiselle, ja näin ollen myös vaikuttaa kykyyn tavoitella ja kukoistaa – siis elää hyvää elämää. Näin ollen terveys voidaan määritellä kahden näkökulman kautta: sairauden puutteena, mutta myös tulevaan suuntautuvana kyvykkyytenä toimia.

Ehkäpä tyypillinen tapa ymmärtää terveys lähinnä puutteen kautta määrittyvänä ja häilyvänä yläkäsitteenä johtavat siihen, että ihmisen on niin helppo tehdä jatkuvasti konkreettisia välittömän hyvän valintoja – esimerkiksi valita paikallaanolo liikkumisen sijasta – jotka lopulta johtavat terveyden vähittäiseen häviämiseen. Tuskin on ihmistä, joka ei olisi kuullut liikunnan tarpeesta terveyden ylläpitäjänä, mutta mikäli terveyttä ei diagnostisessa mielessä ole vielä menetetty, ei pelkkä tieto noin vain johda toimeen. Edellinen ei tietenkään päde kaikkiin – osa liikkuu mielellään, mutta merkittävän moni ei.

Ihminen on myös tehokas mukautuja ja taitava sivuuttamaan vähäiset muutokset olotilassaan – kunnes viimeistään sairausdiagnoosi osoittaa terveyden heikentyneen. Toisaalta tämäkään ei vielä tarkoita, että ihminen ryhtyy toimeen – pitkäaikaisia tottumuksia on raskasta muuttaa, ja kehoonkin oloon tottuu, minkä jälkeen tilanteen korjaaminen on entistä haastavampaa.

Kun kyse on käytännön arjesta, elävästä elämästä, ei liikunnan hyötyä tai arvoa tulisi liikunta-alan ammattilaisen toimesta tuoda ilmi tai määritellä ensisijaisesti terveyden päämäärän kautta, siitä yksinkertaisesta syystä, että se ei näytä toimivan kovinkaan hyvin – terveys on, ironista kyllä, tärkeydestään huolimatta käsitteenä liian etäinen, utuinen ja vasta menetyksen myötä realisoituva. Arjen valintojen suhteen sen painoarvo on ilmeisen vähäinen. Edeltävän sijaan liikunnan arvo onkin parempi ymmärtää kyvykkyyden ja kykenevyyden kautta. Liikunta mahdollistaa ihmisen kukoistuksen, arvojen mukaisen elämän, tavoittelemisen lähtökohdan: toimivan kehon. Pyrkimys riittävään diagnostiseen terveyteen on tavoittelemisen välttämätön tekijä ja kukoistustavoittelun sivutuote, muttei tyhjene siihen.

Olen tähän mennessä tietoisesti keskittynyt liikunnan hyötyarvoon ja jättänyt itseisarvon huomiotta. Syy tähän on yksinkertainen: mikäli liikkuja kokee liikunnan itseisarvoiseksi asiaksi elämässään, ei hyötymääritelmiä tarvita lisäperusteluksi. Liikkumattomuustilastot kuitenkin osoittavat, että monen osalta näin ei ole.

Liikunta-alan ammattilainen ja kukoistus päämääränä

Mikä sitten on liikunta-alan ammattilaisen asema kukoistusajattelun edistämiseksi, tai mahdollisuus toimia sen edistämiseksi? Karkeasti ajateltuna ihmiset voi jakaa kolmeen ryhmään: liikunnallisen elämäntavan sisäistäneisiin liikku-

viin, liikunnan parissa oleviin ei-elämäntapaliikkujiin sekä liikkumattomiin. Liikunta-alan ammattilainen ei voi noutaa ketään kotoa liikkumaan, pakottaa liikunnalliseksi. Tämä on selvä juttu, onhan Suomi vapaa maa. Niinpä ammattilaisen kosketuspinta syntyy käytännössä kahteen ensimmäiseen ryhmään.

Puhtaasta palvelutarjoamisen näkökulmasta katsottuna ammattilaisella ei ole muuta tehtävää kuin tarjota liikuntapalvelu, jonka asiakas on vapaasta tahdostaan päättänyt hankkia. Asiakassuhteeseen ei kuulu arvojen tai muun varsinaisen palvelun ulkopuolisen tuputtaminen. Suomalainen yhteiskunta on myös erityisen vahvasti yksityiseen orientoitunut: yksin pärjääminen ja muiden asioihin puuttumattomuus ovat hyveitä. Ammattilaisen näkökulmasta on siis helppoa, jopa suotavaa, tyytyä suorittamaan tehtävänsä, esimerkiksi ohjaamaan ryhmäliikuntatunti vailla korkeampia päämääriä.

Voidaanko kuitenkin ajatella, että liikunta-alan ammattilaisen ja liikkujan kohtaamisessa on kyse jostain merkityksellisemmästä kuin pelkästä liikunta- tai muusta suorituksesta, jonka ammattilainen liikkujalle mahdollistaa? Mikäli hyväksytään lähtökohdaksi ylempänä esitelty aristoteelinen näkökulma kukoistuksesta ja kyvykkyydestä ihmisen korkeimpana päämääränä, voidaan kaikkea toimintaa arvioida eettisesti suhteessa tähän päämäärään. Liikkujan liikkuminen sekä ammattilaisen tarjoama liikkumisosaaminen ovat molemmat osa päämäärän toteuttamista – tällöin molemmilla on eettinen velvoite toimia päämäärän toteuttamisen eteen.

Velvollisuuden rajat kukoistukseen ohjaamisessa

Velvoitteen määrittäminen ei ole aivan suorasukaista. Liikkujalla on luonnollisesti suurin velvollisuus itseään kohtaan. Mikään määrä tietoa tai ohjausta ei yksinään saa ketään ryhtymään tuumasta toimeen, osallistumaan tilanteeseen, jossa liikkuja ja ammattilainen kohtaavat – siis lähteä liikkumaan. Siihen tarvitaan päätös, ja sen tekeminen on liikkujan vastuulla. Pakottamattomuudesta seuraa myös se, että ammattilainen ei ole päättävässä, vaan neuvovassa ja ohjaavassa asemassa. Aseman tulee heijastua myös eettiseen vastuuseen keventävällä tavalla, ja koskettaa vain niitä seikkoja, jotka ovat ammattilaisen vaikutusmahdollisuuksien piirissä.

Neuvominen on kiistämättömästi sidoksissa informaatioon ja tietoon: ammattilainen on liikunnan ja liikkumisen tiedollinen portinvartija. Ammattilaisen yksi tärkeimmistä arvoista ja hyödyistä suhteessa liikkumiseen on siihen liittyvän tiedon jakaminen, oli kyseessä sitten elämäntapaliikkujasta tai muutoin liikunnan parissa olevasta liikkujasta.

Internet on pullollaan kaikkienkokoista liikkumiseen liittyvää informaatiota, mutta ammattilaisella on tietoa. Tieto on sovellettavissa ja jalostettavissa liikkujalle soveltuviksi neuvoiksi siitä, miten liikuntasuorituksesta saa parhaiten

hyödyn ja ilon irti suhteessa liikkujan yksilölliseen taustaan ja tavoitteisiin. Informaatio on epämääräisempää, epävarmempaa ja jäsentämätöntä. Jokainen liikkuja on omanlaisensa, ja sen tulee myös heijastua neuvoissa. Diagnostisen terveystieteiden tekijöihin liittyvä ymmärrys kuuluu yhtä lailla tärkeänä osana tähän tietomassaan, vaikka liikkumisen hyötyä ei välttämättä sen kautta tulisikaan määritellä. Tiedollinen vastuu kantaa myös ammattilaisen itsensä kehittämisen saralle: jaettavien neuvojen on oltava parhaan tiedon mukaisia, ja ammattilaisella on vastuunsa oman osaamisensa ylläpitämisessä ja päivittäisessä, sillä tällä tiedolla on suora vaikutus liikkujaan. Parhaan tiedon jakaminen lisää liikkujan mahdollisuuksia ylläpitää kehoaan tavalla, joka edesauttaa kukoistuksellista elämää.

Ohjaaminen liittyy neuvomiseen, muttei kuitenkaan ole sama asia. Kuten aiemmin totesin, pelkkä tieto ei yksinään välttämättä riitä muutokseen. Ohjaaminen on käsitteenä laajempi, sekä luonteeltaan joustava: sen tarkoituksena on johdattaa liikkuja sellaisten liikuntatapojen äärelle, joiden voidaan perustellusti olettaa johtavan liikkujayksilön kehon toimivuuteen, muodostaen näin yhden hyvän elämän kulmakiven. Se myös perustuu ammattilaisen parhaaseen tietoon. Ohjaaminen on myös epäitsekästä – on selvää, ettei ammattilainen voi olla jokaisen liikuntamuodon asiantuntija tai edustaja, mutta liikkujan kannalta paras ratkaisu voi joskus olla se, että tämä ohjataan sellaisten liikkumisratkaisujen pariin, joiden parissa ammattilainen ei itse toimi tai koe omakseen.

Kukoistusnäkökulmasta sekä neuvomisen että ohjaamisen päämäärä on toisin sanoen edistää liikkujan hyvää elämää toimivan kehon kehittämisen ja ylläpitämisen kautta. Se on ammattilaisen ylin moraalinen velvollisuus. Koska liikunta on jatkuva prosessi, ei sitä voi niin sanotusti suorittaa loppuun – se on hyvää elämää edistävä tapa osallistua maailmaan. Se muodostaa jatkuvan suhteen oman itsensä armoilla oloon. Neuvoessaan ja ohjatessaan liikkujaa tätä parhaiten tukevilla tavoilla liikunta-alan ammattilainen edesauttaa liikkujan hallintaa omasta itsensä armoilla olemisesta.

Edellinen kappale nostaa esille vielä kolmannen ammattilaiselle kuuluvan tehtävän neuvomisen ja ohjaamisen lisäksi: liikunnan itseisarvoisuuden kasvatamisen. Perinteisestä pedagogisesta kasvatuksesta tässä ei ole kyse. Sen sijaan tavoitteena on luoda ja ylläpitää liikunnan jatkuvuutta liikkujan elämässä – halua palata aina uudestaan ja uudestaan liikkumaan, liikunnan itsensä vuoksi. Kannustamalla, kuuntelemalla ja kohtaamalla liikkuja yksilönä, ihmisenä, ammattilainen synnyttää halua liikkua liikkumisen itsensä vuoksi. Tällöin liikunnassa ei ole pelkästään kyse liikunnasta kyvykkyyden, kukoistuksen – siis hyvän elämän – mahdollistajana, vaan hyvän elämän muotona itsessään.

Tällainen liikunta-alan ammattilaisen toiminnan eettinen pohdinta saattaa vaikuttaa arjen suhteen etäiseltä. Kuitenkin se on välttämätöntä juuri siksi, että

se koskettaa perustavanlaatuisesti inhimillistä olemassaoloa – hyvää elämää. Ammatillisella on velvollisuus ymmärtää oma roolinsa ja vastuunsa tämän olemassaolon mahdollistajana, ja toimia sen mukaisesti.

Lainaan lopuksi vapaasti kääntäen filosofi Maurice Merleau-Pontya: ”[T]ietoisuutemme ei ole ensisijaisesti 'ajattelen että' vaan 'minä voin’”⁵⁹. Tämä kykenevyyden ensisijaisuus kuvastaa hyvin liikunta-alan ammattilaisen roolin syvempää merkitystä: ammattilainen ei ole vain terveyden edistäjä tai liikuntapalvelujen tarjoaja, vaan kykenevyyden mahdollistaja sekä liikunnan itseisarvon synnyttäjä. Kahden edellisen välittäminen liikkujalle on ammattilaisen jaloin tehtävä.

59 2002, 159.

Lähteet

- Aristoteles (1893) *Nicomachean Ethics*. Kääntänyt englanniksi F. H. Peters. Oxford: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., Ltd.
- Aristoteles (2018) *Physics*. Kääntänyt englanniksi C. D. C. Reeve. Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc.
- Helajärvi, Harri & Lindholm, Harri & Vasankari, Tommi & Heinonen, Olli J. (2015) Vähäisen liikkumisen terveyshaitat. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 131:18, 1713–8. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12430>. (Viitattu 10.10.2024).
- Löytömäki, Simo (2024) Arvot, jotka tekevät onnelliseksi. <https://www.hs.fi/perhe/art-2000010208488.html>. (Viitattu 15.10.2024).
- Merleau-Ponty, Maurice (2002) *Phenomenology of Perception*. Kääntänyt englanniksi Colin Smith. Lontoo: Routledge.
- THL (2023) Terve Suomi -tutkimus: Suomalaisten lihominen aiheuttaa jo merkittäviä ongelmia – yhteiskunnallisten toimien aika on nyt. <https://thl.fi/-/terve-suomi-tutkimus-suomalaisten-lihominen-aiheuttaa-jo-merkittavia-ongelmia-yhteiskunnallisten-toimien-aika-on-nyt>. (Viitattu 10.10.2024).

” Liikunnassa ja urheilussa ei hyväksytä kiusaamista, häirintää, syrjintää tai muuta epäasiallista käytöstä.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

JOKAISELLA ON YHDENVERTAINEN OIKEUS LIIKKUMISEEN

Tuomas Zacheus

Urheilun on sanottu olevan raakaa mutta reilua toimintaa, jossa yksilön ominaisuudet ja luonne ratkaisevat, kuka (ketkä) on (ovat) voittaja (voittajia) ja ketkä häviäjiä. Kuten tiedetään, todellisuudessa urheilu ei vastaa reilun pelin ihannetta. Urheilujohtajien korruptoituneisuus ja hyväveliverkostot, sopupelit, doping, tuomariskandaalit, rasismi, väkivalta, seksuaalinen häirintä ja rikollisuus ovat osa urheilumaailmaa. Jotta liikunta ja urheilu toimisivat turvallisina paikkoina, johon jokaisella olisi yhdenvertainen oikeus, tarvitaan voimakkaampia eettisiä periaatteita ja niiden noudattamista sekä asennemuutosta erityisesti ”kovan linjan” urheiluhenkilöissä.

Epäasiallinen kohtelu julkisuudessa ja tutkimuksissa

Viime vuosina julkisuuteen on tullut yhä kasvavassa määrin tietoja urheilun moraalikadosta. Vaikka tarkasteltaisiin pelkästään Suomea, esimerkkejä on lukuisia. Jalkapallossa tuomari joutui keskeyttämään ottelun yleisön rasistisen huutelun takia⁶⁰. Nuoria brasilialaisjalkapalloilijoita tuotiin Suomeen, heidän vaadittiin pelaavan sopupelejä, mutta heidät jätettiin käytännössä oman onnensa nojaan ilman ruokaa ja toimeentuloa⁶¹. Juniorijääkiekossa tummaihoisen pelaaja joutui vastustajan pelaajien rasistisen solvaamisen kohteeksi, ilman tuomarin tai rasistisesti käyttäytyneiden pelaajien valmentajan puuttumista asiaan. Jääkiekkoliitto yritti paeta omaa vastuutaan asiassa hyökkäämällä rasististen solvausten kohteena olevan pelaajan valmentajaa ja seuraa kohtaan⁶². Pesäpallossa on esiintynyt seksuaalista häirintää naispelaajia kohtaan⁶³. Taito-

60 Yle 10.8.2024.

61 Yle 10.10.2024.

62 Ilta-Sanomat 30.11.2022.

63 Helsingin Sanomat 31.8.2023; Yle 18.6.2024.

luistelussa⁶⁴, muodostelmaluistelussa⁶⁵, rytmisessä voimistelussa⁶⁶ ja joukkuevoimistelussa⁶⁷ on tullut toistuvasti esiin valmentajien epäasiallista käyttäytymistä seksuaalisen häirinnän, huutamisen, alistamisen, nöyryyttämisen ja ulkonäön arvostelemisen muodossa.

Epäasiallinen toiminta ei rajoitu pelkästään skandaalimaisiin lehtiotsikoihin. Suurin osa urheilun eriarvoisuudesta tapahtuu pinnan alla, otsikoilta piilossa. Vaikka myös tutkimuksissa osa epäasiallisesta käytöksestä jää havaitsematta muun muassa urheilussa vallitsevan vaikenemisen kulttuurin takia, niiden kautta on kuitenkin saatu jonkinlaista kuvaa ilmiöstä. Kansallisen Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytymistutkimuksen LIITU-tutkimuksen (n = 10 098) mukaan 13–15-vuotiaista, urheiluseurassa urheilua harrastavista nuorista (n = 965) 23 prosenttia sanoi kokeneensa urheiluharrastuksessa epäasiallista kohtelua. Kolme yleisintä epäasiallisen kohtelun muotoa olivat pilkkaaminen tai nimittely (20 %), kiroilu ja huutaminen (20 %) sekä ryhmän ulkopuolelle sulkeminen (18 %). Myös esimerkiksi uhkailua (13 %), lyömistä (12 %) ja seksuaalista häirintää (11 %) esiintyi. Joukkue- tai ryhmäkaverit (29 %) syyllistyivät epäasialliseen kohteluun yleisemmin kuin valmentajat (23 %).⁶⁸

Kansallisessa Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa (n = 1447) havaittiin etnisiin vähemmistöihin kuuluvien joutuneen kohtaamaan selvästi valtaväestöön kuuluvia useammin vähättelyä ja aliarvioimista, seksuaalista ahdistelua, fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkailua, syrjintää ohjauksen tai peliajan saamisessa sekä tilojen tai palveluiden esteellisyyttä. Jopa 12 prosenttia etnisiin vähemmistöihin kuuluvista on kokenut paljon fyysistä väkivaltaa ja 15 prosenttia paljon seksuaalista ahdistelua liikuntaharrastuksessa.⁶⁹

Suomen urheilun eettisen keskuksen (SUEK) kilpaurheilijakyselyn (n = 9018) mukaan 32 prosenttia naisista ja 19 prosenttia miehistä oli kokenut urheilussa seksuaalista häirintää. Sukupuoleen perustuvassa häirinnässä vastaavat osuudet olivat 23 ja 3 prosenttia. Vähemmistöihin kuuluvat olivat kohdanneet selvästi yleisemmin sekä seksuaalista että sukupuolista häirintää kuin valtaväestöön kuulumattomat. Yleisemmin seksuaaliseen häirintään olivat syyllistyneet toiset urheilijat (35 %), yleisö tai sosiaalisen median seuraajat (18 %) sekä oma valmentaja (13 %).⁷⁰

64 Esim. Yle 19.9.2019; Yle 18.1.2020.

65 Yle 17.1.2020.

66 Yle 16.11.2022.

67 Ilta-Sanomat 22.11.2018.

68 Toivonen & Kananen 2023, 93–95.

69 Zacheus & Saarinen 2018, 106–107.

70 Lahti ym. 2020, 37, 39–40.

Suomalaisille huippu-urheilijoille ja kuntoilijoille tehdyn henkistä väkivaltaa (ulossulkeminen, huutaminen, nöyryyttäminen, uhkailu, harjoittelun ulkopuolelle jättäminen, palautteen puuttuminen, esineiden heittäminen, seinään lyöminen) käsittelevän kyselyn (n = 3687) mukaan huippu-urheilijat kokivat ja havaitsivat kuntoilijoita enemmän henkistä väkivaltaa valmentajien taholta. Nais- ja muunsukupuoliset urheilijat ilmoittivat kokeneensa enemmän henkistä väkivaltaa kuin miehet. Lapset olivat erityisen alttiita valmentajien henkiselle väkivallalle, koska he kertoivat siitä harvemmin muille kuin aikuiset. Samoin voimakkaan kilpaurheilijan identiteetin omaavat olivat muita alttiimpia valmentajan henkiselle väkivallalle. Tämä siksi, että he olivat syvästi sitoutuneet urheilulliseen menestykseen. He jättivät huomioimatta valmentajan henkisen väkivallan erityisesti silloin, jos he näkivät tämän keinona saavuttaa tavoitteensa ja olevan välttämätön osa urheilijakokemusta. Valmentajan henkinen väkivalta kohdistui tyypillisesti useaan henkilöön kerralla, jolloin sillä oli todistajia. Pelko vastareaktiosta ja valmentajan kostotoimista kuitenkin estivät asiasta raportoimisen eteenpäin.⁷¹

Lisäksi tutkimuksissa on ilmennyt liikuntakentän ennakkoluuloisuutta ja ulossulkemista vammaisten⁷² sekä vaikeasti vammaisten⁷³ liikunnassa. Myös niitä, jotka eivät täytä yhteiskunnan luomia kehon ihannormeja, on syrjitty⁷⁴. Samoin maahanmuuttajataustaiset huippu-urheilijat ovat joutuneet kohtaamaan monia sellaisia rakenteellisia esteitä, joita valtaväestö ei joudu kohtaamaan⁷⁵.

Liikunnassa ylipäätään ihmisillä on hyvin erilaiset mahdollisuudet. Eriarvoisuus ei ole liikunnassa vain pientä ihmisjoukkoa koskettava ilmiö. Kysymys on laajasta ja rakenteellisesta ilmiöstä. Mitä useammin yksilö sijoittuu niin sanotun intersektionaalisuuskiekon sisäkehälle (korkea koulutus, fyysisesti kyvykäs ja taidokas, nuori, tukea antava perhe, mies, varaa harrastaa, kasvukeskuksessa asuva, valtaväestöön kuuluva, terve ja toimintakykyinen, normaalipainoinen, toimihenkilöasemassa), sitä useammin hänellä on pääsy sellaisten liikunta-
muotojen pariin, jotka häntä miellyttävät. Mitä useammalla sektorilla yksilö puolestaan joutuu ulommalle kehälle (matala koulutus, arka, iäkäs, perheen tuki puuttuu, nainen, köyhä, syrjäkylässä asuva, ulkomaalaistaustainen tai vähemmistöön kuuluva, sairas tai vamman omaava, lihava tai isokokoinen, työntekijäasemassa tai työtön) sitä epätodennäköisemmin hän löytää paikkansa liikuntakentällä ja sitä kauempana hän on etuoikeutetusta liikkujasta.

71 Muhonen, Stirling & Kokkonen 2024.

72 Rannikko & Armila 2020.

73 Eriksson ym. 2020.

74 Huhta 2020.

75 Kananen 2020.

Liikunnan tasa-arvoistumisesta tekee erityisen haastavaa liikunnan sisäpiiriläisten tai ”urheilumiesten” kyvyttömyys tunnistaa liikunnan ja urheilun lukuisia eriarvoistavia mekanismeja.⁷⁶

Millaisen ilmapiirin luomme urheiluun?

Ei ole yhdentekevää, millaisia kokemuksia ja millaisen mallin nuoret urheilulleen, liikunnalleen ja elämälleen saavat seuratoiminnasta. Jos seuroissa vallitsee turvallinen ympäristö, silloin liikuntaa todennäköisesti jatketaan pidempään kuin seuroissa, joissa on huono ilmapiiri ja valmentajien epäasiallista käytöstä. Vaikka urheilun tai liikunnan harrastaminen ei jatkuisikaan nuoruuden jälkeen, vähimmäisvaatimuksena täytyy olla, ettei yhdellekään ihmiselle jää urheilun seuratoiminnasta henkisiä traumoja.

Jokaisen valmentajan (joista toki suurin osa tekee valmennusta vapaaehtoisuustyönä) tulee arvioida kriittisesti omaa toimintaansa. Millaisen kuvan olen välittänyt vetämästäni urheilulajista lapsille? Millä tavoin olen antanut palautetta valmennettavilleni, vai olenko antanut sitä ollenkaan? Miten olen suhtautunut tappioihin? Olenko kohdellut valmennettäviani tasapuolisesti? Millaisen ilmapiirin olen luonut? Onko niin sanottu ”vanhan liiton” autoritaarinen valmennus- ja johtamiskulttuuri enää tätä päivää? Onko se koskaan edes ollut tätä päivää?

Urheilujohtajilla on suuri vastuu eettisesti vastuullisten käytäntöjen luomisessa urheiluun. Tämä tarkoittaa, että 1) urheilujohtajuuden motiivina ei saa olla itselle, omalle uralle tai omille verkostoille koitua hyötyä, vaan koko urheiluyhteisön palveleminen. 2) Liikunnan ja urheilun hyväeliverkostot ja niissä esiintyvä rakenteellinen korruptio on purettava. Urheilumanagerit ja kaupalliset yhteistyötahot, vastapalvelusten tekeminen urheilujohtajien tukijoille tai kavereille eivät saa päästä vaikuttamaan urheiluyhteisön päätöksentekoon. 3) Lasten, nuorten, liikkujien ja urheilijoiden etu on oltava tärkeämpi kuin urheilun/oman lajiliiton/oman lajin/oman seuran maine.

Mikäli väärinkäytösepäilyjä tulee ilmi, ne on tutkittava. Mikäli epäilyt osoittautuvat todeksi, niistä on oltava uskottavia seuraamuksia väärinkäytösten tekijöille. Asioiden salailu, hyssyttely tai näennäinen rankaiseminen ei riitä. Myös väärinkäytösten uhreja on tuettava, eikä heitä saa jättää yksin.

Millaisen ilmapiirin luomme liikuntaan?

Lukemattomissa tutkimuksissa on jo useiden vuosikymmenten ajan osoitettu, että liikunta on eduksi sekä fyysiselle että psyykkiselle terveydelle. Liikunnan terveydellisiä hyötyjä myös tuodaan jatkuvasti esiin julkisuudessa. Voidaan

76 Kauravaara & Rönkkö 2020, 237–238.

puhua jopa liikunnan terveysetoksesta, jossa liikunnan avulla rakennetaan kuvaa esimerkillisestä kansalaisesta, joka harrastaa liikuntaa ja elää terveellisesti, eikä näin kuormita esimerkiksi terveydenhuoltojärjestelmää epäterveillä elintavoillaan.

Pahimmillaan liikunnallinen aktiivisuus nähdään jopa hyvän kansalaisen mittarina. Liikunnallisesti passiivinen ihminen nähdään ei-aktiivisena, henkisesti heikkona, laiskana ja saamattomana ihmisenä⁷⁷. Näin yksioikoisessa ajattelussa ihmisarvon keskeiseksi mitaksi tulee liikunnan harrastaminen. Liikunnallisesti passiivisten leimaaminen ei ole omiaan luomaan liikunnasta houkuttelevaa ympäristöä niille, jotka sitä terveytensä puolesta eniten tarvitsivat. Jokaisen liikunta- ja urheiluihminen tulee mieltä, millä tavalla he puhuvat niistä ihmisistä, jotka eivät täyty yhteiskunnan luomaa ihanneliikkujan normia. Kumpi motivoi paremmin liikkumaan, hyvä vai paha? Keppi vai porkkana? Kannustaminen vai syylistäminen?

Erityisesti liikunnallisesti passiivisella lapsuudella ja vanhempien liikunnallisesti passiivisella esimerkillä on havaittu olevan yhteyttä aikuisuuden liikunnalliseen passiivisuuteen, joskaan yhteys ei ole yksioikoinen. Jos henkilö ei ole harrastanut liikuntaa lapsuudessa ja nuoruudessa tai hän ei ole saanut liikunnallista mallia lapsuudenkodissaan, ei se välttämättä tarkoita sitä, että henkilö olisi koko loppuikäseen tuomittu liikkumattomuuteen.⁷⁸ Liikunnan harrastaminen on mahdollista aloittaa myös aikuisuudessa. Jotta liikunnasta tulisi pysyvä osa elämää, eikä vain tilapäinen rykäisy, täytyy liikkumisen lähtöä henkilön omasta halusta ja kiinnostuksesta, ei ulkopuolisesta pakottamisesta tai yhteiskunnan luomasta velvollisuuden tunnosta. Jokaisella tulisi olla mahdollisuus löytää liikuntalajinsa tai liikkumisen tapansa oman kiinnostuksensa perusteella. Vaikka kaikki eivät sitä koskaan löydä (myös tämä mahdollisuus pitää paatuneimpienkin liikuntaihminen hyväksyä), ainakaan taloudelliset tekijät, henkilön vähemmistöasema tai liikuntapaikkojen esteettömyyden puute eivät saisi olla sen esteenä.

Sivustakatsojien merkitys

Vastuu siitä, miten suomalainen liikunta- ja urheilu muutetaan eettisesti kestävämmäksi ei saa olla liikunnassa ja urheilussa kaltoinkohdeltujen harteilla. Vastuu epäkohtiin puuttumisessa on asiaa sivusta seuraavilla eli sivustakatsojilla. Toisin sanoen suurella enemmistöllä. Sivustakatsojatutkimus on lähtenyt alun perin sen selvittämisestä, miksi väkivaltaa sivusta seuraavat ovat niin

77 Vanttaja ym. 2017.

78 Vanttaja ym. 2017.

passiivisia puuttumaan väkivaltaan⁷⁹. Sittemmin sivustakatsojatutkimus on laajentunut myös seksuaalisen väkivallan, seksuaalisen häirinnän, kiusaamisen ja rasmin tutkimiseen.

Tutkimuksissa on havaittu, että ihmiset puuttuvat näkemäänsä väkivaltaan (ja seksuaaliseen häirintään, kiusaamiseen, rasismiin ym.) todennäköisemmin, kun näkevät merkkejä yhteisestä ryhmäidentiteetistä uhrin kanssa (esim. uhrissa on joku asia, jonka sivustakatsoja tuntee itselleen läheiseksi, esim. tietyn jalkapallojoukkueen pelipaita)⁸⁰. Myös sosiaaliset normit eli yksilön uskomukset yhteisestä ja hyväksytystä käyttäytymisestä ryhmässä ovat tärkeitä sivullisten käyttäytymisen selittäjiä⁸¹. Jos siis liikunta- tai urheiluorganisaatiossa vallitsee sellainen ilmapiiri, että epäasialliseen toimintaan pitää puuttua, eikä siitä seuraa kostotoimenpiteitä ja rangaistuksia, siihen todennäköisemmin myös puututaan. Vastuu tällaisen ilmapiirin luomisesta on luonnollisesti urheilujohtajilla, valmennuspäälliköillä, valmentajilla ja joukkueiden johtajilla ja kapteeneilla.

Yksilön moraalit, empatiakyky, välineet ja kyvyt puuttua epäasialliseen käytökseen ovat tekijöitä, jotka mahdollistivat sivustakatsojien muutoksen passiivisista seuraajista aktiivisiksi toimijoiksi⁸². Tilanteeseen puuttuminen edellyttää, että sivustakatsojien on 1) havaittava tilanne, 2) tunnistettava se puuttumista vaativaksi, 3) koettava tilanteeseen puuttuminen tärkeäksi ja 4) tiedettävä, kuinka toimia⁸³. Mitä selvempi tilanne on, sitä helpompi se on tunnistaa. Ongelmana on, että läheskään aina kaltoinkohtelun tilanteet eivät ole selvästi tunnistettavia, varsinkaan sellaisille, jotka eivät ole itse sellaista kohdanneet. Tarvitaan siis reilusti lisää koulutusta urheilujohtajille, valmentajille, erotuomareille ja toimitsijoille, jotta he voivat tunnistaa tilanteet ja osaavat toimia niissä oikein.

79 Latané & Darley 1968.

80 Levine ym. 2020, 280–281.

81 Schultz 2022, 444.

82 Zhengmeng, Yaakup & Zainudin 2022, 1941.

83 Ashburn-Nardo, Morris & Goodwin 2008.

Lähteet

- Ashburn-Nardo, Leslie & Morris, Kathryn A. & Goodwin, Stephanie A. (2008) The Confronting Prejudiced Responses (CPR) Model: Applying CPR in Organizations. *Academy of Management Learning & Education* 7:3, 332–342.
- Latane, Bibb & Darley, John M. (1968) Group Inhibition of Bystander Intervention in Emergencies. *Journal of Personal and Social Psychology* 10:3, 215–221.
- Eriksson, Susan & Saukkonen, Eero & Mietola Reetta & Katsui, Hisayio (2020) Vaikeimmin vammaisten nuorten liikunnan harrastaminen ja eriarvoinen osallisuus. Teoksessa Jouko Kokkonen & Kati Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellinen Seura, 94–113.
- Harjunen, Hannele (2020) Lihavien ihmisten liikunta ja sen esteet. Teoksessa Jouko Kokkonen & Kati Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellinen Seura, 50–67.
- Helsingin Sanomat 31.8.2023 (2023) Pyysi harrastamaan seksiä kanssaan. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000009818574.html>. (Viitattu 15.11.2024).
- Ilta-Sanomat 22.11.2018 (2018) Hymyn taakse kätkeytyy tuskaa ja pelkoa – lue Urheilulehden paljastava selvitys joukkuevoimistelun raadollisesta puolesta. <https://www.is.fi/urheilulehti/parhaat/art-2000005908082.html>. (Viitattu 15.11.2024).
- Ilta-Sanomat 30.11.2022 (2022) Nuori lahtelaisjuniori kertoi itkien rasistisesta huutelusta – lasta puolustaneelle valmentajalle kilahti käsittämätön rangaistus. <https://www.is.fi/jaakiekko/art-2000009237331.html>. (Viitattu 15.11.2024).
- Levine, Mark & Philpot, Richard & Kovalenko, Anastasia G. (2020) Rethinking the Bystander Effect in Violence Reduction Training Programs. *Social Issues and Policy Review* 14:1, 273–296.
- Kananen, Marko (2020) ”He ovat pelaajina erilaisia” – maahanmuuttotoustaistiset pelaajat suomifutiksen kentillä. Teoksessa Jouko Kokkonen & Kati Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellinen Seura, 68–92.
- Kauravaara, Kati & Rönkkö Eva (2020). Näkymättömyys, marginalisaatio ja eronteot suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Teoksessa Jouko Kokkonen & Kati Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellinen Seura, 230–251.
- Lahti, Annukka & Kyllönen, Miika & Pusa, Sanna & Tolvanen Ask & Laakso, Nina (2020) *Häirintä suomalaisessa kilpaurheilussa*. Helsinki: Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry.
- Muhonen, Jatta & Stirling, Ashley & Kokkonen, Marja (2024) Athletic identity affects prevalence and disclosure of emotional abuse in Finnish athletes. *Frontiers in Sport and Active Living* 6, 1406949.
- Rannikko, Anni & Armila, Päivi (2020) Avoimuuden paradoksi: Vammaiset nuoret nuorisokulttuurisen liikunnan kentillä. Teoksessa Jouko Kokkonen & Kati Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellinen Seura, 30–49.
- Schultz, P. Wesley (2022) Secret Agents of Influence: Leveraging Social Norms for Good. *Current Directions in Psychological Science* 31:5, 443–450.

- Toivonen, Virve & Kananen, Marko (2023) Epäasiallinen kohtelu urheilussa. Teoksessa Sami Kokko & Leena Martin (toim.) *Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2022*. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto, 93–98.
- Vanttaja, Markku & Tähtinen, Juhani & Zacheus, Tuomas & Koski, Pasi (2017) *Liikkumattomuuden jäljillä. Pitkittäistutkimus vähän liikuntaa harrastavien nuorten liikuntasuhteesta ja liikunta-aktiivisuuden muutoksista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston/nuorisotutkimusseuran julkaisuja 195.
- Yle 19.9.2019 (2019) Laaja kysely avaa taitoluistelun ongelmia: lähes puolet urheilijoista pelkää harjoituksissa – ”Yllättävän moni pitää tätä todellisena uhkana.” <https://yle.fi/a/3-10978527>. (Viitattu 15.11.2024).
- Yle 17.1.2020 (2020) ”Olisi ehkä helpompi, jos sä tappaisit ittes” – entiset valmennettavat kertovat menestyneen suomalaisvalmentajan nöyryyttävästä ja alistavasta käytöksestä sekä vuosia jatkuneesta henkisestä väkivallasta. <https://yle.fi/a/3-11164048>. (Viitattu 15.11.2024).
- Yle 18.1.2020 (2020) Taitoluisteluliiton virhe hämmensi henkisen väkivallan kohteeksi joutuneet urheilijat – valmentajan tapauksen käsittely kesti lähes vuoden: ”Prosessi oli kohtuuttoman pitkä ja henkisesti raskas.” <https://yle.fi/a/3-11164340>. (Viitattu 15.11.2024).
- Yle 18.6.2024 (2024) Pesäpalloilija Joni Rytkösen toimintakielto jatkuu vuoden loppuun saakka. <https://yle.fi/a/74-20094775>. (Viitattu 15.11.2024).
- Yle 10.8.2024 (2024) Rasistinen huutelu keskeytti Veikkausliigan ottelun. <https://yle.fi/a/74-20104260>. (Viitattu 15.11.2024).
- Yle 10.10.2024 (2024) Jalkapallounelma vaihtui leipäjonoon. <https://yle.fi/a/74-20116940>. (Viitattu 15.11.2024).
- Zacheus, Tuomas & Saarinen, Arttu (2019) Lasten ja nuorten liikunnan harrastaminen ja sen taustalla vaikuttavat syyt. Teoksessa Tiina & Sami Myllyniemi & Mikko Salasuo (toim.) *Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 81–113.
- Zhengmeng, Wang & Yaakup, Hani Salwan & Zainudin, Shariraf Sofia Syed (2022) Factors Influencing Bystander Noninterference Behavior in Cyberbullying: A Systematic Literature Review. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences* 12:10, 1929–1946.

” Liikunta-alan toimijat tuntevat turvallisen toimintaympäristön kriteerit, tunnistavat epäasiallisen kohtelun ja osaavat puuttua siihen.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

AVOIMUUDELLA JA YHTEISTYÖLLÄ KOHTI TURVALLISTA TOIMINTAYMPÄRISTÖÄ

Marko Kananen

Epäasiallisen kohtelun, kuten häirinnän, kiusaamisen ja syrjinnän, tunnistaminen ja siihen puuttuminen ovat nousseet merkittäviksi kysymyksiksi suomalaisessa urheiluyhteisössä. Tutkimusten perusteella epäasiallista kohtelua esiintyy jonkin verran niin kilpaurheilijoiden kuin liikuntaa harrastavien lasten ja nuorten keskuudessa. On kuitenkin huomionarvoista, kuinka haastavaksi tällaisista kokemuksista kertominen usein koetaan. Liikunta-alan ammattilaisilla on keskeinen rooli turvallisen toimintaympäristön luomisessa, sillä heidän asenteensa ja toimintatapansa voivat edistää avointa keskustelukulttuuria ja rohkaista puuttumaan epäasialliseen kohteluun.

Epäasiallisesta kohtelusta ei puhuta

Vaikka epäasiallisesta kohtelusta on tärkeää puhua, monet urheilijat kokevat kertomisen vaikeaksi. Viimeisimmän SUEKin kilpaurheilijatutkimuksen⁸⁴ mukaan vain noin 40 prosenttia seksuaalista häirintää, kiusaamista tai syrjintää kokeneista kilpaurheilijoista oli kertonut kokemuksistaan eteenpäin. Yli puolet epäasiallisen kohtelun tapauksista jäi siis urheilijoiden omaksi tiedoksi. Sama ilmiö on havaittavissa myös lasten ja nuorten liikuntaharrastuksissa. Tuoreimman LIITU-tutkimuksen⁸⁵ mukaan lähes kolmannes epäasiallista kohtelua kokeneista lapsista ja nuorista ei ollut kertonut asiasta kenellekään.

Epäasialliseen kohteluun puuttumisen kannalta olennaista on myös se, kenelle epäasiallisesta kohtelusta kerrotaan. SUEKin tutkimuksen⁸⁶ mukaan kilpaurheilijat kertoivat epäasiallisesta kohtelusta useimmiten joukkue- tai

84 Kaski ym. 2022.

85 Toivonen & Kananen 2023.

86 Kaski ym. 2022.

ryhmätovereille, perheenjäsenille tai urheilun ulkopuolisille ystäville. Selvästi harvemmin he puhuivat asiasta esimerkiksi valmentajalle tai muulle urheilutoimijalle. Sama ilmiö oli havaittavissa myös liikuntaa harrastavien lasten ja nuorten kohdalla. Epäasiallisen kohtelun kokemuksista kerrottiin enimmäkseen omille vanhemmille ja vain harvoin esimerkiksi valmentajalle.⁸⁷

Tieto epäasiallisesta kohtelusta näyttää välittyvän urheiluyhteisön sisällä varsin heikosti, mikä osaltaan vaikeuttaa tapauksiin puuttumista ja niiden asianmukaista käsittelyä. Kilpaurheilijatutkimuksen⁸⁸ mukaan yli puolet epäasiallista kohtelua kokeneista urheilijoista kertoi, ettei heidän tapaustaan ollut selvitetty lainkaan. Lisäksi vain noin kolmannes urheilijoista totesi, että koettu epäasiallinen kohtelu oli loppunut edes osittain. Lasten ja nuorten osalta tilanne on samankaltainen: kertominen ei tutkimusten mukaan juuri vaikuttanut epäasiallisen kohtelun käsittelemiseen tai sen loppumiseen. Lähes puolet nuorista koki, ettei heidän asiaansa ollut käsitelty millään tavoin, ja vain noin kolmanneksessa tapauksista nuori kertoi epäasiallisen kohtelun loppuneen.⁸⁹

Vaikenemisen taustalla monia syitä

SUEKin kilpaurheilijatutkimuksen⁹⁰ mukaan vaikenemisen taustalla voi olla monia syitä. Tämä voi liittyä esimerkiksi epätietoisuuteen siitä, missä epäasiallisen kohtelun rajat kulkevat ja millaiset tapaukset ovat raportoinnin arvoisia. Useat kilpaurheilijat kertoivat kokeneensa epäasiallista kohtelua, mutta jättäneensä kertomatta siitä, koska pitivät tapausta vähäisenä tai ohimenevänä. Joissakin tapauksissa vastaajat myös epäilivät oman tulkintansa oikeellisuutta tilanteesta.

Vaikeneminen näyttää kilpaurheilijatutkimuksen⁹¹ mukaan liittyvän myös siihen, millaisia oletuksia urheiluyhteisössä toimimiseen liitetään. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että osa epäasiallista kohtelua kokeneista urheilijoista ei ollut tuonut kokemuksiaan esille, koska heidän mukaansa ryhmässä on ”kestettävä” tietynlaista kohtelua ja käytöstä. Vaikenemista lisäsi myös se, ettei vastaajien mukaan tämänkaltaisista asioista ollut tapana keskustella ryhmässä. Taustalla vaikutti usein huoli leimautumisesta valittajaksi tai vaikeaksi tyypiksi sekä pelko kertomisen mahdollisista negatiivisista seurauksista omalle urheilu-uralle.

Järjestelmän tasolla esiin nousivat puolestaan ennen kaikkea kurinpitoprosesseja koskeva epäluulo ja epätietoisuus. Monille tutkimukseen osallistuneille

87 Toivonen & Kananen 2023.

88 Kaski ym. 2022.

89 Toivonen & Kananen 2023.

90 Kaski ym. 2022.

91 Kaski ym. 2022.

kilpaurheilijoille oli esimerkiksi epäselvää, kuinka kurinpitoprosessit toimivat, mitä ne ilmoittajalta vaativat ja millaisia lopputuloksia niistä voi odottaa. Urheilijat nostivat esiin myös epäilyä siitä, ettei asiasta kertominen muuttaisi tilannetta mitenkään. Tältä osin korostui myös aiheen arkaluonteisuus. Raskaiksi tai ikäviksi koettuja asioita ei haluttu käsitellä tilanteessa, jossa luotto järjestelmän toimintaan ei ollut täydellistä.⁹²

Vaikenemisen kulttuurin purkaminen

SUEKin⁹³ tutkimukseen osallistuneet kilpaurheilijat toivoivat selkeästi, että epäasiallisesta kohtelusta ja sen eri muodoista käytäisiin nykyistä avoimempaa keskustelua suomalaisessa urheiluyhteisössä. Tämän toiveen taustalla oli ajatus, että avoimen keskustelun kautta urheiluyhteisö voisi oppia tunnistamaan epäasiallisen kohtelun paremmin ja puuttua siihen ennaltaehkäisevästi. Kilpaurheilututkimuksessa korostettiin myös, että yksi avoimuuden ja keskustelun tavoitteista olisi purkaa epäasialliseen kohteluun liittyviä tabuja.

Kilpaurheilijoiden vastauksissa nousi esiin myös toive, ettei epäasiallisesta kohtelusta puhuminen jäisi vain sitä kokeneen urheilijan vastuulle, vaan että myös hänen ympärillään olevat ihmiset puuttuisivat tilanteisiin. Tutkimuksessa todettiin, että ryhmän valmius puuttua epäasialliseen käytökseen vähensi selkeimmin todennäköisyyttä kohdata sitä⁹⁴.

Liikunta-alan ammattilaisilla on erinomainen mahdollisuus mutta myös velvollisuus tämän avoimen keskustelun ja puuttumisvalmiuden edistämiseksi. Määritelläänhän jo liikuntalaissa (390/2015) yhtenä tavoitteena liikunnan ja huippu-urheilun eettisten periaatteiden edistäminen. Tässä tehtävässä auttaa osaltaan urheilun eettisten suositusten ja pelisääntöjen, kuten esimerkiksi urheiluyhteisön yhteisen vastuullisuusohjelman, reilun pelin eettisten periaatteiden sekä liikunta-alan ammattieettisen koodiston tuntemus.

Toisena keskeisenä tekijänä kilpaurheilijatutkimuksessa nähtiin entistä selkeämpien käytänteiden kehittämistä epäasiallisesta kohtelusta raportoimista varten. Vastaajien mukaan on tärkeää, että kaikki urheiluyhteisön jäsenet tietävät, kuinka erilaisissa tilanteissa toimitaan. Tällä hetkellä haasteena on se, että koska toimijoita ja yhteydenottokeinoja on monia, voi olla vaikeaa hahmottaa, mikä on oikea taho käsittelemään asiaa. Tämän vuoksi liikunta-alan ammattilaisten on tärkeää olla tietoinen puuttumisen ja kurinpidon kokonaisuudesta.

92 Kaski ym. 2022.

93 Kaski ym. 2022.

94 Kaski ym. 2022.

Yhteistyöllä ja avoimuudelle kohti turvallista toimintaympäristöä

Epäasialliseen kohteluun puuttumista voidaan tehostaa avoimuuteen ja yhteistyöhön perustuvalla toimintakulttuurilla. Näistä ensimmäinen viittaa lähestymistapaan, jossa vaikeita asioita ei pyritä lakaisemaan maton alle, vaan ne nostetaan avoimesti esille. Olennaista ei ole pyrkiä luomaan kuvaa urheilusta ja liikunnasta ympäristönä, jossa epäasiallista kohtelua ei koskaan tapahdu. Päinvastoin olennaista on luoda toimintamallit ja -kulttuuri, jossa vaikeista asioista uskalletaan puhua ja jossa esiin nouseviin ongelmiin puututaan tehokkaasti ja asianmukaisesti. Kaikkia ongelmia on mahdotonta estää, mutta niiden aiheuttamia haittoja voidaan ehkäistä varmistamalla, että kaikki tietävät yhteiset säännöt ja toimivat niiden mukaisesti.

Yhteistyöhön liittyy puolestaan huomio siitä, että Suomessa toteutetaan tällä hetkellä hyvin monipuolisia toimia turvallisen toimintaympäristön edistämiseksi useilla eri tahoilla ja tasoilla. Näiden toimien entistä laajemmasta ja tehokkaammasta hyödyntämisestä korostuu liikunta-alan sisäinen yhteistyö. Tähän yhteistyöhön kuuluu niin osaamisen jakaminen, vertaisoppiminen kuin hyvien käytänteiden vaihtaminen eri toimijoiden välillä. Koska liikunta-alan resurssit ovat rajalliset ja tehtäväkenttä laaja, myös urheilun ulkopuolisten ammattilaisten osaamisen hyödyntäminen nousee merkittävään rooliin. Esimerkiksi yhä enemmän digitaaliseen maailmaan siirtyvään kiusaamiseen puuttumiseen tarvitaan omanlaista erityisosaamista.

Lähteet

- Kaski, Satu., Heikkinen Alisa. & Lintunen, Taru (2022) *Urheilijoiden myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia kilpaurheilussa*. Helsinki: Suomen urheilun eettinen keskus.
- Toivonen, Virve & Kananen, Marko (2023) Epäasiallinen kohtelu urheilussa. Teoksessa Sami Kokko & Leena Martin (toim.) *Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2022*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:1, 93–99.

**” Ammattilainen
pyrkii estämään
ja korjaamaan
epäoikeudenmukaisia
käytäntöjä
ja haitallisia
valtasuhteita.**

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

VALTA JA VALLANKÄYTTÖ OSANA LIIKUNTA-ALAN AMMATTIEETTISTÄ KODISTOA

Kati Lehtonen

Vallasta ja vallankäytöstä urheilussa ja liikunnassa puhutaan verraten vähän suhteessa siihen, kuinka paljon esimerkiksi kentillä ja saleilla on haavoittuvassa asemassa olevia ihmisryhmiä kuten lapsia. Urheilujohtamista ja valtaa yhdistävissä tutkimuksissa⁹⁵ ja niiden myötä julkisuudessa käydyssä keskustelussa huomio on kiinnittynyt verkostojen valtaan ja päätöksentekorakenteisiin. Valta on myös urheilijan ja valmentajan välisen kommunikaation ytimessä. Näistä kommunikaation muodoista olemme viime vuosien aikana saaneet lukea sekä kielteisiä että myönteisiä uutisia.

Pohdin tässä kirjoituksessa muutamia esimerkein valtaa ja vallankäytön eri muotoja liikunnan ja urheilun viitekehyksessä. Liikunnan ammattieettiin pohdintoihin on mielestäni aina liitettävä ymmärrys siitä, mikä suhde yksilöllä, yhteisöllä tai laajemmin järjestelmällä on valtaan, sen eri ilmenemismuotoihin ja koska vallankäyttö ylittää hyväksytyt rajat. Sen vuoksi alalla toimivien on hyvä pysähtyä miettimään omaa suhdettaan valtaan, omia vallankäytön tapojaan sekä kyettävä myös tunnistamaan omassa ympäristössään ilmeneviä vallankäytön mekanismeja.

Hyvä ja paha valta

Omassa arjessaan ihmiset eivät välttämättä mieti aktiivisesti valtaa ja vallankäyttöä. Ne saattavat jopa tuntua hyvin kaukaisilta asioilta, jotka konkretisoituvat valtion päämiesten tapaamisiin, kuningashuoneisiin tai jopa sotiin. Esimerkiksi koulussa opitut historian läksyt korostavat eri aikakausien hallitsijoiden valtapyrkimyksiä ja niiden seurauksia. Napoleonin tai Aleksanteri Suuren

95 Esim. Lehtonen, Laine & Itkonen 2016; Lehtonen 2017.

teot eivät ole jättäneet selittelyille varaa: heidän yksiselitteinen tavoitteensa oli päästä valtaan ja käyttää valtaa.

Samoin iltaututisten kauhukuvat eri puolilla maailmaa riehuvista sodista saavat meidät todennäköisesti ajattelemaan vallankäytön raakuutta ja julmuutta. Fyysinen ja pakottava valta saa aikaan maiden välisiä konflikteja ja siviilien kärsimystä. Toisen valtion tai sen osien haluaminen itselle on kotisohvalta katsoen etäinen asia, mutta samalla uutisten myötä läheinen. Arkielämässä saatamme kuitenkin kohdata mikrotasolla kaikkia edellä mainittuja valtaan liittyviä ilmiöitä esimerkiksi ihmissuhteissa, työpaikoilla sekä harrastuksissa.

Vallan muotoja on monia, mutta valta on aina ihmisten välisen vuorovaikutuksen ytimessä⁹⁶. Aina valtaa ei näe. Joskus taas se saattaa tuntua konkreettisesti iholla. Vallan määritelmiä on myös useita ja erityisesti tutkimuksessa valitun valtakäsitteen määrittely on tärkeää. Suomen kielitoimiston sanakirjan⁹⁷ mukaan valta on ”jonkun tai joidenkin oikeus tai mahdollisuus hallita jotakuta, määrätä tai päättää jostakin”. Robert A. Dahlin⁹⁸ klassisessa määritelmässä valta on A:n kyky saada B tekemään jotain, jota B ei ilman A:n vaikutusta tekisi. Institutionaalista asemaa korostava valtaeliittiteoria puolestaan toteaa, että ”kukaan ei voi olla oikeasti valtaa omaava, ellei hän määrää tärkeiden instituutioiden toiminnasta”⁹⁹.

Laiho, Tokola & Eriksson¹⁰⁰ toteavat, että valtaa tarvitaan lähtökohtaisesti jo siihen, että ihmiset voivat elää yhdessä ja löytää yhteisiä päämääriä. Valta ei jakaudu yhteisöissä tasaisesti, vaan toiset käyttävät valtaa muita enemmän. Se ei ole lähtökohtaisesti huono asia. Kokonaisvastuun näkökulmasta esimerkiksi työyhteisöissä johtajilla pitää olla joissakin asioissa enemmän päätösvaltaa. Työtehtävien loppuun saattamisen ja jopa työturvallisuuden näkökulmasta valta on siis hyvä asia ja keino saada asiat tehdyksi.

Kaikki ihmiset tai organisaatiot eivät kykene olemaan vallan käyttäjinä ”hyvän puolella”. ”Pahan puolelle” valta menee silloin, jos organisaatiot eivät hallitse esimerkiksi hyvän hallinnon alkeita, eikä päätöksenteossa huolehdi esimerkiksi jääviysperiaatteista. Yhtä lailla, jos valtaa tarkastelee vuorovaikutuksena, pahan puolella oleva valta voi näkyä työyhteisöissä ulossulkemisena, manipulointina tai ohipuhumisena.

Hierarkkisenä kysymyksenä valta koskettaa suurempia ja pienempiä yhteisöjä, kansoja ja valtioita. Urheiluyhteisössämme suurinta institutionaalista

96 Vrt. Hyvärinen, Latvala-Harvilahti & Andrushchenko 2021.

97 2024.

98 1961.

99 Mills 1956.

100 2023.

valtaa käyttää esimerkiksi liikuntajärjestöjen viitekehyksessä Suomen olympiakomitea. Organisaationa se edustaa laajempaa yhteisöä monissa liikunnan ja urheilun alaan liittyvissä edunvalvontakysymyksissä. Yksittäisenä kansallisena organisaationa olympiakomitea on osa Kansainvälistä olympiakomiteaa ja sen päätöksentekorakenteita. Valta on siten sekä yksilö- että organisaatiotasolla kerroksellista.

Auktoriteettiin perustuva valta

Liikunta ja urheilu toimintana sisältää monia auktoriteettiin perustuvan vallankäytön muotoja. Auktoriteettiin perustuvassa vallassa kommunikaation sisältö ei ole niinkään oleellista, vaan oleellisemmaksi muodostuvat auktoriteetin koettu status, resurssit tai henkilökohtaiset ominaisuudet.

Kannustimiin perustavan auktoriteettivallan perusvire on myönteinen. Vallankäytön keinoina eivät ole kiellot ja käskyt tai ylimääräiset punnerrukset huonosti sujuneen harjoituksen jälkeen, vaan positiiviset kannustimet ja palkinnot tilanteista, jotka ovat sujuneet esimerkiksi valmentajan toivomalla tavalla. Usein toivottua tilannetta vauhditetaan myös suostuttelulla, joka sekkin on sävyltään mieluummin myönteistä kuin kielteistä vallankäyttöä.

Legitiimi auktoriteetti perustuu valtasuhteeseen, jossa vallan käyttäjällä on yhteisesti hyväksytty oikeus käskää ja vallankäytön kohteella velvollisuus totella ohjeita. Yhteiskunnallisessa toiminnassa kenties konkreettisin esimerkki on oppilaan ja opettajan suhde, jossa opetus- ja oppivelvollisuus toteutuvat lakiin perustuen.

Mikä urheilun kentillä olisi sitten vastaava legitiimi auktoriteetti? Voisiko sellainen olla valmentajaguru tai muu asiantuntija, jonka epäeettistä toimintaa ei uskalleta kyseenalaistaa? Auktoriteettivallan näkökulmasta tuki ei muodostu esimerkiksi juridisesta asemasta vaan laji- tai koko urheiluyhteisön hyväksynnästä toiminnalle.

Rajanveto voi olla vaikeaa, sillä legitiimiin auktoriteettiin perustuvalla vallalle läheistä on asiantuntijavalta. Ikävänä esimerkkinä legitiimin ja/tai asiantuntijuuteen perustuvan auktoriteetin toiminnasta voi pitää esimerkiksi Yhdysvaltojen naisten voimistelumaajoukkueessa toiminutta lääkäriä. Hänen todettiin hyväksikäyttäneen pitkän ajan kuluessa yli 150 tyttöä ja nuorta naista. Paitsi teot, myös aseman väärinkäyttö, saivat julkisuudessa paljon huomiota.¹⁰¹

Tyypillisimmillään asiantuntemukseen perustuva auktoriteettivalta tulee ilmi valmentajan ja valmennettavan, ohjaajan ja ohjattavan välillä. Urheilun ja erityisesti huippu-urheilun viitekehyksessä kyseeseen tulevat myös monet

101 Esim. Yle 2024.

urheilijan suorituskykyä paremmaksi tekevät terapeutit ja tukihenkilöt. Asiantuntemukseen perustuvassa vallassa on oleellista, että vallankäytön kohde uskoo siihen, että asiantuntijalla on jotain yliveraista kompetenssia tai asiantuntemusta. Asiantuntija päättää siitä, minkälainen toiminta vie parhaaseen lopputulokseen tai mikä on esimerkiksi urheilijalle parasta.

Auktoriteettivallan tunnetuin muoto ja kenties urheilussa näkyvin on karismaattinen, henkilöön perustuva auktoriteetti. Urheilu tuottaa jo lähtökohtaisesti mielikuvia superihmisistä, jotka ovat lähes kuolemattomia tavoitellessaan ennätyksiä. Nämä superihmisen ominaisuudet siirtyvät helposti ajatukseen siitä, mitä esimerkiksi urheilujohtajalta edellytetään tai kuka on uskottava johtaja. Karismaattisten johtajien kohdalla ratkaisevaa ovat henkilökohtaiset ominaisuudet, joita muut haluavat miellyttää tai totella.

Karismaattisilla ihmisillä on myös usein erottuvia persoonallisuuden piirteitä. He voivat olla intohimoisesti asiaansa suhtautuvia valmentajia, räiskyviä persoonia ja innostajia, joita muiden on helppo seurata. Karisma ei ole sekään joko hyvä tai paha asia; ihminen itse vaikuttaa siihen, johdattaako muita tai asiaansa yhteiseen hyvään vai omien etujen tavoitteluun.

Vallankäytön cocktailit

Vallankäytön muodot voivat esiintyä yksin tai yhdessä. Edellä mainitussa esimerkissä kannustimet ja suostuttelut yhdessä toimivat myönteisenä voimavarana toteuttaa asioita. Urheilijalle hyväntahtoinen mutta vaativa valmentaja on pelastus, joka luotsaa valmennusprosessia eteenpäin keskustellen yhdessä urheilijan kanssa, mutta tarvittaessa näyttää omalla päätöksellään suunnan. Vaikeina hetkinä kokenutkin urheilija kaipaa, että joku sanoo mitä tehdään.

Yhtä lailla lasten ja nuorten kanssa toimittaessa tarvitaan rajoja, jotka ovat myös vallankäyttöä. Selkeät ohjeet ja ”käskyvallan” käyttö ovat osa sujuvaa ohjaustilanteen organisointia. Surkeaksi tilanne menee silloin, kun esimerkiksi asiantuntijavaltaan sisältyy elementtejä voimankäyttöön liittyvästä vallasta. Toisinaan yhä edelleen käydään keskustelua siitä, milloin harjoittelu saa sattua – mikä on hyvää tai paha kipua ja minkä ikäisenä ihminen voi itse päättää kilpaileeko sairaana. Voiman ja kivun tuottaminen eivät ole ikinä hyväksyttäviä vallankäytön muotoja, jos niillä pyritään vahingoittamaan muita. Rajanvedot voivat olla vaikeita myös joissain urheilun kysymyksissä.

Institutionaaliseen positioon yhdistetty manipuloiva johtamisote tai pelolla johtaminen saavat nekin tuhoa aikaan. Pahimmillaan jopa systeemitasoiset vauriot voivat olla mahdollisia, jos ihmiset eivät uskalla ilmaista mielipiteitään pelätessään esimerkiksi työpaikan menetystä. Jos institutionaaliseen valtaan liittyy taloudellista valtaa, voi syntynyttä resurssi riippuvuutta käyttää kontrollivälineenä muita organisaatioita ja siellä olevia henkilöitä kohtaan.

Valta ja viisaus kuuluvat yhteen

Mitä enemmän ihmisellä on valtaa, sitä suurempi vastuu hänellä on. Näin on myös urheilussa ja liikunnassa. Liikunnan alan ammattieettiseen koodistoon, kuten muuhunkin työelämän, kuuluu ymmärrys omasta itsestä vallankäyttäjänä. Omaa toimintaa kannattaa siis tarkkailla sekä pohtia henkilökohtaisia tiedostettuja ja tiedostamattomia tapoja toimia saleilla, kentillä, kokouksissa, kisapaikoilla, osallistujana ja monissa muissa inhimillisen toiminnan areenoilla.

Yhtä lailla liikunnan ja urheilun alalla toimivien on tarkkailtava ympäristöään ja siellä ilmenevää valtaa. Erityisesti epäterveeseen vallankäyttöön on kaikilla velvollisuus puuttua. Asian puheeksi ottaminen voi olla vaikeaa, mutta hiljaisuus voi koitua kohtalokkaaksi paitsi yksilölle myös yhteisöille.

Lähteet

Dahl, Robert A. (1961) *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.

Hyvärinen, Matti, Latvala-Harvilahti Pauliina & Andrushchenko, Mykola (2021) Määräysvalta vai mahdollisuus? Valta kansanedustajien muistitietohaastatteluissa. *Politiikka* 63:4, 349–372.

Laiho, Marjukka, Tokola, Nina & Eriksson, Päivi (2023) Kanssatutkimus ja valta: auktoriteetista tasavertaisuuden ihanteeseen. Teoksessa Meri Kulmala, Sanna Spišák & Satu Venäläinen (toim.) *Kanssatutkimus. Ihanteet ja käytännöt*. Tampere: Tampere University Press, 70–88.

Lehtonen, Kati, Laine, Kaarlo & Itkonen, Hannu (2016) Pällekkäisjäsenyydet liikunnan ja urheilun organisaatioverkostossa. *Hallinnon Tutkimus* 35:4, 304–320.

Lehtonen, Kati (2017) *Muuttuvat rakenteet – Staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteelliset muutokset 2008–2015*. Väitöskirja. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 331. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.

Mills, Charles Wright (1956) *The Power Elite*. Oxford University Press.

Suomen kielitoimiston sanakirja.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/valta?searchMode=all>. (Viitattu 27.10.2024).

Yle (2024) USA:n voimistelujoukkueen hyväksikäyttäjälääkärin uhreille jättikorvaukset oikeusministeriöltä. <https://yle.fi/a/74-20085310>. (Viitattu 30.10.2024).

” Hän [ammattilainen] huomioi jokaisen osallistujan osallisena, rakentaa dialogia ja kunnioittaa erilaisia näkemyksiä.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

JOKAISEN OSALLISUUS

Tomi Kiilakoski

Yksilön hyvinvointi on sidoksissa siihen, että muut tunnistavat hänen positiivin arvonsa ryhmälle tai yhteisölle. Näin on enenevässä määrin alettu ajattelemaan. Hyvinvointi on tietysti yhteydessä myös siihen, millaisessa elämäntilanteessa kukin elää ja millaisia voimavaroja hänellä on. Mutta toisaalta voimavarat ovat yhteydessä siihen millä tavalla hänen itsensä tärkeänä pitämät ryhmät, tiimit ja yhteisöt häntä kohtaavat.

Jos asiat ovat hyvin, ihminen kohdataan yksilönä, jota kunnioitetaan ja arvostetaan. Hänestä välitetään, hänen ominaislaatunsa huomioidaan ja hänelle osoitetaan, että muut nauttivat siitä, että juuri hän on tullut mukaan joukkoon. Tästä osallisuudessa on kysymys: kiinnittymisestä yhteisöön, sen myönteisestä jäsenyydestä ja mahdollisuudesta osallistua päätöksentekoon.

Hyvinvoinnin näkeminen ryhmä- ja yhteisötason ominaisuutena on tavallaan asia, jonka tärkeys on tiedetty aina. Esimerkiksi joukkuelajeissa tämä on yksi selkeä lähtökohta. Kun jokaisella on oma paikkansa tiimissä ja jokainen hyödyttää kokonaisuutta omalla panoksellaan, on eväät tehdä hyviä tuloksia. Vaikka asia on ollut tunnettu, on viime aikoina alettu entistä enemmän ajattelemaan, että tätä näkökulmaa pitäisi kuljettaa läpi johdonmukaisemmin kaikkiin asioihin. Tällöin käytetään usein osallisuuden käsitettä.

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana osallisuudesta on alettu puhua eri yhteyksissä yhä enemmän. Jotakin ajan hengestä siihen tiivistyy, jotakin siitä, miten haluaisimme yhteisten asioidemme olevan ja jotakin siitä, millaisia ihmisten väliset suhteet parhaimmillaan ovat. Osallisuuden eettinen vaatimus syntyy juuri tästä: koska osallisuuden hahmotetaan olevan osa hyvää elämää, tulisi eri ympäristöissä edistää sitä.

Liikunnan ammattieettisen koodiston viidennessä kohdassa kirjoitetaan, että ”ammattilainen huomioi jokaisen osallistujan osallisena”. Vaikka sanat osallistuminen ja osallisuus ovat kielellisesti lähinaapureita, ajatuksellisesti ne asuvat eri maakunnissa. Osallistuja voi osallistua vaikkapa arvontaan, täyttää palautekyselyn, olla paikalla, vaikka kokisi olonsa yksinäiseksi tai irralliseksi. Kun ihminen on osallinen, on suhde ympäröivään kokonaisuuteen syvempi. Silloin ollaan elimellisemmin osana jotakin itseä isompaa kollektiivia. Osallisuus on vaativampaa kuin osallistuminen. Tämän takia myös osallisuuden edistäminen on vaativampaa kuin pelkkä osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen.

Vaikka osallisuus on usein käytetty sana, aivan tarkkaa yksimielisyyttä ei ole, mitä sillä tarkoitetaan. Sillä voidaan viitata jäsenyyteen, kuulumiseen ja yhteisöllisyyteen. Silloin puhutaan sosiaalisesta osallisuudesta. Toisinaan sillä kuitenkin viitataan mahdollisuuteen osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja/tai arviointiin. Tällöin voidaan puhua poliittisesta osallisuudesta, eli mahdollisuudesta vaikuttaa ja olla mukana tekemässä päätöksiä. Näiden lisäksi osallisuus on sekä toimintaa ohjaava periaate että menetelmä. Näin osallisuudella on yhteys toimintakulttuuriin ja vuorovaikutuskulttuuriin. Tarkastelen jatkossa näitä kolmea eri ulottuvuutta. Ne liittyvät toisiinsa, mutta ne ovat kuitenkin myös itsenäisiä kokonaisuuksiaan.

Mahdollisuus kuulua

Ihminen on osallinen, kun hän voi kokea olevansa osa jotakin itseään isompaa. Kyse voi olla ystäväporukasta, koululuokasta, työyhteisöstä, harrastuksista tai vapaamuotoisemmasta ryhmästä. Tällaisissa ryhmissä on osallinen silloin, kun on kuulumisen, jäsenyyden ja liittymisen tunteita. Lyhyemmin voi puhua osallisuuden tunteesta. Sitä on hankala määritellä. Toisinaan osallisuutta onkin helpompi lähestyä sen vastakohtan kautta – jokaisen lienee helppo palauttaa mieliin tilanteita, missä koki olevansa ylimääräinen ja missä muut eivät kaivanneet hänen seuraansa. Tällainen tunne on osattomuutta. Osallisuus on osattomuuden vastakohta.

Kun eettisessä koodistossa todetaan, että ”ammattilainen vahvistaa osallisuutta vuorovaikutteisella viestinnällä, avoimuudella ja luotettavuudella”, kiinnitetään huomiota ihmisten kohtaamiseen. Kuten osallisuus, myös kohtaaminen on hankala määritellä. Kuitenkin kohtaamisen tunnistaa heti, kun sen kokee, samoin kuin ne tilanteet, jolloin minua ei kohdata. Oikealla tavalla viestiminen on yhtä aikaa luotettavaa ja ammattimaista sekä eri yksilöt huomioivaa. Osallisuus ei tarkoita ammattiroolista luopumista, vaan tämän roolin rakentamista tavalla, joka luo tilaa erilaisille tavoille kokea asioita.

Näitä ulottuvuuksia ajattelen eettisen koodiston koskettelevan, kun siinä korostetaan dialogin tärkeyttä. Ohjeissa todetaan, että ammattilainen ”rakentaa dialogia ja kunnioittaa erilaisia näkemyksiä”. Filosofissa dialogi nähdään ihanteena, jossa vallankäyttö ei vaienna eri ääniä ja jossa eri tavoin ajattelevien ihmisten on mahdollista tavata toisiaan rauhanomaisessa hengessä. Dialogissa rakentuu vuoropuhelu, jossa kaikkien osapuolten on mahdollista tuoda esiin omat näkemyksensä, mutta myös omat tapansa olla maailmassa ja omat tapansa tehdä asioita.

Dialogissa osallistujia kohdellaan ihmisarvoisesti, kunnioittaen ja kuunnellen. Näin dialogi on kiinteässä suhteessa osallisuuteen. Jos osallistujat pelkäävät tai joutuvat olemaan varautuneita, ei dialogiin päästä. Jos sen sijaan jokainen

osallistuja voi kokea, että muut arvostavat ja katsovat hänellä olevan positiivista arvoa ja hänen mielipiteillään on merkitystä, on eväät dialogiin. Ilman kuulamista ja kiinnittymistä dialogia ei ole.

Tällainen yhteisöllinen henki edellyttää keskinäistä luottamusta ja kunnioitusta. Dialogin käyminen ei silti tarkoita, etteikö ihmisillä olisi eri rooleja. Ammatillisella on useimmiten enemmän osaamista ja tietoa kuin osallistujilla. Tämä tiedollinen ero ei häviä mihinkään dialogissa. Osallistujilla saattaa olla isoja eroja heidän ominaisuuksissaan tai osaamisessaan. Jos jokaisella on mahdollisuus kokea olevansa osallinen, nämä tiedolliset tai osaamisen erot eivät muodosta esteitä kohtaamiselle.

Viimeaikaisissa osallisuuskeskusteluissa on painotettu sitä, että osallisuutta edistäessä pitäisi pyrkiä luomaan turvallista ryhmää ja sellaista tilaa, jossa erilaiset ihmiset voisivat kokea heillä olevan sekä oikeus että mahdollisuus osallistua. Tällöin korostetaan, ettei osallisuus ole niinkään menetelmä, jota noudattamalla asiat ratkeavat. Pikemminkin osallisuus on asenne ja näkökulma, jonka kautta voidaan pyrkiä siihen, että kaikkien olisi luontevaa osallistua.

Helen Cahill ja Babak Dadvand¹⁰² ovat omassa osallisuuden mallissaan pyrkinneet huomioimaan nykyelämäään väistämättä kuuluvan erilaisuuden. Eri taustoista tulevilla ihmisillä on erilaiset osallistumisen kynnykset. Siksi heidän mukaansa osallisuutta edistävien tulisi kysyä itseltään joukko kysymyksiä. Pidän näitä kysymyksiä pohtimisen arvoisena – mielellään yhdessä keskustellen ja toisten tavoista oppien. He kehottavat kysymään näin:

- » Minkälaisia vaikutuksia haluat saada aikaan?
- » Miten saat eri taustaiset ihmiset toimimaan näiden vaikutusten mukaisesti?
- » Miten takaat turvallisuuden?
- » Miten rakennat mukaanottavan ja kunnioittavan ilmapiirin?
- » Miten arvostat erilaisuutta?
- » Millaisin menetelmin tuet vuorovaikutusta?
- » Miten vastaat kontekstiin ja kulttuuriin?

Näihin kysymyksiin ei ole yleispätevää vastausta, joka pätsisi kaikissa tilanteissa. Osallisuutta tuettaessa tulisikin aina huomioida se ainutkertainen tilanne, jossa toimitaan, ne ainutkertaiset ihmiset, jotka osallistuvat ja se ainutkertainen ympäristö, missä toimitaan. Siksi osallisuuden edistäminen vaatii harkintaa, keskustelua, viisauttakin.

Mahdollisuus tulla kuulluksi

Hyvä tunnelma ja turvallinen ryhmä ovat osallisuuden keskeisiä ulottuvuuksia. Osallisuudessa on näiden lisäksi myös päätöksentekoon liittyvä ulottuvuus. Silloin, kun pääsee vaikuttamaan omilla näkemyksillään siihen, mitä ollaan tekemässä, on mahdollisuus olla osallinen. Usein tämän vastakohtaksi esitetään alamaisuus. Alamaisen on mukauduttava siihen, mitä muut päättävät, muuta mahdollisuutta hänellä ei ole. Osallisen pitäisi ainakin jollakin tavalla pystyä vaikuttamaan silloin, kun hän niin haluaa. Osallisuuteen tietysti kuuluu myös oikeus olla osallistumatta päätöksentekoon.

Osallisuudesta on rakennettu erilaisia malleja. Yksi tunnetuimmista malleista on Roger Hartin¹⁰³ vuonna 1992 rakentamat osallisuuden portaavat tai rappuset. Alun perin malli rakennettiin tukemaan lasten osallisuutta, mutta ajattelutapaa on helppo soveltaa kaiken ikäisten ihmisten kanssa toimimiseen. Hart ajatteli, että osallisuudessa on olemassa useita erilaisia tasoja. Hän nimesi kahdeksan erilaista askelmaa, joista osa ei ole todellista ja oikeaa osallisuutta.

Kolme alinta askelmaa ovat manipulaatio, koristelu ja tokenismi. Manipulaatio tarkoittaa tilannetta, jossa karismaattinen ihminen houkuttelee muut mukaansa. Koristelu on tilanne, jossa jokin erityisryhmä pyydetään mukaan vaikkapa tanssimaan tai tekemään esityksen ilman, että heitä on aikomustakaan kuunnella. Suomen kielessä huomattavan kömpelö sana tokenismi tarkoittaa osallistumisen tukemista vain, jotta voidaan sanoa, että tiettyä ryhmää on kuunneltu ja että he ovat olleet mukana.

Todellinen osallisuus toteutuu Hartin mukaan silloin, kun neljä ehtoa täyttyy. Osallistujien on ymmärrettävä, mikä toiminnan tarkoitus on; he tietävät kuka alun perin teki päätöksiä; heillä on todellinen (ei koristeellinen) asema toimijana; he päättävät osallistua toimintaan vapaaehtoisesti. Kun nämä ehdot täyttyvät, syntyy erilaisia osallisuusrooleja.

Hart erotti toisistaan viisi osallisuuden askelmaa. Ensimmäisessä osallistujilla on mahdollisuus olla mukana ja heille on tehty selväksi toiminnan luonne. Toisessa heitä kuunnellaan ja heitä on informoitu. Kolmannessa heillä on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon yhdessä vetäjien kanssa. Neljännessä tapauksessa heidän on mahdollista päättää itse. Viides ja korkein taso on yhteiset päätökset osallistujien ja vetäjien kanssa. Hart ei ajatellut, että kaikissa tapauksissa pitäisi päästä ylimmälle askelmalle. Hän kehotti kuitenkin kysymään, onko toiminnassa sellaisia esteitä, joiden avulla ei ikinä voida päästä ylimmille tasoille.

103 1992.

Hartin osallisuuden portaiden kaltaisia luokitteluja on muitakin. Niitä mukailten on puhuttu esimerkiksi tieto-osallisuudesta, konsultaatio-osallisuudesta, suunnitteluosallisuudesta ja toimintaosallisuudesta. Pataan voi heittää myös vaatimuksen, että pitäisi pystyä arvioimaan toimintaa tavalla, joka vaikuttaa. Silloin voitaisiin puhua arviointiosallisuudesta. Kuvasipa osallisuuden eri tasoja miten hyvänsä, on olennaista huomata, että osallisuusroolit voivat vaihdella sen mukaan, mikä kulloinkin on perusteltua. Voidaan ajatella, että osallistujalla tulisi olla mahdollisuus antaa palautetta ja arvioida; kertoa mielipiteensä palvelusta; kehittää sitä yhdessä; toteuttaa sitä yhdessä muiden kanssa.

Luen eettistä koodistoa niin, että siinä edellytetään, että osallisuuden tikkailla saadaan kiivettyä ainakin tasolle, jossa on mahdollista kertoa mielipiteensä. Lisäksi on huomioitava eri ryhmien mielipiteet. Vähän korkeammalle tasolle kivutaan silloin, kun asioista päätetään yhdessä. Myös tällainen ulottuvuus koodistossa on, sillä sen mukaan tavoitteet määrittellään mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä osallistujien kanssa.

Roger Hart korostaa, että yhdessä määrittely onnistuu vain silloin, kun osallistujilla on keskeinen tieto, miten ja miksi joku asia tapahtuu. Lisäksi, kuten edellisessä osiossa todettiin, on voitava kokea olonsa turvalliseksi.

Mahdollisuus tulla kunnioitetuksi

Osallisuuden edistäminen vaatii toimintakulttuurin, joka tukee osallisuutta. Siksi osallisuuden edistäminen on pikemminkin joukkue- kuin yksilölaji. Osallisuuteen kuuluu olennaisena osana myös toimiva vuorovaikutus ja viestintä.

Eettisen koodiston mukaan liikunnan ammattilaisen tehtävä on edistää positiivista ja kannustavaa toimintakulttuuria. Osallisuutta tukeva toimintakulttuuri onkin yksi osallisuuden ydinasia. Jos tämä toteutuu, on mahdollista kokea itseensä ja omaan sosiaaliseen rooliinsa kohdistuvia myönteisiä tunteita. Tämä myös synnyttää hyvää tunnelmaa. Kun toiset arvostavat, välittävät ja kunnioittavat, syntyy myönteisiä tunteita. Kun toiset epäilevät, kyräilevät tai pilkkaavat syntyy itseen kohdistuvia kielteisiä tunteita.

Toisten osallistujien toiminnalla on merkitystä, sillä vertaiseksi koettujen toiminnalla on olennainen merkitys. Vetäjän, ohjaajan tai valmentajan toiminnalla on merkitystä, sillä valta-asetelma mahdollistaa tukemisen ja mukaanottamisen tavalla, johon vertaiset eivät pysty. Molempia tarvitaan. Esimerkiksi osallisuutta pohtinut Harry Shier¹⁰⁴ on korostanut, että osallisuutta tukevassa toimintakulttuurissa on myös puhuttu ääneen, millaisia velvollisuuksia ammat-

tilaisilla on osallisuuden edistämiseen. Tällöin osallisuuden tukeminen ei ole vain viitsimisen varassa, vaan osa yhdessä laadittuja periaatteita.

Eettinen koodisto muistuttaa, että ammattilainen käyttää kunnioittavaa kieltä, osaa selventää asioita ja osaa olla sensitiivinen silloin, kun on oltava kriittinen. Palautetta voi antaa monella tavalla. Osallisuus ei tarkoita ikävien asioiden tai kehittämisen kohteiden lakaisemista maton alle, vaan niiden käsittelyä tavalla, joka mahdollistaa jokaiselle kunnioittavan kohtaamisen.

Miten nämä periaatteet sitten muuttuvat käytännöksi? Tärkeätä on huomata, ettei näistä voi tehdä listaa, jonka tehtävät ruksattuaan osallisuus olisi hoidettu. Pikemminkin se on jotakin, josta on huolehdittava pitkäkestoisesti. Osallisuuden tukeminen on pikemminkin kestävyys- kuin nopeuslaji.

Vaaditaan jatkuvaa yhdessä suunnittelua, että osallisuus toteutuu. Osallisuutta tukevan toiminnan tulisi olla:

- » Pitkäkestoista: osallisuus on pikemminkin prosessi kuin pistemäinen yksittäinen tempaus.
- » Yhdenvertaista: tehtävänä on kaikkien osallisuuden vahvistaminen.
- » Systemaattista: osallisuuden tulisi läpäistä kaikki toiminnot eikä jäädä vain ulkokehälle kuin yksinäinen astronautti radallaan
- » Turvallista: on huomioitava se, että osallisuuden esteet ovat erilaisia eri osallistujille.
- » Monimenetelmäistä: tulisi tukea eri tapoja olla osallinen.
- » Innostavaa: tulisi lähteä ihmisten tarpeista eikä rakenteista.
- » Osa toiminnan kehittymistä: osallisuus ei synny itsestään ja sitä on tuettava tietoisin keinoin.
- » Inhimillinen perustarve: osallisuus ei ole ylimääräinen rasite vaan ihmisyyden kunnioittamista.

Osallisuus liikuttaa. Syntyy tunteita, kuten kuulumista, välittämistä ja hyvää oloa. Päätökset voidaan muovata paremmiksi, kun tiedetään, mitä osallistujat haluavat ja odottavat. Parhaimmillaan osallisuus pistää myös rakenteita liikkeelle, ja voidaan saada aikaan muutoksia.

Yksilön hyvinvointi on sidoksissa siihen, että muut tunnistavat hänen positiivin arvonsa ryhmälle tai yhteisölle. Tämän arvon osoittaminen sanoilla ja teoilla on yksi eettisesti ja ammattimaisesti toimivan ammattilaisen keskeinen osaamisalue.

Lähteet

- Cahill H. & Dadvand B. (2018) ”Re-conceptualising youth participation: A framework to inform action”, *Children and Youth Services Review*, Vol 95, 243–53.
- Hart R. A. (1992) *Children’s Participation: From Tokenism to Citizenship*, *UNICEF Innocenti Essays* No. 4. Florence: International Child Development Centre of UNICEF.
- Kiilakoski, T., Gretschel, A. & Nivala, Elina (2012) Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretschel & Kiilakoski (toim.) *Demokratiaoppitunti*. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118, 9–33.
- Maunu, A. & Kiilakoski, T. (2018) Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. *Aikuiskasvatus* 38:2, 112–129.
- Shier H. (2001) ”Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations”, *Children & Society* 15, 107–117.

**” Ammattilainen
huomioi lapsen edun
ja kuulee lapsia iän
sekä kehitystason
mukaisesti.**

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

LIIKUNTA-ALAN AMMATTIEETTINEN KOODISTO JA LASTEN OIKEUS ERITYISEEN SUOJELUUN

Virve Toivonen

Monet ammattikunnat ohjaavat tänä päivänä omaa toimintaansa eettisellä ohjeistuksella. Pisimmät perinteet tässä lienevät lääkäreillä, joiden eettisen ohjeistuksen juuret voidaan jäljittää aina antiikin aikoihin saakka. Eettinen ohjeistus kokoaa yhteen määrätyn ammattikunnan tai alan yhteisesti jaettuja näkemyksiä siitä, millainen toiminta on juuri tuossa ammatissa tai toiminnassa eettisesti hyväksyttävää¹⁰⁵. Kyse on siis alan itsesääntelystä.

Ammattieettisten ohjeiden merkitys perustuu useimmiten siihen, että ammattikunta tai ala kollektiivisesti sitoutuu noudattamaan niitä. Ohjeistuksiin voi kuitenkin liittyä myös valvontamekanismi, kuten journalistien ohjeita valvova Julkisen sanan neuvosto tai asianajajien ammattieettisiä ohjeita valvova Asianajajien valvontalautakunta. Ammattieettisten ohjeiden ohella ammattikunnan toimintaa voi hyvin yksityiskohtaisestikin säädellä myös velvoittava lainsäädäntö. Näin on muun muassa lääkäreillä, tuomareilla ja sosiaalityöntekijöillä.¹⁰⁶

Myös liikunta-ala on saanut oman ammattieettisen koodistonsa, jota on tarkoitus soveltaa urheilun kentällä kattavasti. Sen tavoite on vahvistaa ammattieettistä toimintaa sanallistamalla ja saattamalla yleiseen tietoon eettistä amatillista asennetta ja vastuuta. Erillistä valvontamekanismia koodisto ei sisällä. Eettistä ja turvallista urheilua ei juuri ohjaa myöskään lainsäädäntö, vaan eettisyys ja turvallisuus ovat pitkälti urheilutoimijoiden omalla vastuulla. Urheilun kentällä onkin viime vuosina kiinnitetty kasvavassa määrin huomiota eettisiin kysymyksiin sekä valtakunnallisesti että paikallisesti. Urheilun valtion rahoitusjärjestelmää on esimerkiksi muutettu ottamaan paremmin huomioon

105 Räikkä 2002.

106 Nieminen 2017.

eettisiä asioita ja eettisistä rikkomuksista ilmoittamiseen ja niiden käsittelyyn on avattu kanavia. [1] Myös monet urheilujärjestöt ja -seurat ovat olleet aktiivisia ja ottaneet käyttöön eettistä- ja turvallisuusohjeistusta. Paljon näkyvyyttä sai myös Ihmisoikeusliiton vuoden 2022 keväällä käynnistämä Älä riko urheilua -kampanja. [2]

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto on tähän tervetullut lisä, sillä urheilua, ja aivan erityisesti alaikäisten urheilua, voidaan pitää eettisesti herkkänä alana. Huippu-urheilu esimerkiksi on paikoin hyvinkin etäällä arkipäivän moraalista, sillä sen parissa joudutaan säännönmukaisesti ajamaan urheilija ääri rajoille tavalla, joka muissa yhteyksissä ei olisi hyväksyttyä. Urheilijan ja valmentajan välillä on lisäksi usein valtasuhde, joka voi altistaa erilaisille väärinkäytöksille. Erityisen merkittävä valtasuhde on silloin, kun on kyse alaikäisestä urheilijasta¹⁰⁷. Eettiselle koodistolle on ollut erityinen tarve myös siksi, ettei eettisesti kestävä ja ennen kaikkea turvallisen urheilun takaamisessa olla aina onnistuttu¹⁰⁸.

Käsittelen tässä kirjoituksessa tarkemmin liikunta-alan ammattieettisen koodiston lapsia ja nuoria koskevaa kohtaa, jonka mukaan eettiset näkökulmat korostuvat lasten ja nuorten toiminnassa. Koodisto soveltuu toki kokonaisuudessaan lapsiin ja nuoriin, mutta mainittu kohta sisältää nimenomaisesti ja yksinomaisesti heitä koskevaa ohjeistusta. Lasten ja nuorten asemaa on siis haluttu koodistossa korostaa. Perustelen kirjoituksessani, miksi se on tärkeää ja perusteltua. Tarkastelun lähtökohtana on alaikäisten eli alle 18-vuotiaiden oikeus yhteiskunnan erityiseen suojeluun. Eettisenä ohjeistuksena tämän voidaan katsoa ulottuvan myös nuoriin. [3]

Eettisesti kestävä ja turvallinen urheilu ympäristö tukee lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia

Liikunta-alan eettinen koodisto korostaa muun muassa lasten ja nuorten liikunnan ja liikkumisen monimuotoisuutta ja tärkeällä tavalla myös lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta. Lasten ja nuorten liikunnallista elämäntapaa tulisi aidosti tukea monissa eri ympäristöissä ja tasoilla; ohjatun liikunta-harrastuksen tai kilpatoiminnan lisäksi myös kotona, varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja muissa oppilaitoksissa. Eri ympäristöt ja erilaiset tavoitteet tulee nähdä keskenään yhtä arvokkaina ja niiden tulee aina vastata lapsen ja nuoren näkemyksiä ja tarpeita. Lapset itse ovat korostaneet esimerkiksi ilon ja hauskuuden merkitystä urheilussa¹⁰⁹. Tiedämme kuitenkin, että harrastamismahdoli-

107 Wilinsky & McCabe 2021.

108 Toivonen & Aine 2024; Toivonen & Kananen 2023.

109 Willson ym. 2022.

suudet voivat vaihdella esimerkiksi alueellisesti tai sosioekonomisen aseman mukaan ja että esimerkiksi vähemmistöön kuulumisen kasvattaa epäasiallisen kohtelun tai jopa väkivallan riskiä myös urheilussa¹¹⁰. Niihin puuttumiseksi tarvitaan kaikkien yksittäisten toimijoiden panoksen lisäksi myös rakenteellisia ratkaisuja; Jokainen voi osaltaan huolehtia siitä, että esimerkiksi vähemmistöön kuuluvat lapset ja nuoret saavat urheilla eettisesti kestävässä ja turvallisessa ympäristössä, mutta alueelliset ja sosioekonomiset kysymykset vaativat myös ja ennen kaikkea poliittisia ratkaisuja.

Keskeistä lasten ja nuorten näkökulmasta on kuitenkin se, että eettinen koodisto ohjaa liikunta-alaa toimimaan lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia tukevalla tavalla. Ohjeistus on pitkälti yhdenmukainen liikuntalain (390/2015) tavoitteiden [4] kanssa ja konkretisoi lasten perus- ja ihmisoikeutena turvattua oikeutta yhteiskunnan erityiseen suojeluun urheilussa (LOS 3.1 art. ja HE 309/1993 vp, s. 45).

Erityisen suojelun tavoite on turvata lapsen kasvua ja kehitystä ja tätä kautta viime kädessä hyvinvointia. Tavoite on perusteltu, sillä lukuisat tutkimukset osoittavat kiistatta erilaisten haitallisten lapsuuden kokemusten kielteiset vaikutukset lapsiin, toisinaan pitkälle aikuisuuteen saakka¹¹¹.

Erityistä suojelua lapset tarvitsevat siksi, että he ovat usein aikuisia alttiimpia epäasialliselle toiminnalle nuoren ikänsä, vähäisen tietopohjansa sekä aikuiselle alisteisen asemansa takia. He eivät välttämättä hahmota sallitun ja vahingollisen toiminnan rajoja, eivätkä siksi tunnista itseensä kohdistuvaa epäasiallista toimintaa. Useimmiten lapset tarvitsevat myös aikuisen apua epäasialliseen toimintaan puuttumiseksi¹¹². Lasten hyvinvointi on siis monella tapaa riippuvaista aikuisista; siitä, miten me itse kohtaamme ja kohtelemme lapsia ja siitä, miten me reagoimme lasten viesteihin epäasiallisesta kohtelusta.

Lapsen hyvinvointia tukevan turvallisen kasvun ja kehityksen keskiössä on lapsiin kohdistuvan väkivallan tai kaltoinkohtelun ehdoton kieltö (LOS 19 art.; KM 2021:8): minkäänlainen lapsen kasvulle ja kehitykselle haitallinen toiminta ei ole missään olosuhteissa tai toimintaympäristöissä sallittua. Urheilussa lapsen kasvulle ja kehitykselle haitallisia ja melko yleisiä kokemuksia ovat esimerkiksi ryhmän ulkopuolelle sulkeminen, julkinen nöyryyttäminen, huutaminen, haukkuminen ja nimittely, tai lapsen ulkoisten ominaisuuksien asiaton

110 Hakanen ym. 2018; Kokkonen 2019.

111 Hughes ym. 2021.

112 Hakalehto 2018, 104.

kommentointi¹¹³. Niiden kielteiset seuraukset lapselle voivat olla moninaisia ja pitkäkestoisia. Vaikutukset voivat olla niin fyysisiä kuin psyykkisiäkin¹¹⁴.

Liikunta-alan eettinen koodisto kiinnittää tärkeällä tavalla huomiota myös lapsen ja nuoren näkemyksiin ja niiden kunnioittamiseen. Lasten mahdollisuudella olla mukana itseään koskevissa asioissa ja vaikuttaa niihin onkin keskeinen rooli lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen tukemisessa. Lapsi ei ensinnäkään kehity autonomiseksi yksilöksi yhdessä yössä, vaan prosessissa, jossa kaikkien lasten kanssa tekemisissä olevien aikuisten toiminnalla on merkitys. Avoimessa ja luottamuksellisessa vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa lapset vähitellen oppivat, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon ja että niillä on merkitystä. Kokemus vahvistaa lapsen näkemystä itsestään tärkeänä ja kyvykkäänä.¹¹⁵ Toiseksi lapsi itse on useimmiten paras lähde kertomaan omista kokemuksistaan, myös kohtaamistaan epäkohdista (YK 12, kohta 63). Kun selvitetään lapseen kohdistuvaa epäasiallista toimintaa, on tärkeää, että aikuinen paitsi kuulee lasta, on myös aidosti kiinnostunut siitä, mitä lapsi sanoo ja ottaa sen vakavasti.

Eettisellä ohjeistuksella kohti jokaiselle turvallista urheiluympäristöä

Urheilu on monille lapsille mieluinen harrastus ja iso osa lapsista osallistuu lapsuutensa aikana ohjattuun urheilutoimintaan¹¹⁶. Urheilulla on myös valtavasti mahdollisuuksia vaikuttaa positiivisesti ja pitkäkestoisesti lapsen hyvinvointiin. Lajityyppisten taitojen ohella urheilussa oppii myös yleisesti hyödyllisiä yhteistyö-, ajanhallinta- ja vuorovaikutustaitoja ja urheiluharrastukset ovat tärkeitä lasten vertaissuhteille ja syrjäytymisen ehkäisylle. Positiiviset vaikutukset voidaan kuitenkin saavuttaa vain eettisesti kestävässä ja lapsen kaikin tavoin turvalliseksi kokemassa urheiluympäristössä. Siksi ei ole yhdentekevää, miten lapsi tulee urheilussa kohdatuksi ja kohdelluksi.

Monissa muissa lapsen hyvinvoinnille, kasvulle ja kehitykselle tärkeissä toimintaympäristöissä, kuten koulussa tai perheessä, lasta suojelee velvoittava lainsäädäntö. Perus- ja ihmisoikeuksia lukuun ottamatta tämä ei koske urheilua, ja siellä ammattieettisellä koodistolla onkin siksi erityinen merkitys. On tärkeää, että tieto ohjeistuksesta leviää ja että urheilujärjestöissä ja -seuroissa pysähdytään keskustelemaan siitä, mitä alan eettiset periaatteet tarkoittavat konkreettisesti omassa toiminnassa. Miten tunnistaa epäeettiset toimintatavat ja

113 Muhonen ym. 2024; Toivonen & Aine 2024.

114 Stirling & Kerr 2013.

115 Baines 2008.

116 Kämppi ym. 2019.

epäasiallinen, jopa väkivaltainen käytös ja miten käytännössä turvataan nopeat, tehokkaat ja ikätasoiset tavat puuttua niihin.

Urheilualan eettiseen koodistoon ei ainakaan toistaiseksi liity valvontamekanismia eikä sellaista taloudellisia ohjauskeinoja lukuun ottamatta ole myöskään puitelakimaisessa liikuntalaissa. Vastuullistenkaan urheilutoimijoiden itsesääntely ei ole kuitenkaan itsestään selvyys, vaan se toimii vain niin kauan kuin se koetaan legitimiiksi ja sitä noudatetaan. Oman haasteensa tässä voi aiheuttaa se, että eettinen ohjeistus on aina väistämättä tulkinnanvaraista. Tulevaisuudessa pohdittavaksi voivatkin tulla kysymykset siitä, mikä merkitys eettisellä ohjeistuksella on urheilun valvonta- ja kurinpitäjärjestelmissä ja tulisiko ainakin alaikäisten urheilijoiden asemaa vahvistaa myös eettistä ohjeistusta velvoittavammin.

Kaiken keskiössä on kuitenkin kysymys siitä, mikä saa ihmiset toimimaan eettisesti – sanktioiden pelko vai kenties palkkion odotus? Itse uskon, että yksi tehokkaimmista keinoista on tiedon ja ymmärryksen lisääminen. Useimmiten ihmiset haluavat toimia hyvin ja oikein toisia, ja ehkä aivan erityisesti lapsia kohtaan, mutta niin vanhemmat, valmentajat kuin lapsetkin tarvitsevat lisää tietoa ja ymmärrystä turvallisuudesta urheiluympäristöistä ja siitä, millainen käytös tai toiminta voi olla vahingollista lapsille ja millaisin seurauksin. [5] Erityisen tärkeää tämä on urheilussa, jossa ajatus voittamisesta ja menestyksestä ajaa helposti myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin yli¹⁷. Tieto ja ymmärrys antavat todennäköisesti myös uskallusta epäkohtien esille nostamiseen.

Epäasiallinen käyttäytyminen ja väkivalta ovat aina mahdollisia, kun ihmiset kohtaavat toisiaan. Niiden loppumisesta on vastuu jokaisella, myös urheilijoilla itsellään. Ensisijaista kuitenkin on, että aikuiset – julkinen valta, urheiluorganisaatiot, vanhemmat ja valmentajat – luovat sellaiset rakenteet ja ympäristöt, joissa jokaisella lapsella on turvallista urheilla. Tässä eettinen koodisto on mitä tärkein ohjenuora.

[1] Esimerkiksi Suomen Olympiakomitean yhteyteen on perustettu vakavia eettisiä rikkomuksia käsittelevä Urheilun eettinen kurinpitolautakunta <https://www.eettinenkurinpitolautakunta.fi> sekä Suomen urheilun eettisen keskuksen <https://ilmo.suek.fi/#!> ja Väestöliiton <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/et-ole-yksin> ilmoituskanavat.

[2] <https://alarikourheilua.fi>.

[3] Käsitettä lapsi käytetään melko vakiintuneesti synonyyminä alaikäiselle eli alle 18-vuotiaalle. Nuoruusiän määrittelyt vaihtelevat selvästi enemmän. Käyttäytymis- ja lääketieteissä se on ajoitettu muun muassa ikävuosien 12–

22 ja 10–19 välille. Kulttuuristen muutosten ja neurotieteen viimeisimpien tulosten perusteella on hiljattain puollettu yläikärajan nostamista 24 vuoteen (Sawyer, Azzopardi, Wickremarathne & Patton 2018). Lainsäädännössä nuorella voidaan viitata alle 29-vuotiaisiin (nuorisolaki 1285/2016, 3 §), 18–24-vuotiaisiin (lastensuojelulaki 217/2007, LSL 6 §) tai 16–20-vuotiaisiin (laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista (66/2005, 20 §). Toisaalta voidaan puhua myös nuorista alaikäisistä (10–18-vuotiaat), YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No 20 (2016), kohta 5.

- [4] Yksi liikuntalain tavoite on edistää lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä. Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat, turvallinen toimintaympäristö sekä ympäristön kunnioittaminen (liikuntalaki 2 §).
- [5] Näitä teemoja käsittelee esimerkiksi Lapsistrategian ilmainen eOppivan koulutuskokonaisuus, josta löytyvät muun muassa osiot 'Lapsen oikeus väkivallattomaan arkeen' ja 'Lapsen oikeudet vapaa-ajalla ja harrastuksissa'.
<https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/lapsen-oikeudet>.

Lähteet

- Baines, P. (2008) *Medical ethics for children. Applying the four principles to pediatrics. Journal of Medical Ethics* 34:3.
- Hakalehto, Suvianna (2018) *Lapsioikeuden perusteet*. Alma Talent.
- Hakanen, Tiina & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (2018) *Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Hughes, Karen & Ford, Kat & Bellis, Mark & Glendinning, Freya & Harrison, Emma & Passmore, Jonathan (2021) Health and financial costs of adverse childhood experiences in 28 European countries: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet* 6:11, e848–e857.
- KM 2021:8. Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisuja.
- Kokkonen, M. (2019) Associations between sexual and gender-based harassment by a coach and psychological ill-being amongst gender and sexual minority sport participants in Finland. *Journal of Clinical Sport Psychology* 13:2, 259–273.
- Kämppi K. & Aira A. & Halme N. & Husu P. & Inkinen V. & Joensuu L. & Ståhl T. (2018) Results from Finland's 2018 report card on physical activity for children and youth. *Journal of Physical Activity and Health* 15:2, S355-S356.

- Muhonen, J., Stirling, A., & Kokkonen, M. (2024) *Athletic identity affects prevalence and disclosure of emotional abuse in Finnish athletes*. *Frontiers in Sports and Active Living*, 6, 1406949.
- Nieminen, Liisa (2017) Ammattieettiset ohjeet juristin haasteena. 15 vuotta viestintäoikeutta. *Viestintäoikeuden vuosikirja 2017*, 18–44.
- Roberts, Victoria & Sojo, Victor & Grant, Felix (2019) Organisational factors and non-accidental violence in sport: A systematic review. *Sport Management Review* 23:1, 2019, 8–27.
- Räikkä, Juha (2002) Ammattietiikan merkitys. Teoksessa Sakari Karjalainen & Veikko Launis & Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus, 82–91.
- Sawyer, Susan M. & Azzopardi, Peter S. & Wickremarathne, Dakshitha & Patton, George C. (2018) The age of adolescence. *The Lancet Child & Adolescent Health* 2:2018, 223–228.
- Stirling, A. E., & Kerr, G. A. (2013). The perceived effects of elite athletes' experiences of emotional abuse in the coach–athlete relationship. *International Journal of Sport and Exercise Psychology* 11:1, 87–100.
- Toivonen, Virve & Aine, Antti (2024) Alaikäisten väkivaltakokemukset ja niihin puuttuminen. *Lakimies* 3–4.
- Toivonen, Virve & Kananen, Marko (2023) Epäasiallinen kohtelu urheilussa. Teoksessa Sami Kokko & Leena Martin (toim.) *Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:1. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2022.
- Wilinsky, Charlotte L. & McCabe, Allyssa (2021) A review of emotional and sexual abuse of elite child athletes by their coaches. *Sports Coaching Review* 10:1, 84–109.
- Willson, E. & Kerr, G. & Battaglia, A. & Stirling, A. (2022) Listening to athletes' voices: national team athletes' perspectives on advancing safe sport in Canada. *Frontiers in sports and active living* 4, 840221.
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No 20 (2016) lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä.
- Yleiskommentti No. 12, kohta 63.

**” Liikunta-alan
ammattilainen toimii
tietoperusteisesti.**

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

TIETO ANTAA AMMATILLISTA VARMUUTTA

Jouko Kokkonen

Liikunta-alan ammattilaisen tietoperustaiselle toiminnalle on 2020-luvulla hyvät edellytykset. Tutkittua tai näyttöön perustuvaa tietoa on käytävissä runsaasti. Suomessa on tehty liikuntatieteellistä tutkimusta järjestelmällisesti 1960-luvulta saakka. Tieteenalan poikkitieteellinen luonne avaa mahdollisuuden tarkastella liikuntaa muun muassa filosofisena, fysiologisena, historiallisena, kasvatuksellisena, psyykkisenä, yhteiskunnallisena ilmiönä.

Kansainvälisesti liikuntatieteen eri alojen tutkimus on laajaa. Liikuntaa koskevan tutkimustiedon määrä lisääntyy jatkuvasti yhä kiihtyvällä vauhdilla. Tämä korostaa ammattilaisen kykyä seuloa oleellista informaatiota ja suhteuttaa uutta tietoa jo olemassa olevaan. Hyvä tutkittuun tietoon perustuva oman alan tuntemus ja laajempi yleissivistys auttaa luovimaan tiedon rannattomalta tuntuvalla valtamerellä. Toisinaan tietoa tuntuu kuitenkin olevan liian vähän juuri käsillä olevan kysymyksen ratkaisemiseksi.¹¹⁸ Silloin kannattaa pysähtyä miettimään, onko asia todella näin. Nopeasti muuttuvassa maailmassa tiedonpuute voi olla todellinen, mistä ovat hyvä esimerkki koronapandemian lyhytaikais- ja pitkäaikaisvaikutukset koko yhteiskuntaan ja liikuntakulttuuriin.

Tiedonhankintaa helpottavat erilaiset tietokannat ja aineistokoonnit. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kokoama tieto kertoo liikunnan ohella laajemmin siitä, miten suomalaiset voivat. UKK-instituutti seuraa suomalaisten fyysisen kunnon ja toimintakyvyn kehitystä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun yhteydessä toimiva Likes tuottaa tietoa muun muassa valtakunnallisista liikunnan edistämishjelmista ja liikuntapaikoista. Huippu-urheilun instituutti KIHU kokoaa valmennusta koskevaa aineistoa ja tekee menestysseurantaa.

Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan kautta avautuu lisää väyliä tutkittuun tietoon. Liikuntatieteellinen Seura (LTS) kokoaa tietoa eri aihealueilta. LTS:n sivuilta löytyvät myös linkit kaikkiin suomalaisiin liikuntaa käsitteleviin väitöskirjoihin. Aineistoa tuottavat myös Olympiakomitea, Paralym-

118 Ojajärvi, Valtonen & Pyykkönen 2013.

piakomitea ja Suomen urheilun eettinen keskus. Valtion liikuntaneuvosto kokoaa säännöllisesti tilastotietoa ja teettää arviointeja sekä selvityksiä.

Tutkimukseen perustuvaa tietoa on siten tarjolla julkisista ja maksuttomista lähteistä. Liikunta-alan ammattilaiselle ajantasainen tieto antaa mahdollisuuden osallistua keskusteluun tosiasioiden, ei mielipiteiden pohjalta. Tieto antaa varmuutta keskustella asiallisesti ja tietoperustaisesti. Vankka tietämys auttaa myös avaamaan uusia näkökulmia, jotka muutoin jäävät 2020-luvulle ominaisessa helposti polarisoituvassa keskustelussa huomiotta.

Ammattilainen osaa ottaa vastaan omien aikaisempien käsitystensä kanssa ristiriidassa olevaa tietoa. Kyse ei ole väärässä olemisesta, vaan oman tietämyksen päivittämisestä parhaan käytettävissä olevan tiedon pohjalta. Samalla on hyvä muistaa, että tieteellinen tutkimustulos on hyvin harvoin lopullinen totuus. Tutkimus on perusluonteeltaan itseään korjaavaa ja täydentävää.

Erityisen tärkeää tiedonhankinta on herkistä aiheista, joita ovat esimerkiksi epäeettisen käyttäytymisen eri muodot, kuten kiusaaminen ja seksuaalinen häirintä. Myös perusymmärrys painonhallinnasta on tarpeen lukuisissa liikunta-alan tehtävissä. Vastuullinen painopuhe varmistaa, että urheilijan käsitys itsestään ja kehonkuvastaan ei häiriinny.¹¹⁹

Kyky tunnistaa liikuntakulttuurissa ilmentyvä eriarvoisuus ja epätasa-arvo on tärkeä liikunta-alan ammattilaiselle. Se parantaa herkkyyttä toimia erilaisissa tilanteissa ja kaikenlaisten ihmisten kanssa. Intersektionaalisuus sopii ohjenuoraksi monenlaisessa liikuntatoiminnassa. Se auttaa näkemään, etteivät mahdollisuudet liikkua ole tasavertaiset.¹²⁰ Liikuntakulttuuriin ja liikkumisen edellytyksiin vaikuttavat maahanmuutto, sosiaalisen eriarvoisuuden kasvu ja Suomen eri osien eritahtinen kehitys. Globaaleista ongelmista ilmastokriisi vaikuttaa laajasti myös liikunta-alan toimintaan.

Itsestään selvää on, että liikunta-alan ammattilaisen on tunnettava erityisesti omaa erityisalaansa koskeva lainsäädäntö. Erilaiset laajaan tieteelliseen näyttöön perustuvat suositukset antavat vankan pohjan käytännön työhön. Kaikkea ei muutenkaan tarvitse keksiä itse. Hyväksi havaittuja käytäntöjä kannattaa käyttää sellaisenaan tai soveltuvin osin omassa toiminnassa.

Ammattimaiseen toimintaan kuuluu oikeiden ja täsmällisten käsitteiden käyttö ja riittävä tuntemus. Tämä korostuu soveltavassa liikunnassa ja vähemmistöryhmien kanssa työskennellessä. Hyvä esimerkki on vuonna 2023 valmistunut soveltavan liikunnan ja paraurheilun suomen-, ruotsin- ja englanninkielinen sanasto, joka sisältää 40 soveltavan liikunnan ja paraurheilun

119 Esim. Painon optimointi huippu-urheilussa 2024.

120 Kokkonen & Kauravaara 2020.

kannalta keskeistä käsitettä. ”Neutraali ja syrjimätön kieli on tärkeä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen väline”.¹²¹

Yhteiskunnallisen keskustelun seuraaminen parantaa mahdollisuuksia toimia eri tilanteissa ja erilaisissa ympäristöissä. Esimerkiksi sopii huippu-urheilijoiden esikuvavaikutuksesta käytävä keskustelu. Poliitikot ja urheilujohtajat vetoavat yhä menestyvien urheilijoiden merkitykseen liikkumisen lisäämisessä, vaikka tutkimusnäyttö ei tue väitettä¹²².

Liikunta-alan tietoa on tarjolla runsaasti suomeksi, mutta tuorein tutkimustieto ilmestyy yleensä englanniksi. Suomenkielisessä ympäristössä käytettävä tieto on kuitenkin syytä mahdollisuuksien mukaan pukea kunnolliseksi suomeksi. Muutoin suomen kieli rapautuu anglismin paineessa. Käsitteistön kehittämisen päävastuu on tiedontuottajilla.

Tietoperustaisuus takaa liikunta-alan ammattilaisen toiminnan laadun. Se auttaa välttämään hätiköidyt ratkaisut. Ammattilainen ottaa tarvittaessa aikalisän ja selvittää asian luotettavasta lähteestä. Hyvä ajattelemaan paneva kysymys on parempi kuin ylimalkainen vastaus. Laaja liikunta-alan yleistietämys helpottaa tarvittavan tiedon löytämistä. Se auttaa myös erottamaan tiedon huuhaasta.

Todellisen tiedon erottaa usein argumentointitavasta. Asia on harvoin ”ainutlaatuinen”, ”käänteentekevä” tai ”mullistava”. Liikunta-alan ammattilaisen on syytä olla valmis paljastamaan näennäistietoon nojaavat toimijat. Erityisen tärkeää tämä on, jos levitettävä informaatio vaarantaa ihmisten terveyden. Ja kääntäen – tietoperustaisuus tekee liikuntatoiminnasta fyysisesti ja psyykkisesti turvallista.

Oma tiedonkeruu on helpottunut monin tavoin teknologian kehityksen seurauksena. Valmentaja voi kerätä informaatiota helposti tietoa erilaisin menetelmin, jotka vielä jokunen vuosikymmen sitten olivat kalliita ja harvojen ulottuvilla. Oleellista löytää itselle käyttökelpoiset tavat käyttää teknologiaa niin, että siitä on oikeasti hyötyä. Sama koskee myös nopeasti yleistyvää tekoälyn käyttöä.

Kukaan ei voi tietää kaikesta kaikkea. Tarvittaessa tietoa kannattaa hankkia myös liikunta-alan ulkopuolelta. Vaikka toiminnan sisältö on erilainen, niin monet toimintatavat ovat sovellettavissa liikuntaankin. Kartuttamaansa tietopääomaa kannattaa myös jakaa.

Ja lopuksi: Tutkimustiedon välittyminen käytäntöön kestää aina aikansa. Siten kokemustiedolla on oma arvonsa, mutta se on osattava suhteuttaa tutkittuun tietoon.

121 Soveltavan liikunnan ja paraurheilun sanasto.

122 Esim. Oja 2022.

Lähteet

- Kokkonen, J. & Kauravaara, K. (2020) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 175.
- Oja, S. (2022). Urheilun esikuvavaikutus – totta vai tarua? *Liikunta & tiede* 59:5,16–19.
- Ojajärvi, Sanna & Valtonen, Sanna & Pyykkönen, Teijo (2013) *Liikuntalaiva tietomerellä – navigointia politiikan ja julkisuuden tuulissa*. Helsinki: Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 27.
- Painon optimointi huippu-urheilussa. Suosituksia ja ohjeistuksia huippu-urheilussa toimiville ammattilaisille (2024) KIHUn julkaisusarja, nro 86. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2024_man_painonopti_sel18_33372.pdf
- Soveltavan liikunnan ja paraurheilun sanasto (2023) Liikuntatieteellisen Seuran Tutkimuksia ja selvityksiä nro 23. https://www.lts.fi/media/lts_julkaisut/lts_selvityksia/soveltavan-liikunnan-ja-paraurheilun-sanasto.pdf

**” Liikunta-alalla
ymmärretään toimialaan
liittyvien poikkeavien
työympäristöjen, työaikojen ja
työskentelytilojen vaikutukset
työhyvinvointiin. Työntekijän
ja työnantajan oikeudet ja
velvollisuudet tunnetaan ja
niitä kunnioitetaan.**

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

#PAREMPAATYÖELÄMÄÄ VALMENTAJILLE

Sanna Erdoğan

Kuvittele seuraavasi kiihkeätempoista ja mukaansa tempaavaa kilpatapahtumaa. Ratkaisun hetket ovat käsillä ja kannattamasi urheilijoiden joukko on saavuttamassa ensi kertaa mestaruuden. Elät hetkessä mukana niin intensiivisesti, että melkein unohdat hengittää puristaessasi käsiä nyrkkiin jännityksestä. Kesken suurta ratkaisun hetkeä odottavan pelin tiimellystä tuomari viheltää pilliinsä. Tulostaululle ilmestyy teksti: *Valmentajan kahvitauko, 10 minuuttia.*

Mahdollisesti tilanteen kuvittelemisen saa aikaan hymyn, tuhahtuksen tai kulmien kurtistumisen. Tilanteen absurdius herättää hämmennystä tai huvittuneisuutta - mahdolltomaksi koettu tilanne saa aikaan ristiriitaisia ajatuksia siitä, miten kuviteltuun tilanteeseen tulisi suhtautua. Valmentajan kahvitauko ei sisälly urheilun nykyiseen sääntöjärjestelmään, jossa toimitaan urheilija keskiössä. Urheilemiseen ja urheilusuorituksiin perustuvia sääntöjä noudatetaan kuuliaisesti ja kunkin lajin omia sääntöjä perustellaan ”meidän” lajiin kuuluviksi tai niihin vedotaan perusteilla, joita aina ennenkin on ollut sujuva käyttöä.

Edellä kuvattu tilanne, jossa urheilutapahtuma keskeytettäisiin kilpailusääntöjen ulkopuolisista syistä, johdattaa tämän artikkelin teemaan. Artikkelissa tarkastelen liikunta-alan ammattilaisille suunnatun eettisen koodiston kohtaa, jossa todetaan liikunta-alalla toimivien ammattilaisten fyysisen ja psyykkisen terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin olevan ensiarvoisen tärkeitä. Vastuunäiden edistämisestä jaetaan sekä työnantajan että työntekijän kesken, ja molempia osapuolia ohjataan perehtymään huolellisesti näihin kysymyksiin. Koodistossa painotetaan myös sitä, että ammattilaisten tulee tunnistaa omat voimavaransa ja huolehtia omasta jaksamisestaan. Kyky erottaa työ- ja vapaa-aika toisistaan on korostetussa asemassa työhyvinvoinnin ylläpitämisessä.

Tässä artikkelissa pohdin, miten ammattivalmentajien toimintaympäristössä mukana olevat henkilöt edistävät valmentajien työhyvinvointia. Tarkastelen ammattivalmentajien työympäristöä ja työolosuhteita ensisijaisesti kilpaurheilun näkökulmasta. Liitän kirjoitukseni laajemmin suomalaiseen urheilukulttuuriin ja valmentajalle asetettuihin odotuksiin. Käyn vuoropuhelua valmentajan

arkisen toiminnan ja urheiluun liitetyn laajemman yhteiskunnallisen tarkastelun välillä. Sen pohjalta kysyn, minkälaista tukea ammattieettinen koodisto voi tuoda valmentajien työhyvinvoinnin edistämiseen.

Kirjoitukseni näkökulma perustuu ensisijaisesti Suomen Ammattivalmentajat SAVAL:in valtakunnallisen luottamushenkilön rooliin. Tapaani ajatella vaikuttaa oma valmentajakokemukseni, työskentely urheilun eri organisaatioissa ja valmisteilla oleva väitöskirjatutkimukseni, joka keskittyy urheiluvalmentajien toimintaympäristöjen ja valmentajana toimimisen mahdollisuuksien tutkimiseen. Nämä kaikki yhdessä vaikuttavat siihen, miten tärkeäksi koen saada valmentajien ääntä isommin, enemmän ja laajemmin kuuluville.

Tekstini jakaantuu kolmeen osaan. Aloitan kehystämällä valmentajan työtä osana suomalaista yhteiskuntaa ja sen puitteissa rakentuvia käsityksiä urheilun merkityksellisyydestä. Tuon sen jälkeen tiivistetysti esille, mitä kyselyt ja tutkimukset kertovat valmentajien työoloista. Näiden taustojen kautta siirryn eettisiin kysymyksiin työhyvinvoinnin ja työsuojelun näkökulmasta. Päätän artikkelini kysymykseen siitä, osoitetaanko valmentajien työlle riittävästi arvostusta ja kunnioittamista.

Valmentaja monien odotuksien ristiaallokossa

Valmentajan roolia voi verrata palveluammatteihin, sillä valmentamisen ydin on urheilijoiden kehittämisessä ja heidän suoritustensa tukemisessa. Työn näkyvä tulos on hyvin konkreettista, koska sitä voidaan mitata urheilijoiden saavutuksina ja menestymisenä. Nämä puolestaan johtavat taloudellisiin voittoihin, sponsori- ja tv-sopimuksiin sekä parhaimmillaan kansalliseen ylpeyteen ja yhteiseen juhlintaan. Onnistumisesta palkitaan kunnianosoituksin, ja vastaavasti epäonnistuminen johtaa usein kritiikkiin ja arvosteluun. Mitä vaativammassa tehtävässä valmentaja on, sitä suuremmaksi kasvaa kontrasti onnistumisten ja epäonnistumisten välillä. Jos asetetut mitalitavoitteet jäävät saavuttamatta, kantaa valmentaja kansan syvien rivien pettymystä harteillaan. Tämä tekee valmentajan työstä erityisen haastavaa, sillä työssä on jatkuvasti läsnä paine menestyä ja vastata monien eri tahojen odotuksiin.

Tulostavoitteiden lisäksi valmentajan työssä yhdistyvät useat roolit ja vastuut, jotka tekevät siitä sekä palkitsevan että vaativan ammatin. Valmentaja tasapainoilee jatkuvasti eri sidosryhmien – kuten urheilijoiden, työnantajan, median ja yleisön – odotusten ja vaatimusten välillä. Valmentajan työ sisältää konkreettisen valmennustyön lisäksi monia muita osa-alueita. Se vaatii syvällistä ymmärrystä urheiluosuorituksen eri osa-alueista ja urheilijoiden kokonaisvaltaisesta kehittämisestä. Lisäksi valmentaja saattaa johtaa moniammatillista tiimiä ja toimia lajiyhteisössä aktiivisesti. Laajamittainen taustalla tehtävä työ, kuten suunnittelu ja asiantuntemus, jää helposti huomaamatta, sillä ulkopuolelta

katsottuna valmentajan työstä näkyy vain lopputulos, jonka perusteella tehdään arviota valmentajan osaamisen tasosta.

Kahden edellä mainitun lisäksi valmentajan työtä raamittavat tunteet. Valmentajan työ on mitä suuremmissa määrin tunnetyötä¹²³, sillä omia tunteita tulee säädellä suhteessa urheilijoihin, seuraajohtoon, vanhempiin, yleisöön ja mediaan. Muiden kanssa käydyn vuorovaikutuksen alla vaikuttaa useimmiten intohimo juuri jotain tiettyä urheilulajia kohtaan, joka luo sisäisen palon valmentamista kohtaan. Valmentajan omat tunteet ja muita kohtaan tehtävä tunnetyö yhdistyy laajemmin urheilutapahtumien herättämiin tunteisiin. Ne voivat parhaimmillaan luoda merkityksellistä kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta arvostettuna pidettyjen kansainvälisten saavutusten yhteydessä. Kilpaurheilu on yhteiskunnallista ja julkista iloa, viihdettä ja parhaimmillaan kansallista ylpeyttä. Sykähdyttäviä urheiluhetkiä metsästetään läpi vuoden, ja voimakkaimman tunnekokemuksen hetki saa yleisön äänet puolelleen.

Edellä mainitut seikat huomioiden lienee perusteltua väittää, että valmentajan työn kuormitusta arvioitaessa tulee kokonaisuorimitusta tarkastella laajasta näkökulmasta. Toisaalta on tärkeää muistaa, että mediauutisointien ulkopuolella työskentelee valtava joukko henkilöitä, jotka tekevät pyyteetöntä työtä urheiluseurojen palkattuina valmentajina. Heidän asiantuntijuuteensa perustuva pitkäjänteinen työ tapahtuu vapaaehtoisten johtamissa seuroissa, joissa työhön sitoutuminen saattaa resurssien vähyyden vuoksi tarkoittaa laajoja tehtäväkuvia. Liikunta-alan ammattilaisten eettinen koodisto antaa tukevan selkänöjan tarkastella urheiluseuroissa työskentelevien ammattilaisten työhyvinvoinnista huolehtimista varsinkin niissä tapauksissa, kun valmentajan esihenkilön tehtävä perustuu luottamustoimeen.

Epävarma, sirpaleinen ja moniulotteinen valmentajan työ

Valmentajaksi päädytään yleensä oman urheiluharrastuksen kautta. Valtaosalla kilpa- ja huippu-urheilun valmentajilla on takanaan oma kilpaura. Valmentamista voi kuvata kutsumustyöksi, jossa on mahdollisuus jatkaa rakastamansa lajin parissa¹²⁴. Valmentajan työ perustuu vahvaan kiintymykseen tiettyyn urheilulajiin, josta on voinut tehdä itselleen ammatin ja jonka elinvoimaisuuteen voi omalla työllään vaikuttaa. Urheilu-uran aikana opitut lajitaidot muuttuvat asteittain valmentamisen taidoiksi. Valmentamiseen kuuluu olennaisena osana jatkuva kehittyminen, ja siihen saa tukea lajiliittojen järjestämissä valmentajakoulutuksissa ja urheiluopistojen räätälöimissä liikunta-alan ammattitutkinnoissa. Valitettavasti Suomen ”ilmaisen koulutuksen maan” ideologia ei ulotu

123 Ks. Hochschild 2003.

124 Kaski 2013.

valmentajan ammattiin, jonka ammattitutkinnon suorittaminen on toistaiseksi maksullista.

Valmentajien intohimoinen suhtautuminen työn tekemiseen on enemmän sääntö kuin poikkeus, jolla on myös varjopuolensa. Tutkimukset antavat viitteitä siitä, että valmentajien arjessa on monia kehityskohteita. Vain 13 % ammatti-valmentajista kokee työkuormansa sopivaksi¹²⁵. Lisäksi neljännes valmentajista raportoi kärsivänsä työuupumuksesta¹²⁶. Liisa Reunamäen väitöskirjassa¹²⁷ valmentajien kuormituksen keskeisiksi syiksi tunnistettiin työn sisältöön ja järjestelyihin liittyviä tekijöitä sekä työyhteisön toimivuuteen liittyviä ongelmia. Työn sisältöön liittyviä haasteita ovat esimerkiksi valmentajan työn ilta- ja viikonloppupainotteisuus sekä vastuu urheilijoiden tuloksista. Työyhteisöön liittyvät ongelmat liittyvät muun muassa esihenkilöiden epäselviin vastuisiin ja toimistotöiden kasautumiseen valmentajien tehtäviksi valmennustyön lisäksi.¹²⁸

Edellä mainittujen tutkimusten tulokset ovat samansuuntaisia Satu Kasken¹²⁹ väitöskirjatutkimuksen kanssa, jossa todettiin, että valmentajan vahva sitoutuminen urheiluun voi vaikeuttaa työkuorman ja -aikojen tasapainottamista. Kilpaurheilijan uralta peritty vahva sitoutuminen voi johtaa siihen, että valmentaja uppoutuu työhönsä niin intohimoisesti, että tekee töitä huomaamattaan ympäri vuorokauden¹³⁰. Lisäksi valmentajiin kohdistuvat tulospaineet voivat johtaa siihen, että he venyttävät omaa jaksamistaan välttääkseen irtisanomisen ja saavuttaakseen urheilujohdon asettamat tavoitteet¹³¹.

Vuonna 2023 toteutetussa SAVALin jäsenkyselyssä vastaajien voi todeta olevan hyvin tietoisia valmentajan työssä olevista kehityskohteista. Vastaajista (n=234) aivan liian moni (lähes 70 %) joutuu venyttämään työpäiväänsä saadakseen työt tehtyä. Neljänneksellä vastaajista on haasteita työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisessa. Lisäksi hieman alle puolet ilmoittaa kokevansa esihenkilöltä saatavan tuen puutteelliseksi sekä neljäsosa vastaajista puolestaan työyhteisön tuen puutteelliseksi. Valmentajan työn kuormitustekijät muodostuvat epäselvistä tavoitteista, sirpaleisesta työstä, keskeytyksistä, liian tiukalle suunnitelluista aikatauluista ja töiden epätasaisesta jakautumisesta. Valitettavasti näyttää siltä, että Suomessa valmentajien työ on epävarmaa työtä, jota

125 Blomqvist ym. 2020.

126 Kaski & Kinnunen 2021.

127 2023.

128 Reunamäki 2023.

129 2013.

130 Skille & Chroni 2018.

131 Reunamäki 2023.

leimaa määräaikaisuus, tavoitesidonnaisuus ja epäsäännölliset työajat yhdessä puutteellisen työnantajien osaamisen kanssa¹³².

Kohti entistä eettisempää työelämää

Valtion liikuntapoliittisten asiakirjojen tarkastelun valossa mielenkiintoista on se, että eettisyyteen liittyvät tarkemmat kirjaukset koskevat usein vain epäeettisiksi luokiteltuja asioita. Toisin sanoen liikuntakulttuuriin kuulumattomia tapoja, kuten esimerkiksi päihteiden tai kiellettyjen menetelmien käyttöä nostetaan esiin normeja rikkovina tapoina.¹³³ Epäeettisyyteen liittyvät tekijät määritellään tarkasti, jolloin niiden välttäminen tapahtuu kiellettyjen asioiden listaan merkittyjen asioiden karttamisella. Vastaavasti urheiluun kuuluvat hyväksi ja positiiviseksi mielletyt asiat jäävät yleiselle tasolle, ikään kuin kaikkien yhteiseksi jaetuksi tiedoksi ja jokaisen parhaan ymmärryksen mukaan noudatettavaksi. Eettisyydestä muodostuu rakenteen kaltainen kehys, mikä ohjaa kussakin toimintaympäristössä ja ajassa toivotunlaiseen käytökseen.¹³⁴ Tämänkaltaisen raamin haaste on se, että jokainen tulkitsee sitä omalla tavallaan, omista lähtökohdistaan ja oman arvomaailmansa mukaisesti.

Hyvä asia on se, että liikunta-alan ammattieettinen koodisto tarjoaa jatkossa käytännön työkaluja valmentajan työolojen tarkastelemiseen. Se määrittelee työhyvinvoinnin yhteiseksi velvoitteeksi, jossa sekä työnantajalla että työntekijällä on omat vastuunsa. Tämä lähestymistapa tekee eettisyydestä konkreettisempaa erona abstrakteille käsitteille ja universaaleille ideoille. Huono puoli on se, että työlainsäädännön näkökulmasta eettisellä koodistolla ei ole lainvoimaa takanaan. SAVAL katsoo, että eettinen koodisto on hyödyllinen apuväline valmentajan työn tekemiseen liittyvissä eettisissä kysymyksissä. Se voi auttaa tulkitsemaan valmentajan työhön liittyviä oikeudellisia kysymyksiä, mutta varsinaisesti se ei tue valmentajien työoikeudellisia prosesseja. Samalla kun eettinen koodisto on tärkeä tekijä ihmislähtöisen valmennuskulttuurin takana, oikeustaistelussa sillä ei ole käyttöarvoa.

Voikin ajatella, että ammattivalmentajien näkökulmasta liikunta-alan ammattieettinen koodisto jatkaa työtä, jota valmentajayhdistykset ovat tehneet yhdessä jo pitkään. Valmentajien arvostuksen lisäämiseen edistäviä toimia on tehty pitkäjänteisesti konkreettisin ja näkyvin keinoin. Yksi työn näkyvimmistä toimenpiteistä on ollut vuosi vuodelta laajeneva valmentajan päivä (25.9.), jonka kautta valmentajien tekemää arvokasta työtä nostetaan esille eri medioissa. Valmentajalla on väliä -ideologia ja siihen liittyvä koulutusmateriaali on ollut

132 Reunamäki 2023.

133 Oja & Mikkonen 2024.

134 Oja 2024.

jo vuosien ajan avoimesti käytettävissä. Asiantuntijatyöryhmän kanssa yhteistyössä luotu materiaali kiteyttää valmentajan kasvatuksellista, vuorovaikutuksellista, vastuullista ja merkityksellistä roolia.¹³⁵

Yhteiset eettiset ohjeet, jotka koskevat kaikkia liikunta-alalla työskenteleviä, tarjoavat arvokasta tukea toimintaympäristöjen käytäntöjen tarkasteluun. Ammattivalmentajien on erityisen tärkeää huomioida omat voimavaransa ja osaamisensa sekä huolehtia omasta jaksamisestaan. Nähdäkseni eettinen koodisto antaa hyvän tuen arkisille keskusteluille valmentajien toimintaympäristöissä. Työssä jaksamista voi edistää pätevyden tunteen, osaamisen ja työn vaatimusten tasapainon löytämisen kautta¹³⁶. Näiden toteutuminen edellyttää työnantajan ja työntekijän oikeuksien ja velvollisuuksien tietämistä ja noudattamista.

Laadittaessa seuraavia kansallisia urheilustrategioita on syytä ottaa huomioon, että tällä hetkellä valtaosa ammattivalmentajista Suomessa työskentelee urheiluseuroissa. Niissä tehtävä pitkäjänteinen työ näkyy parhaimmillaan kansainvälisten kilpailujoukkueiden menestyspotentiaalin kasvuna. Nykyisessä tilanteessa näyttää siltä, että valmentajan työn näkökulmasta mahdolliset suosionosoitukset jäävät pelikentille ja arjessa työtä tehdään olosuhteissa, jotka eivät välttämättä seuraa työlainsäädännön pykälää¹³⁷.

Lopuksi pohdittavaksi jää, onko ammattivalmentajien osalta tarkoituksenmukaista puhua työhyvinvoinnista vai työrauhasta. Kumpaakin tarvitaan, ja välillä tunteiden kuumentuessa jälkimmäiselle vaikuttaa olevan suurempi tarve. Toivottavasti ammattivalmentajat Suomessa pääsevät nauttimaan tekemänsä arvokkaan työn kunnioittamisesta, arvostamisesta ja ymmärtämisestä.

135 Suomen Valmentajat 2023.

136 Kaski & Kinnunen 2021.

137 Reunamäki 2023 22–24.

Lähteet

- Blomqvist, M. & Mononen, K. & Hämäläinen, K. (2020) *Valmentajakysely 2019*. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU. KIHUn julkaisusarja nro 71. https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2020_blo_valmentaja_sel99_53976.pdf
- Hochschild, A. R. (2003) *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Kaski, S. (2013) *Urheiluvalmentajien työhyvinvointi Suomessa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kaski, S. S. & Kinnunen, U. (2021) Work-related ill- and well-being among Finnish sport coaches: Exploring the relationships between job demands, job resources, burnout and work engagement. *International journal of sports science & coaching* 16:2, 262–271. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/1747954120967794>
- Oja, Samuli (2024) Eettisyys ja sen edistäminen lajiliitoissa ja seuroissa. Teoksessa Samuli Oja & Kati Lehtonen (toim.) *Konkreettista, arkista ja subjektiivista Liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet -hankkeen loppuraportti*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 20–34.
- Oja, Samuli & Mikkonen, Marjukka (2024) Eettisyyden käsite kansallisissa liikuntapolitiikkadokumenteissa. Teoksessa Samuli Oja & Kati Lehtonen (toim.) *Konkreettista, arkista ja subjektiivista Liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet -hankkeen loppuraportti*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 10–19.
- Reunamäki, L. (2023) *Urheiluvalmentajan työsuojelu*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Skille, E. & Chroni, S. (2018) Norwegian sports federations' organizational culture and national team success. *International Journal of Sport Policy* 10:2, 321–333.
- Suomen Valmentajat (2024) *Valmentajalla on väliä -aineisto*. <https://www.suomenvalmentajat.fi/arvostus/valmentajalla-on-valia-kampanja>. (Viitattu 3.10.2024).

” Ammattilainen tuntee työhönsä liittyvät vastuut, velvollisuudet ja oikeudet sekä niihin liittyvän lainsäädännön ja ilmoitusvelvollisuuden.

Liikunta-alan ammattieettinen koodisto

VALTION LIIKUNTAHALLINNON VAHVA PERUSTA LIIKUNNAN JA URHEILUN EETTISYYDELLE

Toni Piispanen

Kuvitelkaapa yhteiskunta, jonka saisimme rakentaa uudelleen. Miten sen rakentaisimme? Miten eettisyys näyttäytyisi liikkumisessa, liikunnassa ja urheilussa? Olisiko meillä eriarvoisuutta? Millaista olisi vanhemmuus? Olisiko esteitä unelmiemme toteuttamiselle?

Suomalaisen yhteiskunnan peruspilarina on pidetty yhteistä ymmärrystä oikeudenmukaisuudesta. Tavoitteet palveluiden yhdenvertaisesta saatavuudesta ja kansalaisten yhdenvertaisesta kohtelusta ovat pitkään ohjanneet muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä koulutuksen politiikkalinjauksia. Hyvinvointiyhteiskunnan uudet muodot ja hyvinvointipolitiikan muutokset esimerkiksi väestön ikääntymisessä, monikulttuurisen yhteiskunnan kehittämisessä, väestön koulutustason nousussa, ja samanaikaisessa väestön eriarvoisuuden ja osattomuuden kasvamisessa sekä taustalla olevat arvojen ja ideologioiden muutoksissa, vaikuttavat ihmisten elämäntilanteisiin ja sitä kautta kansallisen hyvinvointipolitiikan (johon liikuntapolitiikkakin sisältyy) sisältöön ja painotuksiin.

Eettisyyden edistäminen on ollut keskeisessä asemassa liikuntapolitiikassa 1990-luvulta lähtien. Siten eettisyys ei ajatuksena ja ilmiönä ole uusi asia liikuntapolitiikassa. Se on noussut esille eri konteksteissa ja tilanteissa sekä osin myös julkisuudessa yksittäisten, ei niinkään mairittelevien tapausten johdosta. Eettisen toiminnan edistämiseksi on myös muodostunut vahva säädöspohja, jolle on luotu ja luodaan jatkuvasti toimeenpanevia käytäntöjä asian konkretisoinniseksi.

Valtion liikuntapolitiikan ohjaavana lakina toimii liikuntalaki (390/2015), jonka tavoitteena on mm. liikunnan ja urheilun rehellisyyden ja eettisten periaatteiden edistäminen. Tämän lisäksi liikuntaa ja urheilua koskevat keskeisesti myös yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) sekä laki naisten ja miesten välisestä

tasa-arvosta. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien syrjinnän kieltö koskee järjestöjä työnantajana ja silloin, kun järjestö hoitaa julkista tehtävää tai tarjoaa jotain palvelua.

Liikuntajärjestöjä rahoittaa julkisista tahoista erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriö, joka edellyttää rahoitettavalta toiminnalta eettisten periaatteiden noudattamista, kuten hyvää hallintoa, yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä. Järjestö ei ole vain työnantaja, vaan esimerkiksi syrjimättömyyden periaate koskee myös järjestön jäseniä ja vapaaehtoisia. Näin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät ole järjestöille tai niissä toimiville mielipidekysymys, jota voidaan autonomialla perustella, vaan velvoite, jota voidaan julkisen vallan taholta ohjata, seurata, arvioida ja sanktioida.

Liikuntaa ja urheilua koskevat myös kansainväliset sopimukset, kuten YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma¹³⁸. Euroopan neuvostossa liikuntasektorin toiminta pohjautuu Euroopan neuvoston kulttuuriyleissopimukseen, Eurooppalaisen urheilun peruskirjaan¹³⁹ sekä sitä täydentävään Urheilun eettiseen säännöstöön¹⁴⁰. Liikunta-alan yhteistyötä Euroopan neuvoston urheilualan yhteistyössä on vuodesta 2007 tehty urheilun laajennetun osittaissopimus¹⁴¹ EPAS:n puitteissa, jonka jäsen Suomi on.

Eurooppalainen urheilun peruskirja uudistettiin EPAS:n puitteissa varsin perusteellisesti 2021. Peruskirjan tavoitteena on ohjata jäsenmaita suunnittelemaan ja toimeenpanemaan liikuntapolitiikkaa, jolla on vahva eettinen arvopohja. Euroopan neuvoston mandaatin mukaisesti peruskirja linjaa, miten ihmisoikeus-, demokratia- ja oikeusvaltioarvoja edistetään liikunnassa Euroopan neuvoston standardien mukaisesti.

Peruskirjan mukaan toteutettava liikuntapolitiikka takaa terveellisen ja turvallisen, oikeudenmukaisen, yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen, syrjimättömän, ympäristöä kunnioittavan ja ihmisarvoa suojelevan liikunta- ja urheiluympäristön, jossa yksilö kykenee toteuttamaan itseään kaikilla urheilun tasoilla ja jossa toimitaan epäasiallista käytöstä ja hyväksikäyttöä vastaan sekä hyvän hallinnon mukaisesti.

Peruskirjaan sisältyy myös liikuntakasvatus. Lasten ja nuorten asema ja suojeleminen ovat peruskirjassa korostuneesti esillä. Peruskirjan linjaukset koskevat niin julkista valtaa kuin urheiluliikettä ja yksityissektoria. Vammaisten yhdenvertaisesta osallistumisesta muiden kanssa virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan säädetään YK:n yleissopimuksessa.

138 Agenda 2030.

139 European Sports Charter 1975, uusittu 1992 ja 2021.

140 Code of Sport Ethics, 1992, uusittu 2010.

141 Enlarged Partial Agreement on Sport.

Eettisen toiminnan edistämiseksi liikunnassa on olemassa siis vahvat perusteet. Väestön liian vähäinen liikkuminen ja liikunta (ml. liikunnan saavutettavuus) ovat väistämättä kytköksissä eettisen toiminnan kanssa. Jos liikuntaa ei koeta arvopohjaltaan turvalliseksi ja mielekkääksi, on selvää, ettei toimintaan hakeudu mukaan ihmisiä. Väestön liian vähäinen liikkuminen on suhteellisen pitkältä ajalta tunnistettu ilmiö, jonka ymmärtämistä jatkuvasti jahtaamme. Ongelmaksi näyttää kuitenkin koituvan se, että kun vihdoinkin luulemme ymmärtävämmekin ilmiötä, muuttuu yhteiskunnassa jokin, joka heilauttaa asian eri asentoon, kuten 90-luvun lama tai muut taloustaantumukset tai vaikkapa koronapandemia. Tällainen heilahdus voi tapahtua kriisin lisäksi yhtä lailla esimerkiksi sosiaalipolitiikassa, jolloin esimerkiksi harrastamisen hinta voi muodostua kohtuuttomaksi. Eettisesti kestävässä liikunnassa harrastamisen hinta ei saisi olla este liikunnan harrastamiselle. Lasten harrastukset koituvat pääosin vanhempien maksettavaksi. Tämä haastaa jo sivistyksellisiä perusoikeuksiamme, sillä perustuslain (16 § Sivistykselliset oikeudet) mukaisesti:

Julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Valtion liikuntahallinnolla vahva halu konkretisoida eettisyyden edistämisestä

Valtion liikuntahallinnon pääasialliset keinot eettisyyden edistämiseen ovat normi-, resurssi- ja informaatio-ohjaus. Liikunta- ja urheiluasioista valtionhallinnossa vastaava opetus- ja kulttuuriministeriö on ottanut vuonna 2021 liikuntaa edistävien järjestöjen yleisavustusten jakoperusteiksi erilliset vastuullisuuskriteerit, joihin sisältyy vahvasti toiminnan eettisyyden edistäminen. Arvioidessaan järjestöjen valtionapukelpoisuutta huomioidaan järjestön toiminnan laatu, laajuus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus sekä se, miten järjestö edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Ministeriö edellyttää liikuntaa edistävilta järjestöiltä ja liikuntatieteellisiltä yhteisöiltä vastuullista toimintaa ml. tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat, joita arvioidaan ja seurataan osana järjestöjen vastuullisuustoimia. Vastuullisuustoimia ovat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus, turvallinen toimintaympäristö, hyvä hallinto ja lajiliitoilla lisäksi antidoping toiminta. Turvallinen toimintaympäristö pitää sisällään muun muassa häirinnän ja epäasiallisen käytöksen kitkemisen. Vastuullisuustoimien toteutuminen vaikuttaa järjestöille myönnettävän yleisavustuksen määrään.

Kansallisten liikunta- ja urheilualan toimijoiden osalta olennaista on, miten eettisyyden periaatteet viedään konkreettisesti käytäntöön. Kestävällä pohjalla oleva toiminta pohjautuu yhteisön asettamiin arvoihin, joiden merkitys käytännön toiminnassa on avattu mahdollisimman konkreettisesti.

Yhteiskunnan epäsuotuisten heilahdusten myötä arvot voivat joutua koetukselle. Esimerkiksi heikon taloudellisen tilanteen pohjalta toimintaa joudutaan monelta osin terävöittämään ja hakemaan toimenpiteitä, jotka olisivat ydintoiminnan kannalta mahdollisimman vaikuttavia. Tällöin eteen voi tulla eettisten arvojen punnitseminen ja osin haastaminenkin. Yhteisössä voidaan ajautua päätökseen, jossa ydintehtävien toteuttamisen varjolla sivuutetaan tai ainakin heikennetään eettis-moraalisten kysymysten huomioimista toiminnassa. Tämä olisi kovin lyhytnäköistä eikä toiminta olisi enää kestäväällä pohjalla. Liikunnan eettisyyttä ei pidä ajatella yksittäisenä tavoitteena, vaan kaiken toiminnan läpäisevänä periaatteena, jonka toteutuminen toiminnassa vaatii jatkuvaa huomiota.

Ihmisten oma vastuu eettisestä käyttäytymisestä merkittävä

Liikunnan eettisyyden edistämisessä on hyvä tiedostaa, että valtaosa väestön liikkumisesta ja liikunnan harrastamisesta tapahtuu omatoimisesti, ei osana organisoitua liikuntaa. Koska säädökset muun muassa yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta kohdistuvat viranomaisiin, koulutuksen järjestäjiin, oppilaitoksiin ja työnantajiin, on omatoiminen liikunta jätetty vähemmälle huomiolle.

Vielä vähäisemmälle tarkastelulle on jäänyt arjessa tapahtuva liikkuminen (ns. arkiliikkuminen), jonka tarkoituksena ei ole liikunnan harrastaminen. Eettisyyden toteutumista arkiliikkumisessa on haastavaa arvioida. Arjen liikkumista määrittävät lukemattomat eri tekijät. Ostos- tai työmatkan kulkemisen miettiminen syrjinnän ja sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta on liikuntapolitiikan osalta haastavaa, mutta toki arkiliikkumisen mahdollisuuksia voidaan arvioida esimerkiksi rakennetun ympäristön esteettömyyden näkökulmasta. Arkiliikkumiseen vaikuttavat kuitenkin paljon ihmisten henkilökohtaiset (eettiset) arvot ja valinnat, joita ei pidä tässäkin jättää huomioimatta. Nämä henkilökohtaiset arvot itse asiassa määrittävät pitkälti eettistä käyttäytymistämme niin organisoitussa ja organisoimattomassa liikunnassa ja urheilussa.

Eettisen toiminnan ei voida katsoa olevan vain liikunta- ja urheiluyhteisön asia. Tarkastellessa lasten ja nuorten liikuntaa, on perhe kenties se merkityksellinen taho, josta valmiudet elämään kumpuaa. Esimerkiksi vanhempien elämäntilanne ja kasvatustavat ovat merkittäviä asioita eettisyyteen kasvettaessa. Taitaa kuitenkin olla niin, että ehkä olemme hieman unohtaneet katsoa eettisin silmin myös vanhemmuutta. Tarkastelu kohdentuu usein vain suoraan lapsiin ja nuoriin, heidän käyttäytymiseensä ja elämäänsä. Entäpä jos keskittyisimmekin pohdinnoissa vanhempiin?

Parjaamme nuoria kovin esimerkiksi ajankäytöstä. Onko vanhempien kiristyneet työelämän vaateet ja tehokkuusajattelu tai ilman työtä olevien eriarvoisuusstressi, jossa hyvinvoinnin kanssa painitaan, johtanut siihen, että päivät

venyvät ja iltaisin ei ole aikaa, eikä jaksamista ja osin myös mahdollisuutta viettää aikaa lasten kanssa. Ja vaikka ei tekisikään iltaisin töitä tai täyttäisi erilaisia tukihakemuksia, ei ole yllätys, että vanhemmat käyttävät ruutuaikaansa kännykän tai suoratoistopalvelun kautta. Olisi tärkeää olla enemmän läsnä lasten ja nuorten arjessa sekä enemmän liikkua ja harrastaa liikuntaa yhdessä lapsen tai nuoren kanssa. Olisikohan mahdollista suunnata tarkasteluamme lasten ja nuorten vanhempiin? Tutustua aikuisten toimintaan, miksi käyttäydymme niin kuin käyttäydymme.

Voisimmeko kampanjoida sen puolesta, että vanhempien velvollisuus olisi olla läsnä lapsen elämässä, viedä hänet ulos luontoon liikkumaan ja ehkä kerran illassa, lukea iltasatu. Saisimmeko yhdessä tekemisen ja olemisen kautta paremman yhteyden lapsiin. Sillä voisi olla merkittävä vaikutus tulevaisuuden hyvinvointiin ja ehkä näin myös eettisten pelisääntöjen omaksumiseen sekä liikunta-aktiivisuuteen.

Syitä esimerkiksi lasten ja nuorten pahoinvointiin, väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja kirjojen lukemisen vähenemiseen, etsitään monesti jostakin institutiosta, koululaitoksesta ja liikunnan osalta urheiluseuroista, valmentajista ja ohjaajista. Ratkaisu löytynee elämän kokonaisuudesta.

Eettisyyden tavoittelusta lähtökohdiksi

Oikeudenmukaisuus ja eettisyys kaipaavat yhteistä keskustelua ja linjaa, mutta ennen kaikkea konkreettisia toimia. Jo nykyisellään oikeudenmukaisuuden tila näyttää eri toimijoiden tai ryhmien näkökulmasta erilaiselta. Huippu-urheilu, lajiliittojen, vammaisurheilun, ikäihmisten, soveltavan liikunnan, etnisten ryhmien jne. näkökulmasta eettisten toimien tarkastelu puuttuu nimenomaan oman viiteryhmän osalta. Eri ihmisillä on erilaiset tarpeet ja haasteet toimintaympäristössään. Eettiset haasteet saattavat painottua hyvin eri tavoin riippuen viiteryhmästä. Tämä viittaa toimijoiden erillisyyteen sekä yhteisen arvokeskustelun vähäisyyteen ja yhdessä sovittujen, julkisten toimintalinjausten puutteeseen.

Suomalainen liikuntakenttä on monin tavoin jakautunut. Liikuntaorganisaatioilla on periaatteessa yhteinen tavoite väestön liikuttajina, mutta samalla toimijat ovat toistensa kilpailijoita tavoitellessaan väheneviä resursseja. Liikunnan toimijakenttä on tietynlainen osista koottu palapeli, jolla ei ole yhteistä linjaa esimerkiksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisessä. Ison kuvan piirtäminen kaikille sopivaksi eettiseksi toiminnaksi on vaikeaa, sillä asiat ovat monessa kohdin jääneet taka-alalle ja liian vähäiselle painoarvolle.

Tasa-arvo, yhdenvertaisuus, suvaitsevaisuus, eettisyys, oikeudenmukaisuus, rauha, turvallisuus, kestävä kehitys, rehellisyys, yhteisöllisyys, osallisuus, vapaus jne. ovat arvoja, joista periaatetasolla on laaja yhteisymmärrys. Siksi

niihin on suhteellisen vaivatonta viitata suunnitelmissa, kertomuksissa ja puheissa.

Todelliset teot näkyvät kuitenkin vasta ihmisten arjen pienissä ja suurissa teoissa. Esimerkiksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvo toteutuvat lopulta vasta silloin, kun jokaista henkilöä kohdellaan yksilönä, ei ulkopuolelta määritellyn ryhmän tai ryhmittymän kautta. Vähemmälle huomiolle on jäänyt myös se, että henkilöt ovat muutakin kuin toiminnan kohteita. Liikkujan tai liikunnan harrastajan roolin lisäksi he voivat olla myös aktiivisia toimijoita. Esimerkiksi toimintarajoitteisten henkilöiden ja eri vähemmistöryhmien osallisuus asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa on edelleen monesti harvinaista niin julkisessa hallinnossa kuin kolmannella sektorilla.

Strategiakirjauksista on vielä pitkä matka tekoihin. Eettiset toiminnat ovat käytännön liikuntatyössä toistaiseksi mielletty enemmän tavoitteiksi kuin ehdottomiksi lähtökohdiksi. Jatkossa meidän liikuntatoimijoiden on tärkeää huolehtia toiminnan suunnittelun ja strategiatyön lisäksi myös eettisten arvojen sisällyttämisestä jokapäiväiseen toimintaan.

Miten siis rakentaisimme yhteiskunnan, jos siihen nyt olisi uusi mahdollisuus?

KIRJOITTAJAT

Sanna Erdoğan

valtakunnallinen luottamushenkilö, Suomen Ammattivalmentajat SAVAL ry.

Mika Hämäläinen

tutkija, filosofian tutkimusverkosto, Turun yliopisto

Marko Kananen

tutkimuspäällikkö, Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry.

Tomi Kiilakoski

dosentti, vastaava tutkija, Nuorisotutkimusseura

Jouko Kokkonen

FT, dosentti, toimituspäällikkö Liikunta & Tiede

Elina Laine

vastuullisuuspäällikkö, Suomen Olympiakomitea

Kati Lehtonen

johtava tutkija, Jyväskylän ammattikorkeakoulu

Toni Piispanen

päsihteeri, valtion liikuntaneuvosto

Aija Saari

tutkimuspäällikkö, Suomen Paralympiakomitea

Virve Toivonen

lapsioikeuden dosentti, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Niko Vuorinen

väitöskirjatutkija, Norwegian School of Sport Sciences ja KU Leuven

Tuomas Zacheus

kasvatustieteen dosentti, Turun yliopisto
projektitutkija, Helsingin yliopisto

Ammattietiikka on viisautta ja välittämistä. Se on aina osa ihmisten parissa tehtävää työtä. Se kuuluu kaikkeen työelämään ja ammatilliseen toimintaan. Tässä teoksessa julkaistaan ensimmäinen liikunta-alan ja liikunta-alan ammattilaisten yhteinen ammattieettinen koodisto. Eettinen koodisto sanallistaa liikunnan ja urheilun "reilouden" konkreettisiksi ammatillisiksi periaatteiksi.

Tässä teoksessa kerrotaan liikunta-alan eettisen koodiston tekemisestä, merkityksestä ja tarpeesta. Näkökulmateksteissä 12 liikuntaa ja urheilua tuntevaa asiantuntijaa tarjoaa valistuneita näkökulmia eettiseen pohdintaan. Oikean ja väärän tunnistaminen on samanaikaisesti hyvin yksinkertaista ja äärimmäisen monimutkaista.